

El Llibre de Fortuna e Prudència de Bernat Metge

Edició crítica de MIQUEL MARCO

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES

BARCELONA

2010

Miquel Marco i Artigas (Barcelona, 1958) és professor de Llengües i Literatures Catalana i Castellana a l'Ensenyament Mitjà. Doctor en Filologia Hispànica per la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) on, des de l'any 1997, col·labora amb el Departament de català en la composició de llibres de text, antologies, ressenyes i articles. Desenvolupa la seva feina investigadora en el camp de la literatura catalana medieval, destacant els seus treballs sobre l'Humanisme i sobre Bernat Metge. És membre del grup d'investigació de la UNED anomenat Fèlix, que centra la seva tasca en Ramon Llull i la seva obra, destacant, sobretot, les traduccions de textos del beat mallorquí a altres llengües. És professor del màster, "Literaturas hispánicas (catalana, gallega, vasca) en el contexto europeo" que imparteix la UNED.

El *Llibre de Portuna e Prudència*, de Bernat Metge, escrit l'any 1381, és una paròdia del gènere literari del debat, i dins d'aquesta estructura típicament medieval, l'autor inclou una sèrie de reflexions i pensaments, que rebutgen la filosofia escolàstica i donen a la seva obra un clar contingut conceptual humanista.

BERNAT METGE

EL LLIBRE DE FORTUNA E PRUDÈNCIA

EL LLIBRE
DE FORTUNA E PRUDÈNCIA

DE BERNAT METGE

Edició crítica de Miquel Marco

REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES
Barcelona 2010

- © d'aquesta edició: Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona
C/ Bisbe Caçador, 3 - 08002 Barcelona
www.boneslletres.cat
- © Miquel Marco Artigas
- © Il·lustració de la coberta: Pere Illa Cañas

Primera edició: juliol de 2010

Dipòsit legal: L-838-2010
ISBN: 978-84-933284-2-9

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S. L.
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
bobala@bobala.cat

*Al meu pare, Petrus Marcus, homo legens, in memoriam,
i a la Montse i a en Guillem per la seva paciència jobiana.*

*“Bernat Metge val per tota una generació,
o més ben dit, per tota una època”.*

MANUEL DE MONTOLIU

Sumari

PRÒLEG	11
INTRODUCCIÓ	15
1. BIOGRAFIA	15
2. OBRES DE BERNAT METGE	17
2.1. OBRES BURLESQUES	17
2.2. LES TRADUCCIONS	20
2.3. <i>LO SOMNI I L'APOLOGIA</i>	22
3. <i>EL LLIBRE DE FORTUNA E PRUDÈNCIA</i>	24
3.1. ARGUMENT	24
3.2. EL PROEMI	25
3.3. FONTS: POEMES AL·LEGÒRICS I ELEMENTS DEL MARC NARRATIU	28
3.4. LES INFLUÈNCIES FILOSÒFICO-ÈTIQUES	32
4. PERSONATGES	38
4.1. LA FORTUNA	38
4.2. LA PRUDÈNCIA	39
4.3. EL VELL VILLANÀS	40
4.4. L'AUTOR: BERNAT METGE	42
5. LLENGUA I ESTIL	43
6. MANUSCRITS	46
7. INTENT D'ESTABLIMENT D'UN <i>STEMMA CODICUM</i>	50
8. CRITERIS D'EDICIÓ	52
9. LÈXIC	53
<i>EL LLIBRE DE FORTUNA E PRUDÈNCIA</i>	55
GLOSSARI	115
BIBLIOGRAFIA	131

Pròleg

He acceptat l'amable invitació de fer el primer traç del marc a aquesta edició del *Llibre de Fortuna e Prudència* de Metge, no perquè calgui afegir res al que dirà l'editor ans per tal de ressaltar la seva feina. Per tant, tot i que m'agradaria de tornar a dir que aquesta obra és fonamental per a apropar-se a entendre *Lo somni*, o bé que m'atreu molt d'insistir al fet que no és una obra repetitiva i vulgar ans revolucionària, i altres coses així, no les diré.

Perquè, a Miquel Marco, que entén la Filologia des del vessant ampli –no pas l'estret i pobre– del vocable, l'interès per aquesta obra el va portar a trobar noves fonts literàries, principalment ran el vessant filosòfic i dels continguts. Fonts que són el mitjà que va utilitzar Metge per tal de poder establir una lectura interactiva amb el seu text, alhora que li donaven peu a una conversa continuada amb el lector. Així doncs, l'estudi introductori a l'edició i les anotacions al text són en bona part resultat d'aquesta relectura del nostre editor, a la qual ens convidava ja el gran i insigne humanista caminant per una via dialògica, que intensificà tot seguit al *Griselda* i, més encara, a *Lo somni*. I això ho començà a fer segles abans de la teoria literària moderna, de Jauss o Gadamer, val a dir, abans d'entendre's el paper del receptor, qui no sols recrea l'obra ans en primeríssim lloc l'entén.

D'altra banda, cal assenyalar que a la defensa de la tesi de Miquel Marco ("*Llibre de Fortuna e Prudència*". *Estudio de las fuentes literarias y edición crítica*, UNED 2004), un tribunal que en garanteix bé l'objectivitat pel fet de ser compost per professors de diferents especialitats (Filologia Catalana,

Filologia Clàssica, Filologia Espanyola, Teoria de la Literatura i Literatura Comparada: Albert Hauf i Josep Ysern, Alberto Blecu, Tomás González Rolán, Francisco Gutiérrez Carbajo) valorà molt l'edició pel seu rigor.

Potser cal posar de costat a aquesta dada que ja un altre medievalista i hispanista rellevant, Miguel Ángel Pérez Priego, al tribunal de la memòria d'investigació, el va animar a convertir la tesina (*Estudio de las fuentes en el "Libre de Fortuna e Prudència" de Bernat Metge*, UNED 1997) en tesi, davant les possibilitats del text i la capacitat d'interpretar-lo per part de l'estudiós.

Considerades aquestes dues coses, em resta només valorar el seu cas concret pel que té de poc comú, ja que al mèrit de ser doctorand "a distància" es va sumar el fet d'estudiar sobre un aspecte molt renovador, tan nou que és gairebé inoït en l'actualitat, ja que es tracta del rescat d'una obra infravalorada, i molt desconeguda, d'un autor així mateix qüestionat, sobretot moralment, quan ell va començar a treballar-hi –a poc d'iniciar-se el decenni dels 90–, i de qui se'n deien qualificatius que més aviat eren impropis, cosa que va provocar que sortís jo mateixa en defensa del notari barceloní, a ran el centenari de *Lo somni*, amb un treball titulat *Un altre Metge, si us plau*. Entre les notes meritòries, encara, cal afegir que Miquel Marco tractava de comprendre i rellevar els trets humanistes de Metge, cosa avui encara poc coneguda, ja que l'humanisme català –o de la Corona d'Aragó, tant se val– només comença a sortir molt recentment de les catacumbes.

Si ens situem al moment en què encetà les seves recerques, tota la crítica havia donat per bo que Metge, poc abans d'implantar al classicista diàleg les renovacions dels primers renaixentistes italians, havia escrit una obra en la línia doctrinal de Boeci. Així, des d'Olivar (1927) fins a Manzanaro (1998), havien considerat que s'hi debat al vell estil; amb tot, aquest estudiós hi ha reconegut l'escepticisme, i Lluís Cabré (1994) que l'autor fa passar per davant les seves opinions i que hi vol fer broma, aspectes que comencen tímidament a allunyar l'obra del típic debat adotzenat i medievalitzant. Efectivament, aquell tomb de Metge, estilístic i sobretot ideològic, envers el

gust classicista seria insòlit; mentre que és adient de concebre l'obra com un atac envers el gènere ja obsolet perpetrat amb les seves pròpies armes, segons esqueia a aquells homes innovadors, que escombraven el que consideraven inútil, improductiu i estèril; aquesta actitud seria congruent amb el que fa Metge amb altres gèneres a extingir: el sermó i el lletovari.

Respecte a *Lo somni*, aquest debat es mostra fruit del mateix esperit, quedant-nos-hi una mostra esglaonada del pas que donaren els gèneres dialogats en el trànsit humanístic. Així, sota la visió de la ridiculització del sistema escolàstic de raonament, se'ns torna humorístic i ple de sentit un text que abans era avorrit; fets literaris que Marco ha copsat, li han colpit, i ens ha explicat.

Per tant, si sempre la investigació científica és oberta i amb capacitat de creixement –i no diguem ja la dels textos–, cal alertar el lector que el nostre editor metgià, amb posterioritat a aquesta edició, ha preparat un treball de tall eminentment comparatista, quant al context cultural de l'obra i la seva recepció per la crítica, que s'ha publicat a eHumanista 13 <www.ehumanista.ucsb.edu> (2009, pp. 96-105; potser la principal revista electrònica dels hispanistes dels Estats Units, a més de constar als principals registres d'indexació de publicacions periòdiques), amén d'haver seguit amb altres títols suggerents al voltant del debat, sigui en terreny virtual, al merescudament prestigiós portal de *Liceus E-Excellence* (*Obras burlescas de Bernat Metge*, 2004), sigui en revistes (*La data de l'1 de maig de 1381 en el "Llibre de Fortuna e Prudència" de Bernat Metge: realitat, folklore popular, reminiscències de Dant o mer tòpic literari; Bernat Metge i Job: dos rebels amb causa però amb resolucions diferents*, 2005, o *La pastoreta, Fèlix, el llop i Bernat Metge: a propòsit de l'episodi inicial del "Llibre de Meravelles" de Ramon Llull*, 2007-08) o en la darrera miscel·lània d'Estudis de Llengua i Literatura Catalanes (*Una prudència agustiniana en el Llibre de Fortuna e Prudència de Bernat Metge*, 2009), treballs que alhora han estat valorats per altres crítics, com ara el professor Joan Ribera (*Bernat Metge y "Llibre de Fortuna e Prudència": una isla –¿ortodoxamente?– alegórica*, 2008).

Tot això és motiu de gran satisfacció per a les persones que hem seguit el seu esforç. Fet del què vull deixar constància, juntament amb el record dels que confiaren en la seva feinada i ja no hi són; especialment, i de manera molt entranyable, el Dr. Eduard Ripoll, de qui cal fer memòria també pel neguit que manifestava, des de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, per tal d'aixoplugar les novetats que, junt amb la solidesa, presentaven nous valors, a la vegada que els atorgava garantia de perspectives de futur. I com deixar al tinter el benvolgut professor Batllori, que havia dedicat varies tardes a xerrar –i com sempre, a ensenyar– al nostre editor i autor? Així doncs, amb aquesta magnífica ocasió, contribuïm alhora a fer-los presents i propers als que encara estem vius.

JÚLIA BUTINYA

UNED,

Corresponent de la RABLB a Madrid

Introducció

1. BIOGRAFIA

Bernat Metge¹ és una de les figures més interessants i polèmiques de les lletres catalanes de les darreries del segle xiv i principis del xv. Fill de Guillem Metge, apotecari de Barcelona, a qui en ocasions recorrien els reis Pere el Cerimoniós i Elionor de Sicília, nasqué a Barcelona, probablement entre 1340 i 1346. L'any 1359 morí el seu pare, i la seva mare, Agnès, anys després, es casà, novament, el 1364, amb Ferrer Saiol, protonotari de la reina Elionor. Va ser Saiol, traductor al català del llibre *De re rustica*, de Pal·ladi Rutili,² qui introduí el jove Bernat a la cort com a funcionari reial. Consta, segons document conservat, que Bernat Metge jurà com a notari l'any 1370. L'any següent va ingressar com a ajudant de registre a la Cancelleria de la reina Elionor, iniciant així la seva carrera com a funcionari àulic.

Quan Metge escrivia el *Llibre de Fortuna e Prudència* (1381), tenia el càrrec d'escrivà reial del Primogènit, duc de Girona i posterior rei, Joan I, al servei del qual entrà l'any 1375, després de la mort de la reina Elionor a qui serví també en qualitat d'escrivà.

1. L'estudi biogràfic de Bernat Metge es basa en el treball de Martín de Riquer, *Obras de Bernat Metge*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1959, pp. *11-*198.

2. Pal·ladi Rutili fou un escriptor llatí del segle iv dC. El *De re rustica* estava format per catorze llibres (dotze pels deures de cada mes), una introducció i el darrer, un poema de vuitanta-cinc versos elegíacs sobre l'art de l'empelt (*De Insitione*).

L'any 1379 es va casar amb Eulàlia Vivó, filla del notari Bernat Vivó. Morta Eulàlia, contragué noves núpcies, el 1390, amb Eulàlia Formós, germana del Mestre Racional de palau, Francesch Formós. Amb aquesta segona muller, Metge tingué quatre fills: Pere, Constança, Griselda i Aldonça. De la relació amb la Vivó, tingué un fill, Guillem Martí.

El 1380 el futur rei Joan I, dos anys després d'haver enviduat de la seva segona esposa, Mata d'Armanyac, es va casar amb Violant de Bar, neboda del rei de França. Metge treballà llarg temps al servei de Violant, ja que fou designat secretari de la reina el 1390. La relació amb Violant de Bar, dona culta, que sentia un gran afecte per la segona part del *Roman de la Rose*, s'estengué al camp de la literatura.

Un personatge de relleu, que aparegué a la Cort per aquelles dates (1381), fou Elionor de Xipre, cosina germana del pare de Joan I, Pere el Cerimoniós. Metge elogia en *Lo Somni Elionor*, malgrat que fou considerada una dona sanguinària, a qui se l'imputava l'assassinat del seu cunyat, culpable de la mort de Pere de Lusignan, rei de Xipre i marit d'Elionor. En aquest context històric, doncs, Metge escrigué el *Llibre de Fortuna e Prudència*.

Metge mantingué la seva ocupació de secretari fins a la mort del rei Joan, esdevinguda l'any 1396.

Està documentat que els emoluments que percebia Metge pel seu càrrec eren molt alts en relació amb els dels altres secretaris i membres de la Cort (vicecancellers, protonotaris). A més a més, Metge era recompensat pel duc amb contínues donacions.³ Amb motiu del seu casament amb Eulàlia Vivó, rebé una considerable suma de diners. Donació que augmentà quan Metge es va casar per segona vegada. Cal adonar-se'n, també, que Metge ja percebia un elevat salari pel seu treball a la Cort. L'any 1393, la reina nomenà Metge procurador

3. Aquest tracte de favor per part del duc de Girona pogué aixecar certes enveges cortesanes i motivar la situació de perill en què es trobava el nostre autor, segons consta en els primers versos de l'obra:

"Jats qu-cu sia molt ocupats
d'alcuns affers qui m'an portatz
en tal perill d'on cuyt morir:"

(vv. 1-3)

general per als afers jurídics. De tot això, es desprèn que Metge ocupés una posició envejable dins la Cort. L'any 1395 fou enviat com a ambaixador a la cort papal d'Avinyó.

La mort accidental del rei Joan I comportà per a Metge una caiguda progressiva en desgràcia: fou rellevat dels seus càrrecs cortesans i processat⁴ juntament amb altres consellers i, també, fou acusat d'influir negativament en les decisions del rei⁵ i de ser partidari del comte de Foix.⁶

Va ser absolt del càrrecs i va retornar a la secretaria reial. Des de 1402 fins a 1410, data de la mort del rei Martí, restà a les seves ordres. A partir d'aquesta data, Metge es dedicà a tasques particulars, allunyat de la cort fins a la seva mort esdevinguda entre el 27 de febrer i el 28 de juny de 1413.

2. OBRES DE BERNAT METGE

De Bernat Metge s'han conservat diverses obres escrites en vers i d'altres en prosa. Segons un inventari de 1444, se'ns parla també d'una obra titulada *Lucidari*, desapareguda, que s'atribueix a Metge.⁷

2.1. Obres burlesques

El *Llibre de Fortuna e Prudència* juntament amb el *Sermó* i la *Medecina* formen una trilogia d'obres burlesques que pretenen parodiar diversos textos característics de l'Edat Mitjana: els debats, els sermons i els lletovaris, respectivament. Aquesta és la manera d'actuar de Bernat Metge: parodia el gènere

4. Cal recordar que Metge ja va viure una situació similar; potser no tan greu, l'any 1388, quan va ser processat i posteriorment absolt d'acusacions que malauradament no s'han pogut conèixer. Fins i tot, hom creu que no va arribar a ser empresonat.

5. Concretament se l'acusava de l'afer Scarampo. Luquí Scarampo fou un mercader llobard que residia a Barcelona, que va rebre *mogobells* o préstecs d'usura.

6. El comte de Foix, marit de Joana de Daroca, filla nascuda en el primer matrimoni del rei Joan amb Mata d'Armanyac, reclamava drets successoris enfront Martí, germà de Joan. Sembla ser que els oficials del rei Joan, entre ells Bernat Metge, eren partidaris del comte de Foix i contraris a l'entronització de Martí.

7. Vid. Martín de Riquer, *Obras de Bernat Metge*, op. cit., pp.*38-39.

literari a partir de l'ús de l'estructura característica del propi text. Cal afegir, tanmateix, que una major tolerància social en la revelació de comportaments poc morals i ètics permet Metge ser molt més directe i clar en les paròdies del sermó i del lletovari, mentre que les reflexions que fa al *Llibre de Fortuna e Prudència*, per la seva major gravetat i transcendència del contingut filosòfic, no s'aprecien tan fàcilment, i a més, no poden ser parodiades de forma diàfana i evident; per això, el nostre autor es veu obligat a ocultar tot el seu escepticisme i inconformisme filosòfico-teològic sota un vel d'ambigüitat poc perceptible per al lector.

El *Sermó* és un breu poema de 211 versos de codolada. La seva datació és imprecisa; es creu posterior a l'*Ovidi enamorat*. És una paròdia dels sermons escolàstics i, en concret, dels de Sant Vicent Ferrer, contemporani de Metge. Segueix, per tant, l'estructura tradicional del sermó, i les seves parts coincideixen amb la teoria exposada per fra Francesc Eiximenis a la seva obra *Ars praedicandi*. Els sermons es divideixen en tres parts: *introductio*, *introductio thematis* i *divisio thematis*. La *introductio* presenta un tema extret de l'Evangeli, la *introductio thematis* constitueix el desenvolupament del discurs del predicador sobre el tema i l'extracció d'una aplicació moral que serà el *corpus* doctrinal del sermó. Aquest està format per la *divisio thematis*, o tercera part, en la que el predicador treu totes les possibilitats a la proposició. Després de l'exposició i, seguint la preceptiva d'Eiximenis, cal resar l'Avemaria.

Bernat Metge utilitza aquesta mateixa estructura en la seva versió paròdica: presenta el tema en els primers versos: "segueixqua·l el temps qui viure vol;/ si no, poria's trobar sol/ e menys d'argent" (vv. 1-3)⁸; fa resar l'Avemaria: "digats ab gran devossio:/ Ave Maria" (vv. 6-7);⁸ i a continuació desenvolupa el contingut temàtic. Aquest no és altre que la vida és tenir amics i riqueses. A continuació, el poeta exposa una sèrie de consells irrespectuosos i que poden definir l'actitud vitalista

8. Les cites textuais estan extretes de l'edició de les obres de Bernat Metge de Martín de Riquer, *op. cit.*, pp. 3-6.

del nostre autor. Els consells que predica poden classificar-se en quatre grans temes:⁹

- Aconseguir riqueses i honors sense tenir en compte els medis: "*haver no porets vallor granda/ si no robats*" (vv. 30-31); "*e no vullats aver paria/ de pobra gent,/ si no us donen de lur argent/ o us fan fermansa*" (vv. 40-44).
- Gaudir dels plaers carnals i materials (menjars): "*e privadaha no vullats/ de dona casta*" (vv. 26-27); "*e james no dejunarets/ si no durment*" (vv. 84-85).
- Conrear la simulació, la mala fe i l'enemistat: "*Consien-sia no ajats,/ si volets viure*" (vv. 32-33); "*trebal lunyarets he desfici/ de vostre cors*" (vv. 36-37).
- Evitar els preceptes de l'Església (no donar almoïna, no oir missa en dejuni, no ser veraç a la confessió...): "*James almoïna no darets,/ qu'axo-us perdriets*" (vv. 18-19); "*en deju missa no hojats,/ ne begats poch*" (vv. 22-23); "*no us confesets, si dir deviets/les veritats*" (vv. 20-21).

L'obra es va escriure com a paròdia general dels sermons, malgrat que s'han observat altres finalitats. Així, el professor Hauf demostra que és una burla directa de l'obra d'Anselm Turmeda, *Libre de bons amonestaments*.¹⁰ El *Sermó* és un text que també s'ha interpretat com una crítica directa al propi predicador o als ordes predicants, ja que prediquen allò que no fan o bé fan el contrari d'allò que prediquen, essent els seus consells, en algunes ocasions, poc ortodoxos amb l'essència del cristianisme. Per exemple, en el cas de la muller infidel, el *Sermó* aconsella ajut i perdó, dins d'una coherent línia cristiana d'ajudar i perdonar el pecador: "*quan la veurets tornar, si plora/ ni és fellona/ abraçats-la, que a poca estona/ farets la pau*" (vv. 178-181). Aplicant la regla del sermó tradicional, s'hauria de dir allò que és contrari, pel que es

9. Segueixo la classificació feta per Lola Badia a "Siats de natura d'anguila en quant farets: la literatura segons Bernat Metge", *El Crotalón. Anuario de Filología Española*, I, 1984, p. 33.

10. Albert Hauf, "Turmeda vis à vis Bernat Metge. El *Sermó* de Bernat Metge, possible paròdia del LBA turmedià?", dins *L'home que riu: entorn a la parodia medieval*, *Papers de sa Torre*, 54, 2000, pp. 36-39.

desprèn d'allò que els predicadors recomanaven: el contrari del que el *Sermó* diu.

La Medecina és un petit poema de 125 octosíl·labs pariat, el títol complet del qual és, segons la rúbrica que presenta l'únic manuscrit que ha transmès l'obra fins els nostres dies, *La medessina feta per en Bernat Metge apropiada a tot mal*. El poema és una burla d'un curiós gènere poètic conreat a l'època: els lletovarís. Aquests consistien pròpiament en un tipus de preparat farmacèutic. Els poetes els escrivien en composicions rimades per presentar als seus lectors remeis espirituals contra els mals d'amor. És un text humorístic que combina la terminologia específica del món dels especiers i apotecaris amb la referència a personatges de l'entorn de Metge que, en ocasions, són difícils d'identificar pel lector modern, no així pel receptor de l'epístola –està redactada com si es tractés d'una carta que Metge dirigeix a un dels seus amics–, per a qui aquests personatges eren perfectament coneguts.

Al marge de la paròdia, la *Medecina* també fa esment a qüestions personals i greus de l'autor. Així, Metge tracta l'epíodi del seu empresonament des d'una òptica de confiança absoluta en l'assoliment de la llibertat gràcies a la intervenció divina, que amb tota seguretat actuarà al seu favor. L'obra fou escrita des de la presó i va adreçada al seu amic Mossèn Bernat, que està malalt. Aquest destinatari de l'obra s'ha identificat amb Bernat Calopa i amb Bernat Margarit, ambdós implicats junt a Metge i d'altres notables en el procés de 1396. La finalitat de l'obra, deixant de banda la intencionalitat de parodiar, és la de guarir el seu amic malalt, i la fórmula essencial per aconseguir-ho és la de l'abandonament de la tristor i, com això no és fàcil d'aconseguir, li ofereix, com alternativa, la còmica recepta farmacèutica per tal que ho atenyi: "*e si la tristor prestament/ no podets de vos ben lunyar,/ tost guarets si volets/ sovent la seguent medesina!*" (vv. 32-35).

2.2. *Les traduccions*

Ovidi enamorat

Aquesta obra és una traducció en prosa del llibre segon d'un poema llatí del segle XIII, escrit en hexàmetres, titulat *De vetula*, erròniament atribuït a Ovidi, segurament perquè l'autor va redactar l'obra com si es tractés d'una narració autobiogràfica del poeta llatí. La datació exacta de la traducció és difícil de precisar, encara que sí es pot afirmar que és anterior a 1399, data en què s'escriu *Lo Somni*, ja que en aquesta obra hi ha una clara evocació de l'*Ovidi*.

El títol tradicional de l'obra, i que consta a l'únic manuscrit conservat, és *Com se comportà Ovidi essent enamorat*. Així, aquesta referència al poeta ha motivat que la crítica cregués que també Metge atorgava l'autoria de l'obra a Ovidi i, per tant, que estava traduint una obra ovidiana.

És probable que Metge conegués la falsa atribució a Ovidi d'aquest poema llatí. Metge fou un gran coneixedor de Petrarca i, en concret, de les seves cartes *Senils*, on el poeta florentí ja revela l'errònia atribució. Per això, l'exclamació que apareix en el text metgià en la que s'inclou el nom d'Ovidi, *Oh benaventurat Ovidi!*, en referència al nom del protagonista de la narració, i que suposa una addició a l'original, pot fer al·lusió simplement a la filosofia ovidiana.

L'obra narra el doble engany que pateix el protagonista en el seu intent d'aconseguir els favors d'una donzella de la qual s'ha enamorat. El primer és degut al parany que li prepara l'alca vota, qui substituirà la pròpia jove al llit. El segon, per l'envelliment de la seva estimada, finalment aconseguida.

Aquesta obra és molt similar, atenent la situació en què es troba el protagonista, al *Valter e Griselda*: hi ha, en ambdós casos, per part del protagonista-víctima, una acceptació de l'engany, que, a més a més, recorda l'actitud d'home burlat del propi Metge davant el vell vilanès de la barca en el *Llibre de Fortuna e Prudència*. No es pot interpretar com a intranscendent una actitud que, dins del context històric i social de l'època, no podia ser-ho, doncs, si es té en compte la personalitat de Metge, les seves traduccions no es podien interpretar com a mers exercicis estilístics o com a simples

obres fetes amb una finalitat exclusiva de fer riure o de divertir els lectors.

Valter e Griselda

L'obra és una traducció de l'epístola tercera del llibre XVII, escrita en llatí per Petrarca i inclosa en el compendi de cartes conegut amb el nom de *Rerum Senilium*. Aquesta carta és una traducció de l'última novel·la de la jornada X del *Decameró* de Boccaccio. Petrarca remet aquesta traducció al propi Boccaccio junt a una carta-proemi i una altra com a epíleg.

Bernat Metge tradueix el *Griseldis* o *De insigni obedientia et fide uxoris* –nom amb què es coneix l'epístola de Petrarca– del text llatí d'aquest, qui prèviament l'ha traduït del text en vulgar de Boccaccio. Cal destacar, no obstant això, que Metge coneixia perfectament que l'obra original era de Boccaccio.

L'obra narra les dures i inversemblants proves amb què el marquès de Salúcia sotmet la seva pacient i humil muller Griselda, per comprovar la seva fidelitat, amor i obediència. L'obra desenvolupa dos grans temes: la Fortuna (o el destí humà) i la virtut (o la paciència). Reflecteix les virtuts tradicionals d'una jove subjugada en el matrimoni, qualitats properes a les exageracions de l'estil hagiogràfic, de les quals Boccaccio s'havia burlat al *Decameró*. Si Petrarca dotava el text de certa religiositat, com es desprèn de les cartes envoltòries, Metge dóna rellevància, en les seves, a la moral.

2.3. *Lo somni* i l'*Apologia*

Lo somni

La gènesi cronològica de l'obra cabdal de Metge es relaciona amb l'absolució obtinguda en el procés de l'any 1396. Fou empresonat i processat, acusat d'haver tingut quelcom a veure amb la sobtada mort per accident del monarca Joan I. La finalitat de l'obra és la de presentar-se com un home innocent davant el nou rei, Martí I, i així aconseguir el perdó reial.

Sembla ser que el *Somnium Scipionis* de Ciceró ha pogut ser l'inspirador del títol de l'obra; tot i així, cal tenir també en compte el *Somnium super materia scismatis* de Honoré Bouvet, o Bonnet, a qui el nostre autor va conèixer personalment. L'obra de Bouvet, o Bonnet, parla del cisma de l'església, a l'igual que la de Bernat Metge. D'aquí la seva possible influència.

Lo Somni és una obra dialogada i dividida en quatre llibres:

I. L'autor, tancat a la presó, rep, en un somni, la visita del rei Joan I, mort recentment i acompanyat de dos personatges. En aquest moment s'inicia un diàleg sobre la immortalitat de l'ànima.

II. El rei, amb els personatges mítics Tirèsies i Orfeu, la missió dels quals és recordar-li les seves dues afeccions, l'astrologia i la música, dialoga sobre les circumstàncies en què ell va morir i el destí que ha rebut. El rei li comenta que es troba al Purgatori, els motius pels quals s'apareix al seu secretari i quina és la identitat dels dos personatges que l'acompanyen.

III. En aquest tercer llibre, Orfeu narra part de la seva vida. Intervé Tirèsies, l'endeví, maleint les dones i el sentiment amorós. Orfeu clou el seu parlament amb una descripció –d'inspiració virgiliana– de l'infern. Continua Tirèsies reprovant Metge perquè estima una dama i explica part de la seva vida. Acaba fent una ferotge invectiva contra les dones i enumerant els defectes de l'estimada de Bernat.

IV. Metge contesta a Tirèsies amb un elogi de les dones, entre les quals s'hi troben sis reines catalanes i fa un atac contra els defectes i vicis dels homes.

L'Apologia

Aquesta obra inacabada de Metge, redactada l'any 1395,¹¹ és un diàleg filosòfic d'estil clàssic que Metge l'inicia en pri-

11. Segons Riquer, Metge possiblement conegués el *Secretum* de Petrarca en la seva visita a Avinyó, i havent quedat molt impressionat pel contingut de l'obra, decidí imitar-lo: *Història de la Literatura Catalana*, vol. III, Ariel, Barcelona, 1964, p. 57.

mera persona elogiant els autors antics. Se'ns presenta en aquest proemi del diàleg com un home conscient de pertànyer a un minúscul grup d'homes que busquen el contacte i la companyia dels llibres i dels antics autors. El diàleg és entre Bernat Metge i un amic seu, Ramon, possiblement Ramon Savall,¹² encara que la crítica també ha relacionat aquest interlocutor amb Ramon Llull.¹³ Aquest amic arriba a la casa de Metge per demanar-li que es faci càrrec dels seus béns i servituds, ja que ha de marxar, donat que la pesta està assolant la ciutat de Barcelona. L'obra queda interrompuda quan Ramon fa referència a què moren més homes bons que dolents.

Metge vol imitar l'estil del diàleg clàssic en aquesta obra i així ho fa saber: "E per tolre ffadiga a aquells qui legiran, no vull que en tu sia atrobat 'dix' e 'diguí', sinó 'Ramon' e 'Bernat', per tal com lo dit amich meu e yo som axí nomenats. D'aquest stil han husat tots los antichs, specialment Plató, en lo Timeu, e Ciceró, en les Questions Tuscualanes, e Patrarcha, en los Remeys de cascuna fortuna e en altres lochs".

L'Apologia havia de ser un diàleg de tipus clàssic en llengua vulgar sobre temes filosòfics. Demostra la nova consciència i l'interès de l'autor per compondre en un nou estil basat en un gènere clàssic.

3. EL LLIBRE DE FORTUNA E PRUDÈNCIA

3.1. Argument

El Llibre de Fortuna e Prudència és un poema narratiu de caràcter al·legòric, escrit l'any 1381. Consta de 1194 versos pariatos, *noves rimades*, de vuit síl·labes. Narra com el dia

12. Escriu Riquer: "sospecho que hay que identificar con Ramon Savall". Ell va fer saber al rei Martí que Metge havia escrit *Lo Somni* i aquest li remet una carta datada el 28 d'abril de 1399 on li prega que li faci arribar una còpia. Savall fou conseller el 1379, 1382, 1385 i 1395. El 1404 i 1408 fou Conseller en Cap i Mestre Racional amb Martí I. Martín de Riquer, *Obras de Bernat Metge*, op. cit., pp. *169-172.

13. Julia Butiñá, *En los orígenes del humanismo: Bernat Metge*, UNED, Madrid, 2002, p. 421.

1 de maig de 1381,¹⁴ el propi autor, Bernat Metge, el qual es troba en una situació de perill, pateix un accés d'angúnia i, per combatre'l, decideix sortir de casa a passejar prop del mar. Topa amb un vell pobre al costat d'una barca, despullat, vestit simplement amb un barret de cànem i que porta un vas i un cantell de pa. Metge pretén socórrer l'ancià donant-li almoïna, però aquest es nega a acceptar-la, ja que Metge, segons ell, necessita més els diners. El vell no vol res perquè és feliç en la pobresa; no obstant això, li demana que li atansi una túnica que té dins la barca. Metge hi accedeix de bona gana. En el moment en què ell puja, el vell impulsa la nau mar endins. La barca sense rem, veles ni governall s'endinsa en el mar, començant així el viatge a l'altre món de l'escrivà reial, Bernat Metge. Ell, després de lamentar-se de la seva situació per haver actuat com a home de bé, arriba a una illa on la natura es comporta de manera contrària a l'ordre cosmològic establert. En aquest món a l'inrevés, el narrador-protagonista discutirà amb l'al·legoria de Fortuna, que es fa passar per divinitat, sobre la volubilitat i arbitrarietat de la seva condició. Prèviament al debat, Metge ha fet una descripció burlesca i grotesca de la seva interlocutora. Amb posterioritat, apareix Prudència, de bellesa inefable i acompanyada per les Set Arts Liberals, qui dialogarà amb el nostre autor –en un clar to escolàstic– principalment sobre la iniquitat terrenal i l'actuació de la Providència divina. Després del diàleg, Metge és retornat a la mateixa barca en què va arribar a l'illa i és transportat de nou a la seva ciutat nadiua, Barcelona. Torna a casa seva, procurant no ser vist per cap persona, a fi d'evitar possibles enraonies degut a l'hora primerenca en la que es passeja sol a la vora del mar.

3.2. *El proemi*

L'estructura narrativa del poema s'inicia amb una breu introducció a manera d'exordi. Metge ens dóna coneixement

14. A l'article "La data de l'1 de maig de 1381 en el *Libre de Fortuna e Prudència* de Bernat Metge: realitat, folklore popular, reminiscències de Dant o mer tòpic literari", *Revista de Llenguas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, XI, 2005, UNED, pp. 13-16, dono possibles justificacions a aquesta data.

de la situació en la qual es troba. És una situació de veritable perill, que pot, fins i tot, menar-lo a la mort. Malgrat tot, aquest greu estat no l'impedeix realitzar l'esforç necessari per cavil·lar sobre una sèrie de reflexions determinants i fonamentals.

Jats qu-eu sia molt ocupats
d'alcuns affers qui m'an portatz
en tal perill d'on cuyt morir,
ges per ayçò no vulh jaquir
en lo tinter ço qu-a[u]siretz.

(vv. 1-5)

Aquesta extrema situació en què es troba Metge s'ha relacionat amb els possibles recels i enveges que el jove Bernadó va poder suscitar a la Cancelleria, a causa del tracte de favor dispensat pel duc de Girona i que es traduïa en la percepció de quantiosos i regulars emoluments i donacions.

L'obra es pot considerar una justificació per refermar la innocència de l'autor, sobretot si es pren com a referència el paral·lelisme que s'estableix amb *Lo Somni* relacionant-lo amb la finalitat de l'obra. A la seva obra cabdal, Metge apareix als ulls del seu primer lector, el rei Martí I *l'Humà*, com a innocent de les acusacions patides, i així pretén ésser restituït al seu anterior càrrec de privilegi a la Cort.

Aquest *modus operandi* sorgeix per tercer cop (encara que cronològicament sigui el segon) amb la publicació de l'obra *Valter e Griselda*, escrita també en circumstàncies difícils per al nostre autor, ja que la seva honestedat professional i la seva ètica estaven sent qüestionades. Per tant, Metge es serveix de la literatura per oferir una imatge d'home injustament acusat i esbomba, a tort i a dret, la seva més que dubtosa innocència.¹⁵

15. Sustenta també aquesta teoria Lola Badia al seu article "Siats de natura d'anguila en quant farets: la literatura segons Bernat Metge", *op. cit.*, p. 45. També a "De *La Faula* al *Tirant lo Blanc*, passant, sobretot, pel *Llibre de Fortuna e Prudència*", a *Deu Anys Miscel·lània*, Quaderns Crema, Barcelona, 1989, pp. 25-26, on interpreta que el perill que corre el nostre notari és de caràcter moral i no físic, fonamentant-se en el vers 674 de l'obra, en el que Prudència es refereix així a Metge: "*est hom és perillós*", amb el significat d'estar en perill per sofrir un malaltia de tipus espiritual.

Dant, qui a *Il Convivio* al·ludeix a la necessitat de fugir de la lloança personal, perquè considera que no hi ha home que sigui vertader i just jutge d'un mateix, estima, malgrat tot, que en ocasions necessàries està permès de parlar d'un. Així, la situació d'infàmia i de perill en la que es troba Metge justifica que parli d'ell sota l'emparament de Dant, que, a més a més, posa com a exemple Boeci i Sant Agustí. Metge es situa al mateix nivell que Dant i Boeci, i iguala la seva situació, no gens normal, a la que ells estan patint. L'autor veu en la seva obra una justificació de tipus moral, davant uns fets acusadors que ell considera injustos.

Aquestes lectures del text són admissibles des d'un punt de vista semiòtic, però no es pot oblidar una tercera via interpretativa, basada en la profusió d'elements expressius literaris que porten cap a una intencionalitat tòpica des de l'exordi.

Al tòpic de la importància i gravetat de l'exposició que es desenvolupa en els cinc primers versos, segueix una *captatio benevolentiae*, en la qual l'autor prega al seu lector que no es cansi si entén que el seu discurs és extens, o si l'obra no aconsegueix la qualitat poètica que espera el receptor.

E prech-vos que no us anujats
 sí prolixament le us recit,
 ne si·l dictat no·s ten polit
 com als legidors se pertany.
 (vv. 18-21)

Acaba aquest exordi amb una tercera fórmula tòpica, aquest cop basada en l'anomenada falsa modèstia, atès que Metge es confessa incapaç de poetitzar a l'estil dels poetes de la gaia ciència.

E no us vulhats traure susany
 si no y vesets rima soptil,
 car ignorant suy del stil
 dels trobadors del saber gay.¹⁶
 (vv. 22-25)

16. Per al comentari d'aquest tòpic, *vid.* la nota filològica de l'edició crítica a aquests versos.

Interessant és destacar que els versos centrals d'aquest exordi (6-17) no representen cap tòpic sinó la temàtica de l'obra, que entre tanta fórmula introductòria intencionada passa més desapercebuda. Metge afirma que l'home ha de tenir poca cura del béns temporals, perquè l'arbitrarietat del món dona a uns i treu als altres, apreciament més el neci i l'obtús que l'home savi. La voluntat humana segueix els desenganys de Fortuna, que no atén mai a raons.¹⁷

3.3. *Fonts: poemes al·legòrics i elements del marc narratiu*

L'altre món ha estat un tema que sempre ha interessat a l'home, independentment de les seves creences, religió o època d'existència. Com a tema greu i atemporal del pensament humà, l'altre món ha tingut un fidel reflex a la literatura universal. Des de l'Antiguitat, l'home ha intentat descriure el més enllà. I fruit d'això és l'extensa literatura escatològica disseminada tant pel món oriental com occidental. Aquest desig de plasmar el món d'ultratomba ha omplert de tòpics les obres consagrades a aquest tema i, com a tòpics, s'han anat repetint al llarg dels segles a les diverses literatures. Cada autor ha tret benefici d'aquests *topoi* i els ha combinat i modificat de tal manera, que els ha convertit en variants d'un mateix eix central.

El primer paral·lelisme que s'estableix entre l'obra del notari barcelonès i el cabal literari medieval és l'ús del marc narratiu. Al *Llibre de Fortuna e Prudència* és el viatge d'un jo empíric, el de Bernat Metge, narrador-protagonista, a l'altre món, on debatrà qüestions greus amb dos personatges al·legòrics: Fortuna i Prudència.

Estem davant d'una narració poètica de tipus al·legòric que es val del viatge a l'altre món per plantejar el debat filosòfic. Són, en conseqüència, el viatge imaginari i l'al·legoria

17. Els versos que expressen la idea central del fragment: "e sempre sech la voluntat los dessebimens de Fortuna, qui raysó no seguex alguna" (vv. 14-16), estan presos de *Il Comento alla Divina Commedia* de Boccaccio, *vid.*, nota als versos 14-16 de l'edició crítica.

els eixos que articulen el discurs narratiu, molt comuns, per altra banda, en la literatura medieval.

Bernat Metge inicia el seu viatge fantàstic, després de ser enganyat per un vell, en una barca a la deriva. El motiu de la barca sense rem, ni govern o, simplement, la barca com a mitjà de viatge al més enllà, es converteix en un tòpic a la narració novel·lesca medieval.

Un altre motiu característic dels viatges a l'altre món és la presència d'entorns naturals idíl·lics, com a *locus amoenus*. Aquests elements de la natura, que en ocasions es comporten contràriament a l'ordre cosmològic establert, actuen gràcies al seu reiterat ús com a vertaders tòpics literaris universals. Aquest és el cas de l'illa de Fortuna, els elements naturals de la qual estan tractats segons la tradició escatològica universal, encara que la influència directa d'obres com el *Roman de la Rose* i l'*Anticlaudianus* és evident a l'obra de Metge. Així, la descripció de l'habitable de Fortuna es converteix en un veritable tòpic.

Malgrat que alguns elements del marc narratiu de l'obra es relacionen amb els tòpics de la literatura novel·lesca medieval, existeixen una sèrie de paral·lelismes i reminiscències relacionades amb algunes obres concretes: *La Faula* de Guillem de Torroella; el *Roman de la Rose* de Guillaume de Lorris i Jean de Meun; l'*Anticlaudianus* d'Alà de Lille i l'*Elegia* d'Arrigo de Settimello.

La Faula proporciona a Metge els elements essencials del marc narratiu per estructurar el seu viatge a l'altre món. Ambdues obres són poemes narratius de noves rimades. Narren el viatge ultramundà per mar, sense poder governar el vehicle marítim, després de patir un engany, d'un jo real que adquireix a la *narratio* el paper de protagonista.

A *La Faula*, un papagai és l'ardit emprat per enganyar Torroella i, així, poder adreçar-lo al palau del rei Artús. Al *Llibre de Fortuna e Prudència* és un vell captaire qui enganya Metge, fent-lo pujar a una barca per recollir una túnica que necessita i que ha deixat allà per oblit.

Les dates d'ambdós viatges, el dia de Sant Joan a *La Faula*, i el primer de maig al *Llibre de Fortuna e Prudència*, cal inscriure-les dins d'un context folklòric i popular que atorga

a les dues dates trets de caràcter màgic i fantàstic. Així, els viatges fabulosos de Torroella i de Metge adquireixen major realisme, al produir-se en dates on la fantasia i la màgia són més acceptables.

El *Roman de la Rose* és un extens poema narrativo-al·legòric dividit en dues parts. Si bé amb aquest títol es designa una obra de quasi 22.000 versos, durant molt de temps amb aquest nom es va fer referència solament als aproximadament 4.000 versos que va compondre Guillaume de Lorris cap a finals del primer terç del segle XIII. Uns quaranta anys més tard, el 1276, Jean Clopinel, més conegut com Jean de Meun, va reprendre l'obra inacabada de Lorris i va crear la segona part, d'una extensió d'uns 18.000 versos.

Existeixen, a més a més, unes semblances entre el *Roman de la Rose* i el *Llibre de Fortuna e Prudència*, al marge de la ja coneguda *imitatio* de la natura en desordre, que permeten afirmar que pot existir una relació directa entre les dues obres:

-La pobresa, en el text francès, està representada per un home nu, les úniques pertinences del qual són un sac de pells. A l'obra de Metge, l'ambigu vell que simbòlicament es pot relacionar amb el concepte de la pobresa cristiana es presenta al protagonista nu i amb un simple barret de cànem sobre el cap.

-Per motius diversos, els protagonistes d'ambdues obres pateixen una sobtosa necessitat de sortir del lloc on es troben.

-El temps de la *narratio* coincideix, i els dos autors situen els fets dels seus poemes narratius al mes de maig. És curiós que el jo poètic de l'obra de Lorris no recorda exactament l'any en què succeeixen els fets, quan la diferència temporal no és gaire extensa, cinc o pocs més anys i, no obstant això, recorda a la perfecció i assegura que van ocórrer al mes de maig.

L'*Anticlaudianus* és una obra composta per Alà de Lille entre el 1181 i el 1184. Consta d'un pròleg en prosa, un pròleg en vers i nou llibres que contenen 4.385 versos, hexàmetres llatins. Narra de forma al·legòrica com la Natura proposa crear un model nou i perfecte d'home que substitueixi l'home sumit ja en el pecat.

Breus fragments dels llibres VII i VIII, que descriuen l'illa de Fortuna, són la font d'inspiració de Metge i el model d'imitació en el seu *Llibre de Fortuna e Prudència*.

Les al·legories i la introducció de les Set Arts Liberals són altres punts en comú entre ambdues obres, encara que no definitius per considerar l'obra de Lille com a font exclusiva d'influència en Metge.

L'illa de Fortuna, que és un microcosmos a l'inrevés on els elements no segueixen l'ordre natural establert, representa la mutabilitat i l'arbitrarietat de Fortuna.

La Fortuna de Lille està sotmesa a la voluntat de Raó, qui modera la quantitat de béns que aquella ofereix a l'home nou per evitar possibles temptacions. La Fortuna metgiana és més independent, ja que la seva forma d'actuar és més capriciosa i no està subordinada a ningú, i la seva actitud és fatxenda i provocadora.

La diferència en el tracte de Fortuna i la similitud en la descripció de l'illa manifesten novament l'ús que fa Metge de les fonts d'influència. Pren els passatges que considera necessaris, els tradueix, els assimila a la seva obra, obtenint així, un producte nou i original, construït amb materials literaris ja existents.

Arrigo de Settimello escriu a finals del segle XII, a Itàlia, una obra en llatí intitulada *Elegia de diversitate fortunae et philosophiae consolatione*. Consta de 1.004 versos dividits en quatre llibres. Els tres primers tenen 250 versos cadascú i el quart està compost per 254. L'*Elegia* és una obra que sembla una recopilació de sentències sobre la mala fortuna i la forma de patir-la. Els llibres II i III són les fonts principals de referència de Metge. Al primer, el narrador dialoga amb Fortuna i, en el segon, amb Phronesis (Saviesa).

L'*Elegia* proporciona a Metge uns elements innovadors que inclou a la seva obra i que no estan presents a les altres obres d'influència. Així, la Fortuna de Settimello parla per si mateixa i aquest fet representa una caracterització de l'al·legoria molt diferent de la Fortuna de les altres fonts.

L'estil del diàleg entre Metge i Fortuna adquireix un nivell de parla diferent al d'aquelles. El to groller i insultant que mostren els que dialoguen té el seu fonament a l'*Elegia*.

L'al·lusió a les Set Arts Liberals ofereix una certa semblança entre les dues obres.

La referència a la ciutat de Bolonya, ciutat en la que Settimello va cursar estudis universitaris, i que proporciona una de les poques notes biogràfiques del seu autor, es reflecteix a l'obra de Metge.

Un passatge significatiu entre les dues obres és el que es refereix al crim capital de lesa majestat.

L'extens plany de Metge davant la Fortuna adversa pot considerar-se com una reminiscència de l'obra de l'autor italià. Les comparacions i queixes del protagonista tenen molt de tòpic literari; no obstant això, la influència directa de l'*Elegia* radica en què Settimello compila i organitza les idees tòpiques oferint-les d'aquesta forma a Metge, qui les adapta al seu text segons els seus interessos literaris.¹⁸

3.4. *Les influències filosòfico-ètiques*

El *Llibre de Fortuna e Prudència* desenvolupa en el seu contingut una temàtica –origen del mal i l'actuació divina– present a diversos textos de gran acceptació i arrelament a l'Edat Mitjana.

Metge utilitza com a fonts que es relacionen amb el pensament escolàstic, i en concret amb el tema abans esmentat, el *Llibre de Job*, la filosofia de Sant Agustí, l'obra ortodoxa de Boeci, *De Consolatione Philosophiae*, i la moral doctrinal de Ramon Llull.

Totes aquestes fonts presenten el tema d'una manera similar: el dubte i la incomprensió del personatge davant el mal que danya injustament els bons. La solució que ofereixen aquestes fonts d'influència és la tradicional de l'escolàstica medieval, és a dir, la necessitat de la fe i l'acceptació de la impossibilitat de l'home per jutjar racionalment la conducta de Déu, per ser matèria que supera el límit del coneixement humà. Metge s'igualava a aquestes fonts ja que necessita resposta a aquests conceptes ètico-metafísics, i per això també exposa

18. Lola Badia, "De La Faula al Tirant lo Blanc...", *op. cit.*, pp. 34-35.

a la seva obra el problema que li cuita. Però el barceloní es desmarca de totes les fonts perquè conclou de forma diferent. La filosofia escolàstica no contribueix a solucionar els dubtes de Metge i, per tant, aquest continua en la mateixa situació d'escepticisme que abans de proposar el debat.

El Llibre de Job

Job representa l'home atemporal i universal que es pregunta sobre el bé i el mal i la justícia divina.¹⁹ Job i Metge sofreixen els capricis de Fortuna, discuteixen i es rebel·len davant d'una situació que, des d'un punt de vista racional, no és acceptable, perquè és injusta.

Ambdós protagonistes prenen actituds semblants davant la desgràcia: no accepten el destí perquè es consideren innocents i injustament tractats. Job no admet la teoria tradicional que representen els seus amics savis que defensen que Déu és just i castiga els dolents; per tant, Job ha hagut de pecar per així justificar el càstig. Solament el diàleg directe amb Déu fa que Job reconegui que no està capacitat per jutjar el comportament de Déu. Ha d'acceptar tot allò que la Providència li imposa, ja que no està en condicions de jutjar-la perquè són misteris que solament Déu pot entendre. Job admet la resolució final del conflicte, atès que es tracta d'una situació que la raó no pot explicar, mentre que Metge no accepta la solució que li presenta la filosofia escolàstica tradicional.²⁰

De Consolatione Philosophiae

El *De Consolatione Philosophiae* és una obra de Severí Boeci en la que pretén harmonitzar la bondat divina amb l'existència de discordances en el món. Aquesta teodicea

19. Sobre aquests conceptes, *vid.* L. Alonso Schökel i J. L. Sicre Díaz, *Job, Comentario teológico y literario*, Cristiandad, Nueva Biblia Española, Madrid, 1983, pp. 21-36.

20. A l'article "Bernat Metge i Job: dos rebels amb causa però amb resolucions diferents", *Revista de Lengüas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, XI, UNED, Madrid, 2005, pp. 16-27, tracto amb més profunditat aquesta relació entre Metge i Job.

racional és un diàleg entre Filosofia i l'autor. Aquella, en forma de dona majestuosa, se li apareix amb la clara intenció de guarir-lo de la malaltia que pateix. Aquesta malaltia és l'estat de decaïment i de consternació en què es troba Boeci per culpa del sorprenent canvi radical de la seva sort. L'obra exercí una important influència en el pensament medieval. A partir ja del segle IX, el *De Consolatione* fou una obra coneguda, difosa i traduïda. L'existència de més de quatre-cents manuscrits confirmen aquesta anterior afirmació. Traduït a l'anglès, alemany i holandès, fou també traslladat al català al segle XIV, pel dominic fra Pere Saplana.²¹

El *De Consolatione* és una obra que s'estructura en cinc llibres, que alterna fragments poètics i prosistes a l'estil dels *prosimetrum* clàssics.²²

El primer Llibre exposa la situació real de privació de llibertat en què es troba Boeci; situació que li provoca un greu estat d'aflicció. A més a més, explica els motius d'aquest estat de defalliment. A continuació, apareix Filosofia manifestant el seu desig de guarir el malalt, enfonsat en una profunda crisi motivada per la difícil realitat que l'envolta.²³

21. Per un coneixement més acurat de les diverses versions, revisions catalanes i traduccions al castellà de l'obra de Boeci, *vid.* Jaume Riera i Sans, "Sobre la difusió hispànica de la Consolació de Boeci", *El Crotalón, Anuario de Filología Española*, I 1984, pp. 297-327.

22. La barreja de prosa i vers emparenta l'obra de Boeci amb les *Faules Milesies* del grecs i amb les *Sàtires Menipees* de Varró. També recorda obres com el *Satiricó* de Petroni i el *De Nuptiis Philologiae et Mercurii* de Martianus Capella. No obstant això, Boeci fa un personalíssim ús d'aquest gènere, ja que exclou qualsevol al·lusió de caràcter cínic, satíric o obscè, propi d'aquestes obres. Per a una visió més extensa sobre el tema de les influències que rep el *De Consolatione* en la seva estructura formal, *vid.* Pierre Courcelle, *La Consolation de Philosophie dans la tradition littéraire (antécédents et postérité de Boèce)*, Études Augustiniennes, París, 1967, pp. 17-28.

23. Boeci, *magister officiorum* (primer ministre) del cabdill ostrogot Teodoric, es va veure embolicat en intrigues i conflictes polítics. Fou acusat d'obstaculitzar un procés contra diversos patricis romans, que es va iniciar amb l'objectiu d'aclarir la seva suposada intervenció en un cas d'alta traïció. El resultat de tot aquest assumpte fou l'empresonament de Boeci i la seva posterior condemna a mort. Referències a aquest fet apareixen, encara que de forma poc clara, en el Llibre I, prosa 4 del seu *De Consolatione*.

La temàtica del Llibre segon és l'anàlisi de Fortuna. Una anàlisi que inclou també els béns ficticis que proporciona i els béns reals de Fortuna adversa.

El Llibre tercer és l'estudi sobre el desig humà d'abastar la benaurança i la necessitat de trobar-la no pas en els béns particulars, sinó en un bé universal i suprem, és a dir, en Déu.

El Llibre quart planteja la conciliació de la bondat divina amb l'existència del mal, i fa un distinció entre els conceptes de Providència i de Fat.

El cinquè és un intent de fer compatible l'omnisciència divina i la llibertat de la voluntat humana. En aquest darrer llibre també apareix una anàlisi dels conceptes de temps i eternitat.

La influència boeciana al *Llibre de Fortuna i Prudència* s'articula al voltant de tres eixos: la condició de Fortuna i les seves conseqüències; la condició de Prudència; l'exposició filosòfica de Prudència sobre el mal i la justícia divina.

La filosofia agustiniana

L'estudi comparatiu d'algunes obres de Sant Agustí amb el *Llibre de Fortuna e Prudència* confirmen la presència directa del pensament del sant en els plantejaments ètico-filosòfics de Metge. Així, les obres que presenten algunes reminiscències amb el *Llibre de Fortuna e Prudència* són: *De natura boni*; *Confessiones*; *De libero arbitrio*; *De civitate Dei* i *De moribus manichaeorum*. Malgrat tot, cal afegir que la influència del sant arriba a Metge, en la majoria de paral·lelismes, mitjançant el *De Consolatione Philosophiae*. El pensament de Boeci està clarament present a l'obra de Metge, però cal destacar que algunes idees filosòfiques seves han estat ja plantejades anteriorment per Sant Agustí.

El *Llibre de Fortuna e Prudència* ofereix uns paral·lelismes de caire textual, en algunes ocasions, i, en d'altres, de caràcter conceptual. Aquests paral·lelismes es centren en varis nuclis de pensament de la filosofia de Sant Agustí.

El primer és el tema de Déu i la Naturalesa del Bé: després de la seva dissortada trobada amb Fortuna, Metge inicia el

seu particular diàleg amb Prudència, qui planteja en el seu parlament tota una síntesi del pensament agustinianà sobre el Bé Suprem i la naturalesa del Bé.²⁴

En segon lloc, la competència de determinar l'actuació dels homes recau en Déu. L'home amb la seva raó no abasta a entendre la recta actuació de Déu; per tant, no pot, de forma racional, jutjar allò que, teòricament, no entén.

Un tercer tema de relació és el concepte del mal, la seva procedència i la voluntat lliure de l'home per actuar.

La voluntat humana en si mateixa és bona i és lliure, per tant, pot atansar-se a Déu o apartar-se d'Ell. Aquesta llibertat de què disposa la voluntat humana és un bé i és condició per arribar a la felicitat. Així doncs, la voluntat lliure en l'exercici de la seva llibertat es pot equivocar i això comporta el risc de pecat que és l'únic mal vertader, ja que és un mal moral.

La llibertat consisteix en l'ús correcte de l'albir. I així, la llibertat és major quan més unit està l'home a Déu: *libertas vera est Christi servire* i, per tant, més apartat del mal.

No podem deixar de costat, o bé oblidar, que la doctrina sobre la naturalesa del bé i del mal està molt relacionada amb la pròpia experiència vital del sant. Per a ell, Déu és el Creador de totes les coses, és summament bo i suprem bé, i bé vertader.

La moral lul·liana

L'illa de Fortuna es comporta de manera contrària a l'ordre cosmològic establert. Hi ha una manca d'explicació davant d'aquest comportament i, això fa que Metge pronunciï aquestes paraules:

24. Els paral·lelismes textuais entre les obres de Sant Agustí i l'obra de Metge es poden seguir en les notes de l'edició crítica. Per a un major coneixement de la relació entre el pensament del sant i Metge, *vid.* el meu article "Una Prudència agustiniana en el *Llibre de Fortuna i Prudència* de Bernat Metge", *Estudis de Llengua i Literatura catalanes*, LVIII, Miscel·lània Joaquim Molas, 3, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2009, pp. 21-32.

E tantost fuy d'opinió
 que no y era Déu ni natura,
 car no y hac orde ne mesura
 ne res qui fos fayt per raysó.
 (vv. 218-221)

El protagonista observa la conducta irracional de la natura, fora d'un ordre, i desvincula Déu d'aquesta naturalesa. Si existeix desordre, Déu no hi és. Per tant, hi ha una relació propera entre una natura en ordre i l'existència divina. Si no hi ha ordre ni mesura, no hi ha Déu. Cal relacionar Déu amb l'existència d'ordre. La manca d'explicació raonable per comprendre l'existència del mal és una de les causes que porten a l'individu a l'ateisme. I dins d'aquest context és on es relacionen Llull i Metge.

Al Llibre I del *Libre de Meravelles*, Fèlix, el protagonista dubta de l'existència de Déu. És testimoni d'uns fets que li provoquen una crisi de fe. Observa com una jove pastoreta, que no tem res perquè creu en Déu qui, segons ella, ajuda els creients, és devorada per un llop davant mateix del propi Fèlix. El Creador no ha fet res per salvar la pastoreta, que confiava en el Totpoderós i que per a ella és tot saviesa, bondat i poder.

Fèlix entra en crisi al comprovar que Déu ha permès que el mal afectés una bona pastoreta que tenia gran devoció, confiança i fe en Ell.

El paral·lisme s'estableix entre Metge-protagonista, que confia en el vell de la barca i és enganyat, i la pastoreta, que confia en Déu i és devorada pel llop quan defensa el seu ramat.

Ambdós protagonistes han actuat amb bondat i han estat recompensats amb el mal. Déu permet que el mal afecti els bons i que no hi hagi justícia al món. Aquest plantejament fa que tant Fèlix com Metge posin en dubte l'existència de Déu.

Tanmateix, com en totes les situacions que es plantegen entre les fonts d'influència i el *Llibre de Fortuna i Prudència*, el problema és resolt de forma diferent.

Fèlix es troba amb un ermità a qui explica l'experiència vivida, i qui li resol el seu problema de manca de creença en Déu després d'unes reconfortants explicacions, de les quals i,

fins i tot, surt molt reforçada la fe de Fèlix. Metge, després del diàleg amb Prudència, qui el considera guarit de la seva malaltia, se n'adona que la seva greu situació no ha estat en cap moment resolta, i es manté en un pla d'esceptisme sobre la forma de solucionar aquest problema sobre el mal que afecta els bons i la intevenció de la justícia divina.

4. PERSONATGES

4.1. *La Fortuna*

El personatge al·legòric de Fortuna està basat en el concepte que Boeci planteja a la seva obra *De Consolatione Philosophiae*.

La condició de Fortuna és un dels punts pel qual es relacionen ambdues obres.

Boeci ens presenta una Fortuna mutable, amb capritxosos canvis negatius que comporten per a l'home el sofriment dels pitjors mals, és a dir, la pèrdua de l'honor i de la felicitat.

La Fortuna es justifica, de forma cínica, de les desgràcies que fa recaure sobre l'home amb els seus arbitraris canvis. Així, fins i tot, al·lega que Ella res no treu a l'home, doncs aquest arriba al món sense res.

Aquesta Fortuna boeciana està molt lluny de l'accepció clàssica. Ja no és aquella deessa capriciosa i admirada que atorga béns i els treu amb facilitat i arbitràriament. La Fortuna boeciana és descrita des d'un vessant escolàstic. La Fortuna adversa és la veritable, aquella que ens oprimeix i la que ens mostra la seva faç real, la que ens somriu i ens fa la vida material molt fàcil, és falsa i ningú no s'ha de fiar de l'agradable i feliç Fortuna, que no és segura ni estable i, a més a més, és enganyadora. Boeci fa un elogi de la vida resignada, i considera la Fortuna adversa com un profit que cal acceptar, perquè permet aprendre. La vida pròspera, en canvi, fa viure l'home en contínua ignorància, ja que és enganyosa.

L'home, segons Boeci, triomfa sobre la Fortuna si és bo i sap usar el seu intel·lecte com a remei per fer que l'adversitat sigui més beneficiosa que la prosperitat.

La postura de Metge davant d'aquest concepte de Fortuna adversa, però profitosa, resta molt clara quan ens fa una prosopografia²⁵ burlesca de la pròpia al·legoria, imitació de l'*Anticlaudianus* d'Alà de Lille.

De nou, Metge ha presentat la qüestió de debat sota la visió escolàstica, i la seva resposta ha estat, com en altres ocasions, el rebuig dels plantejaments escolàstics.

4.2. *La Prudència*

La Prudència metgiana presenta semblances amb la Filosofia de Boeci a la seva Consolació. En un primer moment, ambdues al·legories detecten l'estat de perill en què es troben els protagonistes de les corresponents obres, i cal guarir el més aviat possible la malaltia que pateixen.

Prudència és descrita com una dona que posseeix una bellesa inefable. Fins i tot, el propi poeta es qualifica, en una vanaglòria de falsa modèstia, d'ignorant per descriure tan formosa dama. Boeci, per la seva part, també descriu la Filosofia posant força èmfasi en la seva bellesa.

L'exposició filosòfica de Prudència sobre el mal i la justícia és una síntesi del corpus filosòfic de Boeci. L'exposició emfasitza sobre els conceptes del bé i del mal i l'actitud de la Providència davant la injustícia.

La idea exacta que Boeci vol difondre és que la raó humana està sotmesa com a cosa legítima a la ment divina. Per tant, si està sotmesa la raó a la ment divina, no pot entendre els grans judicis divins. Metge, com sempre, no queda convençut amb les proposicions tradicionals que li raona Prudència i acaba el seu diàleg amb una actitud escèptica que demostra, de nou, la seva manca de confiança en la filosofia escolàstica per resoldre el tema tractat.

25. "Primerament los cabells tots/ tench scampats sobre la cara,/e la part de tras fon pus clara /e meys pelosa que cristalh;/ l'un hulh semblava fos gra d'alh, /ben parat, e no se'n vesia, /del qual un riuclhet axia, /qui demostrave que ploràs;/l'altre movia gran solaç, /que sinó riure no fazia, /e movia tal alegria /que semblave fos ambriaga..." (vv. 322-373).

4.3. *El vell Vilanès*

La interpretació del significat de la figura del vell que enganya un Metge caritatiu i bon cristià és important per a la comprensió de l'obra. Aquest vell, degut a la seva ambigua descripció i mínima intervenció, encara que important –és l'element clau que coordina el pas del protagonista del món real al món al·legòric–, ha estat relacionat amb diversos personatges, tots ells clàssics.

El primer personatge amb qui s'ha relacionat l'ancià fou amb Caront. La mitografia clàssica el representa com a un vell lleig, barbut, esparracat i amb un barret rodó. Virgili, al cant VI de l'*Eneida*, descriu el barquer com un vell brut de barba canosa, vestit amb una capa espellissada. Al cant III de l'*Infern* de la *Divina Comèdia*, Dant descriu Caront de la següent forma: "*un vecchio, bianco per antico pelo*". Al *Llibre de Fortuna e Prudència*, el personatge que enganya Metge és descrit com un vell, nu i amb un barret al cap: "*Après un pauch viu que sesia/ prop una barcha un hom vell,/tot despulhat, ab un capelh/ de cànem gros sobre son cap*" (vv. 48-51).

També s'ha relacionat el vell amb Cató d'Útica,²⁶ qui representa les virtuts morals de la sobrietat i la humilitat i, també, amb l'endeví Tirèsies.²⁷

Aquesta ambigüitat deliberada en la descripció del personatge, que no permet ser identificat fàcilment pel lector actual, cal entendre-la com l'establiment d'un vincle de complicitat entre l'autor i el seu cercle d'amistats de la Cort. Joc, per altra part, que tindrà el seu màxim exponent en la seva obra principal, *Lo Somni*.

26. És el professor Nepaulsingh qui proposa aquesta similitud en el seu article "Bernat Metge's *Libre de Fortuna e Prudència* and the literary tradition of the goddess Fortuna", *Catalan Studies. Volume in memory of J. de Boer*, Barcelona, 1977, p. 210.

27. Lola Badia conclou que el vell vilanès "evoca amb més precisió el Tirèsies de *Lo Somni*, ja que està perfectament al cas de la manera de fer del protagonista, quan li respon que no vol almoïna: els diners fan més menester a Metge que es passa la vida buscant-ne, que no pas a ell, que és un pobre gairebé vocacional" ("*Siats de natura d'anguila...*", *op. cit.*, p. 29).

A més, s'ha proposat Amiclates com a reminiscència del vell indigent que enganya Metge.²⁸

La primera qüestió que se'ns planteja és la d'esbrinar el motiu que porta a Metge a servir-se del viatge marítim a l'altre món per introduir-se en el món al·legòric i no emprar, per exemple, estratègies com la visió onírica, més versemblant i present en fonts d'influència en el *Llibre de Fortuna e Prudència*, com són la del *De Consolatione Philosophiae* i la del *Roman de la Rose*.

Lola Badia opina que Metge utilitza el model usat per Torroella a *La Faula*, el viatge marítim, ja que com a font local que és, exerceix un paper important en el context literari dels segles XIV i XV. Es defensa la tesi de la tradició local a la literatura catalana de l'època.²⁹

Segons Arseni Pacheco, el viatge marítim i la visió al·legòrica s'han de considerar com un autèntic viatge a l'altre món, elements que, en aquells temps, donaven a l'obra una intenció realista i la feien versemblant, ja que l'home medieval creia en la realitat d'aquests viatges.³⁰

A més, cal ressaltar que Metge utilitza l'engany com a via d'accés al món al·legòric, perquè l'element clau –el vell indigent– que motiva el viatge a l'altre món simbolitza el pensament cristià sobre el concepte de la pobresa. Metge es dirigeix al vell oferint-li almoïna: “¿Volets per Dieu algun diner?” (v. 57). I aquest li contesta: “No, sényer, que major mester/ l'avets vós”, dix ell, “que'n sercats/ e cascun jorn imaginats/ com ne porets ésser fornit; / ez yeu no trop major delit/ sinó quant no hay què despendre.” (vv. 58-63).

El vell és pobre, no té res, i això li produeix el major delit i felicitat. Amiclates representa el paradigma de la pobresa. És conegut mitjançant la *Farsàlia* de Lucà, i encimbellat per Dant a la *Divina Comèdia* i a *Il Convivio* com a símbol de la

28. Vid. Julia Butiñá, “Un nou nom per al vell del *Llibre de Fortuna e Prudència*”, *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, XLII (1989-1990), pp. 221-226, on proposa una nova lectura del llibre de Metge a partir de la identificació del vell amb el personatge de la *Farsàlia* de Lucà, Amiclates.

29. Lola Badia, “De *La Faula* al *Tirant lo Blanc*...”, *op. cit.*, pp. 29 i 51.

30. *Blandín de Cornualla i altres narracions en vers dels segles XIV i XV*, edicions 62 i “La Caixa”, col·lecció MOLC, nº 96, Barcelona, 1983, p. 16.

serenitat espiritual, ja que duu una vida humil i allunyada dels béns materials, i és qui enganya Metge.

Per tant, el secretari reial ve a dir-nos que no comparteix la idea eclesiàstica de la resignació davant de la pobresa, ni que l'absència de béns materials comporta la pau i la felicitat d'esperit, perquè ambdues idees són falses.

Si, com diu la doctora Butiñá, s'igualava el vell indigent amb Amiclates, el *Llibre de Fortuna e Prudència* ofereix una imatge del seu autor escandalosa i moderna, ja que, completament sol, s'enfrontarà a la tradició filosòfica medieval, allunyant-se dels plantejaments escolàstics. El "vell vilanàs" podria ser una imatge que parodiés l'Església o els eclesiàstics que prediquen la pobresa i es comporten hipòcritament.³¹

"I així s'allunyà de la terra ferma, de Dant, de Boeci...", i també de Settimello, de Job, de Sant Agustí, de Llull...³²

4.4. L'autor: Bernat Metge

Bernat Metge ens explica a la seva obra que, trobant-se en una situació de perill, l'1 de maig de 1381, decideix sortir de casa després de patir d'angúnia. La continuació de la història que li succeeix a Metge ja l'hem vista anteriorment i és de tots coneguda. Per tant, Metge és el jo narrador-protagonista del poema narratiu i, dels debats amb les al·legories de Fortuna i Prudència, deduïm el pensament de Metge, autor real de l'obra i secretari àulic. L'ús de la primera persona narrativa serveix Metge per exposar el seu pensament crític.

Metge és un home que es val de la literatura per parodiar gèneres arrelats a l'època medieval. És un *modus operandi* emprat a diverses obres com el *Sermó* i la *Medecina*. Al *Llibre de Fortuna e Prudència* es parodia el gènere literari del debat però cal adonar-se'n que totes les reflexions fetes a

31. Julia Butiñá, "Un nou nom...", *op. cit.*, p. 206.

32. Amb aquesta cita textual extreta del treball de Julia Butiñá, "Un nou nom...", p. 226 i la meua continuació vull justificar una de les claus de l'obra de Metge ja comentades. Metge s'identifica i pateix els mateixos problemes que els personatges de les obres esmentades, però acaba sempre allunyant-se de la resolució final tradicional. La seva postura és totalment divergent en relació amb la de les citades fonts.

l'obra són temes filosòfics greus i transcendents i, per això, el contingut irònic, molts cops, és difícil d'apreciar, ja que queda amagat sota un vel d'ambigüitat poc perceptible pel lector. Es val dels materials tradicionals per situar una sèrie de reflexions sobre la justícia divina en un pla de caràcter humanista, i això ho aconsegueix mitjançant l'ús diferent que fa de les fonts, transmetent una idea de profund racionalisme, escepticisme i rebel·lia davant d'aquest tema que la filosofia escolàstica resol de tal manera que no satisfà, en absolut, al nostre autor.

Metge és un home escèptic i racional a qui la filosofia tradicional escolàstica no li solventa els problemes que té sobre el bé i el mal i la intervenció de la Providència divina. Ell sol s'enfronta a la tradició filosòfica medieval i s'allunya dels plantejaments escolàstics. Metge situa les reflexions en un pla totalment nou; és intuïtiu i receptiu amb les noves idees i canvis estètics que apareixen a finals dels segle XIV, és a dir, amb els nous corrents humanístics. La fase de culminació d'aquest procés d'acceptació dels nous valors estètics i de pensament té com a obra representativa *Lo Somni*, mentre que el *Llibre de Fortuna e Prudència* representa la fase d'inici, on ja s'observa aquesta nova mentalitat envers a temes de caràcter filosòfic.

5. LLENGUA I ESTIL

Un estudi lingüístic ens permet concloure que el to general de l'obra no difereix del que apareix a les produccions medievals catalanes. La llengua, per la seva part, té poca evolució en el decurs de tres-cents anys, des de les *Homilies d'Organyà* fins al *Tirant lo Blanch*.³³

Si s'admet la unitat lingüística del català al llarg del període medieval, podem reconèixer la persistència d'algunes formes dins de l'alternança evolutiva amb d'altres que es van imposant. Per exemple:

33. Joan Coromines, *Lleures i converses d'un filòleg. "Vides de sants rosselloneses"*, El Pi de les Tres Branques, Barcelona, 1974 2a ed., p. 277.

1. La representació gràfica de l'africada palatal sonora amb *g* davant de la vocal *a*: *desigar, pigor, anugats*.
2. El grup *-act-* evoluciona al diftong *ey/ei*: *feyt*.
3. Algunes formes d'oclusiva sonora en posició final: *pert, sap, trop*, i oclusives no sonoritzades; *alcuns, atversitat, duptar, soptil*.
4. Formes arcaiques d'infinitiu, per exemple, *veser*, que donarà pas a formes més actualitzades.
5. L'absència quasi absoluta de la forma verbal perifràstica de pretèrit.
6. L'alternança d'algunes paraules amb d'altres que s'imposaran amb el temps: *cuydar/pensar*.

El text poètic es caracteritza per l'ús generalitzat de solucions provençals: *aur, ayçò, mayre, pauca, payre, sapjats, suy, tresaur, vengron, yeu...* Aquesta llengua era la que acostumaven a utilitzar els poetes catalans de finals del xiv i principis del xv.

Segons Riquer, Metge dóna un cert tint provençal als seus versos, encara que portarà la prosa catalana a una major finor estilística en obres com *Lo Somni*.³⁴

El provençal trobadoresc, degut a la tradició literària i cortesana, s'imposa com a llengua dels poetes cultes del segle xiv, però és a finals del xiv i principis del xv quan les formes catalanes omplen els versos provençals.

Cal afegir que els poetes catalans d'aquest període, tal i com assenyala Riquer, tenien plena consciència que el català provençalitzat que conreaven en els seus poemes era una llengua arbitrària i diferent del català que empraven en les seves proses.³⁵ Aquesta afirmació ens permet, una vegada més, observar com Metge aporta al seu poema narratiu els elements estructurals característics de la poesia catalana de finals del xiv, malgrat que allò que persegueix, al cap i a la fi, no és altra cosa que la paròdia. La intencionalitat de Metge és la de compondre un text d'estructura medieval

34. Martí de Riquer, "La lengua de los poetas catalanes medievales", *Boletín de Dialectología Española*, XXXIII (1955), p. 174.

35. *Ibid.*, p. 179.

i situar-hi una sèrie de reflexions ètico-filosòfiques en un pla humanista.

El català del *Llibre de Fortuna e Prudència* correspon a la parla dialectal oriental. Això es manifesta principalment mitjançant diversos trets fonètics que presenta el text: la confusió del vocalisme àton, sobretot *a/e* i el major ús de la grafia *x* per a la representació del fonema fricatiu palatal sord: *axí, caxals, lexar*.

Les característiques lingüístiques del *Llibre de Fortuna e Prudència* queden reflectides en les diverses particularitats que li confereix el manuscrit *H* i que contrasta amb el manuscrit *O*, que té una major regularització ortogràfica, una major modernització de formes gramaticals i lèxiques i una catalanització de les formes provençalades d'*H*, encara que ambdós manuscrits són del segle xv: *plau* enfront a *plach* del manuscrit *H*; *vegada* enfront a *veu*; *riqueses* enfront a *rictatz* i *ricors*; l'ús reiterat del relatiu *que* en funció de subjecte enfront a l'ús de *qui* relatiu amb la mateixa funció: *que bocadent jahia/ qui bocadent jasia* (v. 669); *de dones que van per les simes/ de dones qui van per les simes* (v. 661). El manuscrit *O* utilitza grafies catalanes enlloc de formes provençals: *ell/elh*; *vullats* enfront a *vulhats*. Cal assenyalar també que el manuscrit *H* alterna formes arcaïtzants amb formes més modernes que s'imposaran en el català amb el pas del temps: *aul/ malvats*; *dampnar/condempnar*; *hòmens/ homes*; *semblar/pensar*; *sempre/tostemps*. Tot i així, hi ha ocasions, no obstant això, en què el manuscrit *O* presenta solucions més arcaïques que el manuscrit *H*: *dava* enfront a *donà* del manuscrit *H*; *guardats* enfront a *guardau*; *anvides* enfront a *a penes*; Aquest fenomen pot obeir, segurament, a la lentitud amb què es van realitzar les evolucions lingüístiques, i això fa suposar un estadi de la llengua en el que la convivència entre ambdues paraules reflectiria que la seva alternança era poc rellevant.

Un altre tret característic de l'obra són els vocables i expressions de caire col·loquial i vulgar, amb la intenció de reforçar el to de broma i paròdia i diferenciar, a més a més, l'obra del clàssic debat medieval: "*mas jo la li faré pus blava*" (v. 96); "*cabessen dos diners de pebre*" (v. 345); "*meten-me*

guarssa per colom" (v. 347); "*car no dave pervén q-un plom*" (v. 348); "*qu-yeu ho fazés no-m presaria un aylh, ni quant li pogués dar*" (vv. 404-405); "*bèstia sots, segons que-m par*" (v. 542); "*na vella pudent, ambriaga*" (v. 590); "*no-ls fassa metra-l cap en dança*" (v. 610); "*na vella vil, no u veurets vós*" (v. 622); "*dich-vos que ladonchs, qui-m trasqués tos mos caxals, res no-n sentira*" (vv. 640-641); "*la bístia qui us ha mès cen vegades lo cap al sach*" (708-709); "*la conclusió menys q-un fust corcat val, car no-s verdadera*" (vv. 774-775); "*molts ne són qui degolarien per un florí tot son linatge*" (vv. 1050-1051); "*e sembla'm que-b falhes de foch m'agués hom donat per la cara*" (vv. 1148-1149); "*car no-s presat un caragol*" (v. 1186).

L'ús d'aquest vocabulari popular, ple d'expressivitat, vivifica el llenguatge i no desdiu la llengua culta. Són una forma d'expressió directa i rica de les emocions més espontànies. El seu ús és comú en textos cultes, i es pretén amb això una major veracitat del diàleg i una ruptura de la tensió que aquest sol provocar.

6. MANUSCRITS

Es conserven a l'actualitat dos textos del *Llibre de Fortuna e Prudència*. Ambdós es troben dipositats a la Biblioteca de Catalunya i catalogats amb els números de manuscrit 8 i 831.

El manuscrit 8 és un cançoner medieval anomenat Vega-Aguiló. Va pertànyer al segle XVIII a Josep de Vega i Sentmenat. L'any 1908, l'Institut d'Estudis Catalans va comprar als hereus de Marià Aguiló diversos manuscrits dins dels quals es trobava aquest.

L'any 1914, la Biblioteca de Catalunya va començar la catalogació dels seus manuscrits, tasca que va recaure en els bibliotecaris Jaume Massó i Torrents i Jordi Rubió i Balaguer. Aquest mateix any, Massó i Torrents va publicar en l'Anuari de l'Institut l'article *Bibliografia dels antics poetas (sic) catalans*, on descriu el cançoner Vega-Aguiló. Amb posterioritat, i amb mínims retocs, Massó i Torrents i Rubió i Balaguer van editar en el *Catàleg dels Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya*, Butlletí de la Biblioteca de Catalunya, vol. I,

Barcelona, 1914, pàgines 49-70, la descripció definitiva del manuscrit 8.

Tanmateix, el primer que va donar notícies sobre el cançoner va ser Manuel Milà i Fontanals, tot i que la seva descripció es va produir a partir d'una ordenació dels manuscrits diferents a l'actual.³⁶

El 1970, Pere Bohigas, malgrat considerar las descripcions de Massó i de Rubió com a correctes, va publicar una nova catalogació i descripció dels manuscrits del cançoner Vega-Aguiló. Bohigas va justificar aquesta nova edició de la descripció del cançoner fent referència al fet que l'ús de les noves tecnologies (raigs ultraviolats) li havien permès la lectura d'alguns passatges de les obres, que en el seu moment no van poder ser llegides per Massó i per Rubió, malgrat el seu enginy filològic.³⁷

El manuscrit 8 formava part juntament amb el manuscrit 7 d'un sol cançoner de 450 folis que va ser dividit en dos, rebent, en un primer moment, els noms de manuscrit H^a per al manuscrit 7, i manuscrit H^b per al manuscrit 8.³⁸

Els manuscrits, quan es van unir, ja es trobaven en mal estat, degut als efectes de la humitat que va esborrar part de l'escriptura d'alguns folis, afectant, sobretot, els primers versos d'alguns textos.

El manuscrit 7 conté una foliació en números romans contemporània a la còpia. Manquen divuit folis a l'inici del

36. "En 1868, nous avons fait de longs extraits de quatre recueils de poètes catalans, que l'on pourrait, en souvenir des deux savants qui en ont été les derniers possesseurs, nommer Chansonniers Vega-Aguiló".[...] Ces chansonniers appartiennent tous au xve siècle; mais nous croyons A et B antérieurs par le fond, C et D (plus semblables à ceux de Paris et Saragosse postérieurs à l'année 1450)": Manuel Milà y Fontanals, "Poètes lyriques catalans", *Obras Completas*, vol. III (Estudios sobre historia, lengua y literatura de Cataluña), Barcelona, 1890, p. 443. Milà i Fontanals divideix el cançoner en quatre parts. El *Llibre de Fortuna e Prudència* es descriu en el cançoner B.

37. Pere Bohigas, "El Cançoner Català Vega-Aguiló", a *Aportacions a l'Estudi de la Literatura Catalana*, Abadia de Montserrat, "Biblioteca Abad Oliba", n° 23, Barcelona, 1982, p. 220.

38. Jaume Massó i Torrents, "Bibliografía dels antics poetes catalans", *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-1914, Barcelona, pp. 3-276, i Jaume Massó i Torrents; Jordi Rubió i Balaguer, "Catàleg dels Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya", *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, I (1914), pp. 49-70.

cançoner. La foliació s'inicia amb el número XIX fins al foli CCLXI. El manuscrit 8 comença en el foli CCLXII, fins al CCCCLIII.

El cançoner té, a més a més, una nova foliació més moderna i en números àrabs: manuscrit 7, folis 1 al 175, i manuscrit 8, folis 1 al 188. La foliació recent va ser feta a finals dels anys setanta per en Salvador Pastor i per encàrrec del conservador de la Biblioteca de Catalunya.³⁹

Segons Jaume Massó i Jordi Rubió, el manuscrit 8, en un principi posseïa 4 folis curts que pertanyien al manuscrit 7, i allà van ser traslladats. En el llom del cançoner es va escriure: *II Cancionero Catalán*. El manuscrit precedent portava la inscripció *I Cancine (sic) Catalán*. No sabem si aquesta errada fou deguda a un error tipogràfic de l'edició de l'article de Massó o bé es tracta d'una errada ja existent a la primera inscripció.

L'enquadrernació d'ambdós volums és moderna. Té dues pàgines blanques de cortesia a l'inici del volum i dues al final del tom. Porta la inscripció en el llom: *Cançoner català del XIV^{en} segle. II*.

El manuscrit 8, escrit a tota pàgina sobre 376 pàgines (188 folis), és una còpia dels segle xv i està escrit en lletra gòtica cursiva. Les mides dels fulls són 275 x 208 mm. No té cap tipus d'ornamentació i s'ha emprat la mateixa tinta. Malgrat que la caixa d'escriptura varia tant en l'alçada com en l'amplada al llarg del text, el copista la situa a l'alçada d'uns 205 mm.

El *Llibre de Fortuna e Prudència* està copiat, en el manuscrit 8, en el foli 82, pàgina 513, CCCXLIII, i ocupa vint-i-dos folis (pàgina 556, foli 103v, CCCLXIVv.). El primer foli conté la rúbrica Bernat Metge, i això fa que l'alçada de l'escriptura sigui de 230 mm. La part superior de cada foli està lleument malmesa per la humitat, fet aquest que no impedeix la seva correcta lectura. Degut a aquesta anomalia, la tinta dels versos primers de cada foli ha adquirit una tonalitat més clara.

39. Anna Alberni, "El Cançoner Vega-Aguiló: una proposta de reconstrucció codicològica", dins *Literatura i Cultura a la Corona d'Aragó (s. XIII-XV)*, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002, p. 153.

Les filigranes que s'observen en el paper són un cap de bou o brau, en els primers vint folis, i una muntanya sobreposada a una creu en la resta del manuscrit. En tots els folis del *Llibre de Fortuna e Prudència* s'observa com a filigrana en el paper la muntanya sobreposada a la creu.

El manuscrit 831⁴⁰ fou adquirit per la Biblioteca de Catalunya l'any 1919. Conté obres i fragments d'obres de Bernat Metge. Consta de 58 folis, amb tres folis blancs al principi i un al final.

Les mides de les pàgines de paper són de 226 x 150 mm. La presentació del manuscrit és en foli *in octavo*. La lletra és del mateix copista i del segle xv. És gòtica bastarda ben definida i cal·ligràfica. El manuscrit es troba en bon estat i totes les seves pàgines són llegibles. Està sense numerar, però presenta una numeració àrbiga atribuïble a la pròpia Biblioteca. No apareix cap tipus d'ornamentació. La caixa d'escriptura del *Llibre de Fortuna e Prudència* oscil·la entre 170 i 185 mm d'altura x 90 mm d'amplada aproximadament. El text conté molts esborralls, errades del copista, paraules ratllades, i sobreescrites. Les filigranes que s'observen són: àncora, balances i muntanya de Montserrat.

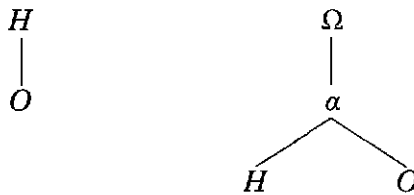
Al foli 41 s'inicia el *Llibre de Fortuna e Prudència* i finalitza al foli 58v. El text està incomplet, ja que manquen els 119 primers versos. Comença al vers "*Car l'aygua que per un forat.*"

7. INTENT D'ESTABLIMENT D'UN *STEMMA CODICUM*

A la pràctica de la *recensio*, Ω representa l'original no conservat. Aquest còdex original, que per si mateix pot funcionar com un arquetipus, ja que transmet errors comuns, genera un arquetipus també perdut X.

40. La catalogació del manuscrit 831 va ser feta per Marçal Olivari, "Un nou manuscrit d'obres de Bernat Metge", *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, VI, 1929-1922, pp. 366-377. En aquest treball Olivari també inclou la *collatio* dels manuscrits 8 i 831.

La *collatio* entre els dos manuscrits permet observar, en primer lloc, l'existència de poquíssims errors conjuntius. Error conjuntiu pot definir-se com aquell error que dos o més testimonis no han pogut cometre independentment. Com a resultat es dedueix que el copista d'*O* no estava copiant directament del manuscrit *H*, és a dir, *H* no era el seu model, ni que ambdós manuscrits procedeixen d'un mateix subarquetipus. Per tant, no és possible establir els següents *stemmata*.

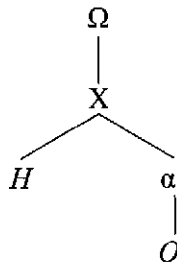
Els errors del copista del manuscrit *H* i l'absència d'alguns versos en aquest mateix text (error per omisió) que sí apareixen copiats al manuscrit *O*, fan pensar en l'existència d'un arquetipus *X* del qual copiaria necessàriament el copista d'*H*. Aquest traslladaria, per diversos motius: haplografia, duplografia, *lectio facillior*, *conietura*, nous errors al manuscrit *H*. No obstant això, aquest és molt més perfecte i més rigorós que el manuscrit *O*; per això crec que pot derivar directament d'un arquetipus *X* proper al còdex original. L'*H* conté menys errors de còpia i el percentatge de variants escollides com a vàlides és superior a les del manuscrit *O*.

El manuscrit *O* està molt més modernitzat que l'*H*, fins i tot algunes vegades en perjudici de les rimes dels versos. Conté errades del copista i força esborralls. Aquesta deturpació del text podria avalar el supòsit de l'existència d'un subarquetipus intermediari que inclouria totes les modificacions, i del que copiaria *O*. La quantitat d'adiàfores que presenta *O* respecte a *H* fa pensar en aquest subarquetipus *α*, que procediria d'un arquetipus *X*.

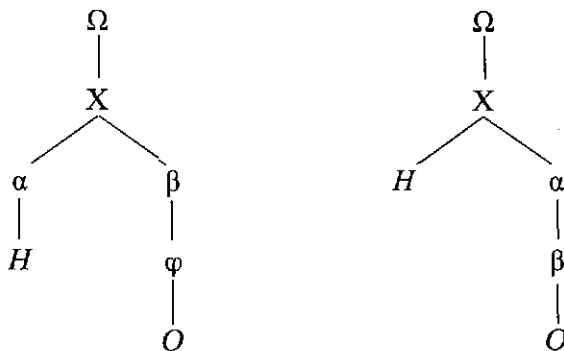
El copista del subarquetipus *α*, per una sèrie de necessitats determinades (destinatari del text, llengua arcaica, desitjos de modernització, *usus scribendi*) introdueix uns

canvis que provoquen en la còpia del manuscrit *O* unes modificacions lèxiques, i a vegades semàntiques, molt significatives: no hi ha vacil·lació vocàlica tan estesa com en *H*; usa formes menys antigues que el manuscrit *H*, com per exemple *riqueses* per *ricatz* o *ricors*; *vegada* enfront a *veu*; *Barsellona* enfront a *Barchinona*. Fins i tot, a vegades, interpreta erròniament el text del que copia i trasllada al seu text l'error: *mantes*, el significat del qual és 'moltes', per 'mentres'; *vets*, 'vegades', per 'veus', del verb *veure*. També hi ha la possibilitat que sigui aquest copista qui introdueixi els canvis i modernitzacions.

Al no poder demostrar amb seguretat l'existència de possibles subarquetipus, simplement anoto un intent d'establiment de *stemma codicum*.

Com tampoc no es pot demostrar amb total seguretat que no pugui existir altre subarquetipus intermedi tant a la branca del manuscrit *H* com a la del *O*, hi ha la possibilitat d'establir aquests *stemmata*:

8. CRITERIS D'EDICIÓ

Per anomenar els dos manuscrits que contenen l'obra del *Llibre de Fortuna e Prudència* he adoptat les lletres emprades per Riquer a la seva edició de les obres completes de Bernat Metge, és a dir, el manuscrit 8 de la Biblioteca de Catalunya, segon tom del cançoner Vega-Aguiló, que rep el nom d'*H*, i el manuscrit 831 de la Biblioteca de Catalunya, descrit per Olivar al 1925, que rep el d'*O*.

Adopto el testimoni *H* com a manuscrit base de l'edició crítica del *Llibre de Fortuna e Prudència*. Aquest text s'imposa al manuscrit *O* per ser, en primer lloc, un text pràcticament complet ja que són pocs els versos que manquen. Al testimoni *O* li falten els primers 119 versos.

En els casos d'evident error del testimoni *H* adopto la variant considerada correcta del manuscrit *O*. Si observo error en ambdós testimonis, opto, mitjançant *emmedatio textus ope ingenii*, per la forma suposadament correcta i ho faig constar en l'aparat crític amb l'anotació *corr. ego*.

L'aparat crític de variants presenta al mateix temps la lliçó seleccionada del text o la correcció i la variant rebutjada de l'altre testimoni. És un aparat crític selectiu. He prescindit simplement de les variants més trivials, bàsicament les ortogràfiques, i d'algunes lectures equipol·lents d'escassa significació. Incloc, no obstant això, adiafores que he considerat d'interès.

He transcrit amb fidelitat les grafies del manuscrit base, fins i tot en casos de vacil·lació vocàlica *a/e* en monosíl·labs: *ma/me*; *da/de*; *sa/se*. Tot i així, he regularitzat l'ús d'algunes grafies, *u/v* i *i/j*. El testimoni *H* alterna l'ús de les grafies *ç* i *c* per representar el fonema fricatiu alveolar sord. No he considerat aquesta alternança com una variant significativa i, per tant, he resolt en tots els casos l'ús de la grafia *ç* atenent a la normativa vigent.

Els pronoms proclítics i enclítics, que en el manuscrit original estan aglutinats a la forma verbal, els transcriu separats del verb mitjançant guió o apòstrof, segons les normes ortogràfiques: *m'an*, *m'aguí*, *prech-vos*, *provant-me*, *semblà'm*, *tolre'm*, *volgu'm*, *acostech-me'n*.

He emprat la majúscula en noms propis, al·legories i noms relacionats amb Déu, i també en aquelles ocasions on és nomenat amb el pronom personal tònic de tercera persona: *Ell, Elh*.

He emprat l'accentuació, puntuació i separació de mots segons els usos de la llengua actual.

El punt volat assenyala l'elisió de vocals que avui es representen normativament: *nom* > *no·m*; *quim* > *qui·m*; *sil* > *si·l*; *queu* > *que·u*; *quell* > *qu·ell*.

He cregut convenient incloure en el aparat crític –encara que sense transcendència ecdòtica– las *marginalia*, amb l'objectiu d'aportar una major informació sobre les característiques dels testimonis.

Les explicacions de caràcter lingüístic i semàntic, que consten en les notes filològiques del text, contenen la cita o cites del diccionari d'on s'han extret. Així, el Diccionari Català-Valencià-Balear, d'Antoni Alcover i de Francesc Moll se cita amb les sigles DCVB, i el Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana de Joan Coromines amb les de DECLC, seguits del tom i de la pàgina.

9. LÈXIC

No pretenc fer aquí un estudi semàntic, sinó, simplement, presentar alguns grups de vocables agrupats per conceptes. He escollit els més bàsics i significatius dins del conjunt del vocabulari. Cal tenir en compte, també, que s'inclou un glossari de termes força ampli.

1. El cos humà: *anca, bras, cabells, caix, cama, cap, cara, carn, caxals, colh, cor, cors* 'cos', *dors, esquena, faç, fel, mans, pèl, puny, senys, taló, ulls, vena*.

2. Vegetació: *arbre blanch* 'àlber', *arbres, boscatge, brulhes, cedre, coscolh, flors, ffulhes, fruyts, fust, murtra, natura, oliver, parer, pi, planta, pomer, poncemer, preceguer, sàlzer*.

3. Animals: *aus, bèstia, caragol, colom, cugul, feras, guarssa, mussol, oreneta, sigala, rossinyol*.

4. Elements naturals, accidents geogràfics, temps atmosfèric: *abís, alba, aygua, boscatge, cel, firmamén, flum, gebre, mar, nuus, ros, rius, rocha, sol, tempesta, terra*.

5. Monedes: *carlí, diner, florí, pugès, sols.*
6. Embarcacions i els seus elements: *barca, govern, remes, vela.*
7. Oficis: *cambiadors, cavallers, clavari, clergues, escuders, jutge, navegans, papa, servidors, trobadors.*
8. Roba: *capelh, gonelha, roba, tabà, vestitz, vestiments.*
9. Parentiu: *filh, madrastra, mayre, payre.*

BERNAT METGE

EL LLIBRE DE FORTUNA E PRUDÈNCIA

[EL LLIBRE DE FORTUNA E PRUDÈNCIA]¹

Jats qu-eu sia molt ocupats
d'alcuns affers qui m'an portatz
en tal perill d'on cuyt morir,
ges per ayçò no vulh jaquir
5 en lo tinter ço qu-a[u]siretz.
E si entendre hi volets
e notar la mia ventura,
conaxerets que pouca cura
deu hom haver del temporal;
10 car lo món és descominal,
que-lls uns dóna e-ls altres tolh,
presant lo savi menys del folh
e l'om scient menys del tepat;
e sempre sech la voluntat
15 los dessebimens de Fortuna,
qui raysó no seguex alguna,
segons que per avant veyretz.
E prech-vos que no us anujets

1 Els dos manuscrits que contenen el *Llibre de Fortuna e Prudència* no disposen de la titulació corresponent, i es deu al bon criteri filològic de Milá y Fontanals el títol de l'obra: "Un ouvrage de la même forme (et à peu près du même nombre de vers), mais d'un caractère plus abstrait que pittoresque, est celui qu'on pourrait nommer *Libre de Fortuna e Prudencia*, de Bernat Metge. Le ms. ne porte pas de titre pour cette composition", Manuel Milá y Fontanals, "Les noves rimades-La codolada", a *Obras Completas*, vol. III (Estudios sobre historia, lengua y literatura de Cataluña), Barcelona, 1890, pp. 378-379.

1-3. Certes enveges cortesianes, derivades del tracte de favor que rebia Metge per part del duc de Girona, pogueren motivar la situació de perill en la que es troba l'autor (*Vid. cap. 1 Biografia*).

14-16. Possible reminiscència amb l'expressió de Boccaccio a *Il Comento alla Divina Commedia*: "questo avviene per la nostra sciochezza seguendo piú tosto con l'appetito la sua volubilità che la forza del nostro libero arbitrio". Idea assenyalada per Júlia Butiyà a "Unes notes sobre Metge, Lluïl i Juvenal", *Randa*, 51, Homenatge a Miquel Batllori/4, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 2003, p. 23.

si prolixament le us recit,
 20 ne si-l dictat no-s ten polit
 com als legidors se pertany.
 E no us vulhats traure susany
 si no y vesets rima soptil,
 car ignorant suy del stil
 25 dels trobadors del saber gay.
 Sapjats que-l primer jorn de may,
 l'any, de la nativitat santa [82v]
 de Déu, mil e trecents vuytanta

25 dels trobadors *corr. ego*] del trobadors *H* 29 de *corr. ego*] se *H*

24-25. S'observa certa ironia en aquests darrers versos del proemi, com també va notar Riquer, sobre els poetes que participaven en els concursos de la *Sobregaya Companhia dels Trobadors* de Tolosa de Languedoc. A partir de 1393 es va crear a la Corona d'Aragó el *Consistori* de la *Gaia Ciència*, sota la protecció del rei Joan I i dels poetes de renom com Jaume March i Lluís d'Averçó. Ambdós foren nomenats jutges del *Consistori* el 20 de febrer de 1393 i el rei ordenà que la festa de la *Gaia Ciència* es celebrés anualment a Barcelona, el dia 15 de març. Aquest *Consistori*, epígon de la *Companhia de Tolosa*, creat amb l'objectiu d'impulsar novament la tradició trobadoresca, convocava concursos poètics –*Jocs Florals*–, basats en la *imitatio* de l'art poètic dels trobadors medievals. Aquest afany per rescatar l'art trobadoresc, ja en decadència al segle XIV, dona origen a una poesia fonamentada exclusivament en la forma i que utilitza un llenguatge artificios i arcaïtzant, allunyat de la realitat lingüística del moment. *Vid.* Pere i Jaume March, *Cobles i Noves Rimades*, edició i estudi introductor de Jaume Vidal Alcover, l'Estel, Tres i Quatre, València, 1987, pp. 11-12. Metge que se'ns mostra com gran prosista i profund pensador, que atorga al contingut tota la importància del text literari i, sobretot, com home d'una capacitat irònico-burlesca elevada, no anava a deixar passar una possibilitat tan clara per parodiar uns poetes situats lluny de la seva l'estètica literària. El propi Bernat Metge redactà la carta en 1396 en la que el rei Joan I demana als Consellers de Barcelona que es torni a celebrar, en aquest mateix any, la festa de la *Gaia Ciència*. Per veure el contingut exacte de la carta redactada per Metge, Lola Badia i Xavier Lamuela, *Obra Completa de Bernat Metge*, Selecta, col·lecció Antilop 7, Barcelona, 1983, (3^a), pàg. 256. A l'obra el *Sermó*, Metge insisteix en la mateixa burla sobre la *Gaia Ciència*: "e loat per lo consistori/dels grans doctors/e dels sollempnes glosadors de lla Scriptura" (vv. 12-15).

26-28. La data del viatge, el primer de maig, cal inscriure-la dins d'un context folklòric tradicional i popular que atorga a aquesta data un tret de caràcter màgic i fantàstic. *Vid.* Miquel Marco, "La data de l'1 de maig de 1381...", *op. cit.*, pp. 13-16.

ez un de plus, ans d'alba clara,
 30 quan m'aguí levada la cara
 ab aygua pure, e les mans,
 al cor me vengron dolors grans
 e tentost fuy pus fret que gebre;
 e testí'm lo pols, e de febre
 35 no-m sentí punt, ans tench la vena
 son dret camí; mas hac tal pena
 mon cor, que no u poria dir,
 car semblave volgués exir
 l'arma del cors, tals surts donave.
 40 E pensey-ma que si m'anave
 un pauch deportar vers la mar,
 pogre celha pena lexar,
 que si-m duràs me corrompera.
 E solet tenguí ma carrera
 45 axí com m'o haguí penssat,
 e-ncontinent fuy delhiurat
 de la dolor qui-m destrenyia.
 Aprés un pauch viu que sesia
 prop una barcha un hom vell,
 50 tot despulhat, ab un capelh
 de cànem gros sobre son cap;
 en l'una mà tench un anap,
 e-n l'altra un cantelh de pa;

29. Possible reminiscència amb *La Faula*: "Que'l temps fo clar e l'aura pura" (v. 5).

30-31. Possible paral·lelisme amb *Le Roman de la Rose*: "De mon lit tantost me levai,/ chauçai moi et mes mains lavai" (vv. 89-90).

40-42. Possible paral·lelisme amb *Le Roman de la Rose*: "Hors de la vile oi talent d'aler" (v. 94).

49-50. Possible paral·lelisme amb *Le Roman de la Rose*: "Qu'ele estoit nue come vers/ qu'el n'avoit qu'un viez sac estroit,/ tout plein de mauvais palestrians:/ c'estoit sa cote e ses mantians" (vv. 445; 448-450).

e cant me vi, fortment cridà,
 55 disent: "Sényer, mercè m'ajats!"
 "En prom", dix eu, "¿què demandats? [83r]
 ¿Volets per Dieu algun diner?"
 "No, sényer, que major master
 l'avets vós", dix ell, "que-n sercats
 60 e cascun jorn imaginats
 com ne porets ésser fornit;
 ez yeu no trop major delit
 sinó quant no hay què despendre,
 car suy cert que no pot dexendre
 65 lo meu stat en pus baix loch;
 e vós temets plus que gran foch
 so que deuriets desigar.
 Mas prech-vos que-m vullats donar,
 e seré-us tostemps obligat,
 70 un tabà qu-ay anit lexat
 en esta barcha, per oblit,
 ab la qual arribey anit
 en aycest loch, ab gran tempesta;
 e donar-m'ets tota la resta
 75 que pocesesch en aquest món,
 car, per ma fe, ten robat son
 que no m'i poria levar."

67 deuriets *corr. ego*] dariets *H*

57-63. Possible reminiscència dels versos 313-314 de la Sàtira XIV de Juvenal: "[...] quanto felicior hic qui/ nil cuperet quam qui totum sibi posceret orbem", observada per Julia Butiñá, *En los orígenes del Humanismo: Bernat Metge*, op. cit., p. 120.

70 i 76. A propòsit de les paraules *tabà* i *robat*, interpreto els seus significats segons Germà Colon. La traducció de *tabà* per vesta 'túnica o capa' i *robat* per roba, dóna un sentit més lògic al text. Germà Colon, "Un passatge obscur del *Llibre de Fortuna e Prudència* de Bernat Metge", dins *La llengua catalana en els seus textos*, vol. I, Curial, Biblioteca de Cultura Catalana, Barcelona, 1978, p. 196.

- “En prom”, dix yeu,” segons que-m par,
de pauch vos tenits per pegat.
- 80 Volgre m’aguéssets asemprat
que us donàs la roba que port.”
Car yeu era de tal acort
que lla-m despulhàs mantinent.
E pugé-me’n alegramén [83v]
- 85 alt en la barcha, ses dir àls.
Ez ell, com a vilanàs falç,
com haguí l’esquena girada,
tentost hac la barcha verada
ab me, qui fuy dins tot solet.
- 90 De vela e de rems fuy net,
e de govern, car no n’i hac.
“No-m son cubert d’aquest scach”,
dix yeu, “per què-l joch n’és perdut.
Ab falsses tretas m’à venssut
- 95 aquest traydor ab qui-m fiave;
mas jo la li faré pus blava,
en me fe, si jamés lo vey.”
Veus qui a vil hom fa servey,
com ne cobre mal gasardó!
- 100 “D’aquestes burles hajam pro”,

100 pro *corr.* ego] prou *H*

96. *jo la li faré pus blava*: locució que significa ‘jo encara li faré més grossa’ (DCVB, II, 519)

98-99. Idea que es troba a diferents passatges del *De Beneficiis* de Sèneca. També apareix a l’epístola LXXXI del Llibre X de les *Epistoles a Lucilius*. Idea observada per Júlia Butinyà, “Un nou *Llibre de Fortuna e Prudència*”, *Revista de Lengüas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, VIII (2002), p. 37.

100. *pro*: malgrat la forma *prou* del testimoni *H* cal acceptar la forma *pro* per coincidència amb la rima del vers anterior, *gasardó* i que pogués aparèixer en anteriors arquetipus. És una variant antiga de *prou* (DCVB, VIII, 937). És també una forma occitana que apareix amb molta força als textos catalans des dels trobadors més antics. Apareixen formes a l’Edat Mitjana com *aver pro* amb el significat de ‘tenir-ne prou’ (DECLC, VI, 823).

dix yeu, "e puy vendrà la guerra."
 E volguí-me'n exir en terra,
 mas no-n viu en naguna part.
 "Ay las!", dix yeu, "¡Ara suy fart
 105 de ben servir, pus mal me'n pren!
 Ay las! ¿E què-m val si reffrèn
 de leigs viçis ma voluntat?
 Ay las! ¿Per què val pietat
 si, havent-la, conselh hom mal?
 110 Ay las! ¿E per què seu equal
 de l'home just lo peccador?
 Eres veig qu-és en gran error
 lo món. E ja s'i tingués foch! [84r]
 Car ja vey lo mortal stoch
 115 qui-m vol l'arma del cors lunyar."
 Aprés un pauch va reffrescar
 la mar e-ll vent, e-ll temps sinestre,
 que semblave que fos pinestre
 la barcha, o sach squissat;
 120 car l'aygua qui per un forat
 entrave, per l'altre exie;
 e puy la barcha qui prenia
 tals surts que semblave volàs.

110 seu *corr. ego*] sen *H* 112 qu-és *corr. ego*] quez *H* 120 *En aquest vers comença el manuscrit O*

116. *reffrescar*: aquí amb el significat de 'esdevenir més fort el vent' (DCVB, IX, 277).

118. La lectura de Milá és la que aporta un significat més coherent al text. Interpreta *pinestre* com *corbeille*, *canastra* o *canasta*, és a dir, recipient fet de canyes o de vímets entrelligats (DCVB, II, 905). La barca del "vell vilanàs" és un cistell o sac trencat ple d'esvorancs pels quals entra i surt l'aigua i que amb tants salts acabarà enfonsant-sé. Aquest fet comportarà la mort injusta de Metge-protagonista, enganyat vilment: *cest viatge serà yvàs ffinit.* (vv. 124-125).

- “Cest viatge serà yvàs
 125 ffnit”, dix yeu, “segons que-m par.”
 Pógrets-me ladonchs descalszar
 de rialles, que no u sentira;
 car, sert, no crey que nulla vira
 pogués volar pus prestamén.
 130 Aprés un pauch cessà lo vent
 e l'alba comensà luzir,
 e regardey entorn e-ngir
 de me, si pogre veser terra;
 e semblà'm que la part squerra,
 135 entorn XX milles luny de mi,
 terra vesés, e no-m sabí,
 de gauig, què m'hac sdevengut;
 e-l mal qu-avia sustengut
 me sovench menys que quan nasquí.
 140 Perquè és ver qu-aprés gran camí,
 plach a l'home canssat repòs;
 ez aprés gran secada, ros;
 ez aprés nuyt, lo dia clar;
 ez aprés gran fam, bon mengar; [84v]
 145 ez aprés marrimén, trop riure.

124 Cest] Cert est *O* 127 no u sentira] non sentia *H* 128 sert] *om. H*;
 no] *om. O*; nulla] alguna *O* 129 pogués] no pogues *O* 132 regardey] regire
O 135 XX] vint *O* 136 vesés] ves *O*; no-m sabí] no sabí *O* 140 perquè
 és] per quez *H* 141 plach] plau *O* 143 ez aprés nuyt] e apres la nit
O 144 bon mengar] be menjar *O* 145 marrimén] plorar *O*; trop] molt *O*

135. *milles*: mida itinerària que originàriament era de mil passes (1.482 m). Ara es distingeix la milla anglesa o terrestre (1.609 m) i la milla marina (1.853 m) (DCVB, VII, 425). Metge, protagonista, es troba en mig del mar quan veu terra a unes vint milles lluny d'ell.

141. Adopto la forma *plach* del testimoni *H* per ser forma flexionada antiga del verb *plaire*.

- “Encara”, dix eu, “poré viure
 e fer smena de mos torts
 e dar almoynes per los morts
 preyan Dieu que·lls do paradís.”
 150 E la barcha, susau e lis,
 mentre yeu era en est penssament,
 acostech-me’n un pauch momén
 prop una rocha fort agresta;
 e tentost, ses altra raquesta,
 155 de la barcha salté al ferm.
 “Encara”, dix ieu, “no·m referm
 que sia da mort deliurat,
 car ma ventura m’à portat
 en loch on de ffam moriré;
 160 e puy que jamés no saré
 en samenteri sebollit,
 car no serà mon cors poyrit,
 que feras l’auran devorat.
 Car no conech que y haja stat
 165 home vivent, ne hic haurà
 aytant com lo món durarà,
 car loch ho vey desabitat.”
 Eras dich qu·és bé veritat

146 *falta aquest vers en H*; poré] be pore *O* 148 almoynes per los morts] almoyna e pels morts *O* 149 preyan Dieu] pregar deus *O* 151 yeu] *om.* *O*; est] *om.* *O*; penssament] espesiment *O* 152 acostech-me’n] acostech me *O* 156 ieu] eu yo *O*; referm] reffrem *H* 158 portat] possat *escrit sobre portat O* 159 moriré] delire *O* 164 Car] E *O* 168 Eras] Araus *O*

146. El vers del testimoni *O* és hipermètric. Edito aquest vers mitjançant una *emmendatio textus per emmendatio ope ingenii per coniectura*. La correcció és feta al text amb la finalitat d’eliminar un error no pretès per l’autor. Aquesta *coniectura* consisteix en la supressió de l’adverbi modal *bé*, per ser la paraula menys significativa des d’un punt de vista semàntic. Tenint en compte la *res metrica*, i cercant l’isosil·labisme del vers, crec encertada aquesta *emmendatio per coniectura*.

- que no sap hom què s'ich desig;
 170 car cascun jorn haurets festig
 d'ayçò d'on gaug sperarets, [85r]
 ez haurets plaers mantes vets
 d'ayçò d'on esperats tristor.
 E per ço que major dolor
 175 hajats de la perplexitat
 en qu-ieu era ladonchs pausat,
 dir-vos he, com pus breu poray,
 lo loch quin era, ne l'esmay
 que n'hach, ten fort, lo meu trist cor,
 180 que-m maravelh com prest no mor
 cascuna veu quant li recorda;
 e no hay ges pasor que-m morda
 algun, provant-me lo contrari,
 si donchs ab documén falssari
 185 son injust procés no fundava:
 La mar subjats qu-environava
 la rocha de quascuna part,
 qu-era ten alta qu-ab un dart
 tocara hom al cel primer.

172 plaers mantes vets] plaer mentres veets *O* 176 ieu] *om. O* 177 pus breu] abans *O* 179 que n'hach ten fort] per que hach confort *O*; trist] *om. O* 180 que-m] de quem *O*; prest] *om. O* 181 veu] vegada *O* 183 algun] algu 184 documén] dotument *O*

182. *morda*: forma conjugada del verb *mordre*. Aquí amb el sentit figurat de 'malfamar', 'referir-se a molèsties morals' (DCVB, VII, 570).

186-213. Paral·lelismes amb *l'Anticlaudianus*: "Est rupes maris in medio, quam verberati aequor/ [...] Frigoris ense metit et, pristina gaudia delet". (Lb. VII, cap. VIII, col. 557).

Paral·lelismes amb *Le Roman de la Rose*: "Una roche est en mer seanz/ [...] Si tost come el comence a naistre" (vv. 5921-5946). Els paral·lelismes entre l'obra de Metge i *l'Anticlaudianus* i la segona part del *Roman de la Rose* de Jean de Meun, ja van ser assenyalats per Olivari a la seva edició de 1927, per Riquer a la seva de 1959, i pel professor Nepaulsingh al seu assaig de 1977.

- 190 E cant lo vent era lauger,
 e-l temps adonós e temprat,
 la mar stave-n son stat,
 que nu[^l]h anuig ne dan fasia
 en aycelh loch; e puy floria
- 195 cascuna planta en tots temps.
 Ffulhes e flors, e fruyts ensemps
 hi havia, mentra durave
 lo temps susau, mas quo-s mudave
 no y calia mays confessar; [85v]
- 200 car la mar vasérets alsar
 tan alt, que la rocha cobria;
 ez après pauch temps dexendia
 ffin a l'abís, e puy tornava
 en celh stat, ez arrencave
- 205 totes les plantes d'aquelh loch,
 les flors e-ls fruytz (semblave foch
 les hagués blasits) e les fulles,
 ensemps ab trestotes les brulhes,
 car una no n'i romania.

193 fasia] no feya O 196 fruyts] fruyt 199 no y] nom O 203 a
 l'abís corr. ego] als labis H : als abis O 204 arranchava amb síl·laba -cha-
 interlineat damunt síl·laba ratllada O 205 ratllada la paraula foch davant de
 loch O 206 e-ls] e O 207 les] los O; blasits] brasits O 208 ensemps
 ab trestotes les brulhes] e tots los arbres e les brulles O

196. Possible *imitatio* de *La Faula*: "mostraven fruyt e flors ensemps" (v. 417) de l'edició de *La Faula* de Pere Bohigas i Jaume Vidal, Tarraco, Biblioteca Universitària Tarraco, Alcover, Tarragona, 1984. Milá ja va assenyalar que la idea expressada en aquest vers es trobava a *La Faula*, *Apud*, Martín de Riquer, *Obras de Bernat Metge*, op. cit., p. 37, n. 2.

203. *abis*: el substantiu *abis* és singular. Està documentada la seva forma en plural *abissos*. Per tant, crec necessari posar en singular el determinant que precedeix al nom *abis* per tal que concordin en nombre.

207. *blasits*: del verb provençal *blasir*, 'marcir', 'secar les flors i plantes'. *Dictionnaire Provençal-Français*, par S. J. Honorat, vol. I, Laffite Reprints, Marseille, 1976, p. 286.

- 210 Ez après un pauch revania
lo bon temps, e cessave-l mal;
e fasia puys atrestal
lo bon temps, quant lo mal venia.
Al pus alt d'aycest loç havia
- 215 un gran boscatge, tot plentat
d'arbres diversos, e regat
en algús lochs e-n altres no.
E tantost fuy d'oppinió
que no y era Déu ni natura,
- 220 car no y hac orde ne mesura
ne res qui fos feyt per raysó.
La major part dels arbres fo
de fruyt e fulhes despulhada,
e l'altre part era ornada
- 225 de ffruyts e de vestiments richs.
E-ls arbres qu-eren pus antichs
e de pus alta noyridura [86r]
havien menor statura
que celhs qu-eren de baix linatge.
- 230 E contenien de peratge
lo cedre ab lo poncemer,
e lo gran pi ab lo murter,

214 Al pus] Als plus O 217 en algús] e alguns O 221 feyt] fay
H 222 fo] fos H 226 E-ls arbres] Dels arbres O 228 menor] major
H 231 ab lo poncemer] en lo ponsiver O 232 gran] gra H

214-279. Paral·lelismes amb l'*Anticlaudianus*: "Hic nemus ambiguum, diversa que nascitur arbor./ [...] Indicens bellum cognataque praelia miscens" (Lb. VII, caps. VIII-IX, cols. 557-558). Ja van ser assenyalats per Olivar i Riquer.

Paral·lelismes amb *Le Roman de la Rose*: "La roche porte un bois dontable,/ [...] Mais li doulereus venez de bise/ A contre lui emprise" (vv. 5947-6038). Ja apareixen a l'edició d'Olivar i a la de Riquer.

- e l'arbre blanch ab lo coscolh;
 e-l sàlzer no-s veyá sadolh
 235 de levar fruyt; e lo parer
 no-n levava jes, ne lo pomer;
 e l'oliver era tot sech,
 e lo preceguer nulh entech
 rebia per calor del sol.
 240 En aycest loch lo rossinyol
 no cantava, ne l'oreneta,
 mas lo cugul qui ab veu neta
 cantava lays, axí com sol;
 e la sigala ab lo mussol,
 245 qui li tenien contra-xant;
 e fasién so discordant
 les aus qui-l solen far plasén.

236 levava] leva *H* 237 e] *om. O* 240 aycest] aycell *O* 242 lo] *om H*; qui] *om. O*; veu] la veu *O* 243 lays] lay *H* 245. tenien] tenia *H* 246 fasién so] feyen lo so *O* 247 les aus *corr. ego*] l'auzel *H* : e les aus *O*

233. L'àlber també és conegut amb el sinònim d'*arbre blanc* degut a la seva escorça blanquinosa.

236. Proposo com a forma correcta la del manuscrit *O*, *levava*, encara que d'aquesta elecció resulti un vers hiper mètric. El motiu no és sol perquè el sentit del text ho exigeix, ja que la resta de formes verbals estan en passat imperfecte sinó que sembla un clar error d'haplografia. Es pot editar la forma *leva* per *res metrica*, el verb en present intensifica el significat de l'acció, la fa més real, l'apropa al lector. Ara bé, aquest canvi de temps en la *narratio* només s'ha fet amb una sola forma verbal.

242-245. Possible *imitatio* de *La Faula*: "e tuit li auellet petit/ fasion xants, voltes e lays" (vv. 424-425).

243. *lays*: sovint, *lays* significava la refilada o cant dels ocells. En occità antic significava especialment *chant des oiseaux*. Hi ha una tendència a aglutinar la -s del cas subjecte singular i el cas complement plural, fent de *lais* una paraula invariable (DCVB, IV, 940). Sent la forma *lays* la més estesa a l'època, sembla més encertada la seva inclusió en el text, per això s'imposa la lliçó del testimoni *O*.

247. *aus*: és necessari editar la forma *aus* del manuscrit *O* per coherència gramatical. Cal respectar la concordància entre subjecte i verb. Possiblement el copista del manuscrit *H* utilitza la paraula *auzel* com nom col·lectiu i, degut a aquesta idea de pluralitat, apareix el subjecte de la proposició en singular i el nucli del predicat, en plural.

D'est loch prenien naximén
 dos rius contraris en color,
 250 en lur moviment e-n sabor,
 cascun d'éls havent sa natura.
 Car celh qui havia la figura
 e la sabor pus agradable,
 ab l'epetit inceciable,
 255 après q-un pauch n'aguí testat,
 lo meu cors hac itropicat [86v]
 e portat a perill de mort;
 car lo beure-m donà pus fort
 ardor e set, quant mays bevia;
 260 e puys, que pertir no podia
 los hulhs de mirar ten belh riu.
 L'altre no era ten juliu
 ne de sabor ten graciosa,
 abans era pus amargosa
 265 que si mesclada fos ab fel;
 semblave que-b les nuus del cel
 hagués desig de batalhar,
 que-lls vulls no-m podien bastar
 a figurar son pugamén;
 270 e puys dexendia corrén
 ab gran brogit e fort orrible.
 Dir-vos he cosa incredible:
 a me convench beure d'est flum,
 no contrestant que n'isqués fum

248 loch] bosch *O* 249 color] calor *H* 250 en lur] e lur
H 254 l'epetit] lo petit *O* 256 itropicat] intrepetat *H* 257 e portat]
 em porta *O* 258 donà] dava *O* 260 puys] puy *H* 261 los hulhs]
 los vulls *O* 262 L'altre] E laltre *O* 264 abans] Ans *O*; pus] molt pus
O 268 que-lls vulls no-m podien bastar] car no pogre divisar *H* 269 a]
 ne *H* 274 n'isqués] nixqua *O*

- 275 de sofre quant és sobre-l foch,
 car no podia trobar loch
 hon garís de la malaltia,
 e puys la cet qui-m destranyia
 volén-ma tolre l'apetit
- 280 E de continent fuy guarit
 pus haguí d'aquest riu begut;
 lo qual, pus m'ach dada salut,
 ab l'altre riu fech companyia,
 e tengueren tots una via [87r]
- 285 vivent abdosos de comú;
 mas lo naximent de cascú
 era divers e separat.
 Quant tot açò haguí mirat
 pugí-me'n alt en una rocha
- 290 qui-m pens que-b una-mpenta pocha
 la gitara hom dins la mar,
 car los fonaments viu lunyar
 del firmamén ultra mesura,
 ez eren plens de corcadura

279 tolre l'apetit] toldre lesperit *O* 281 riu] *om. O* 284 tengueren
 tots] tenguem ensems *O* 286 naximent] naximemen *H* 289 alt] dalt
O 292 los fonaments] lo fonament *O* 294 eren plens *corr. ego*] eren plus
H: era ple O

282-287. Paral·lelismes amb l'*Anticlaudianus*: "Hic fluvius variis currens
 anfractibus intrat/ Torrentem praedulcis aquae cogittque fluentum/ Degenerare,
 luemque suam partitur eidem" (Lb. VII, cap. IX, col. 558). Assenyalats per Olivar
 i Riquer.

Paral·lelismes amb *Le Roman de la Rose*: "Cist fleuves va tant tourneiant,/ [...]
 Tant l'envenime e tant le trouble" (vv. 6065-6074). Ja assenyalats per Olivar i Riquer.

288-313. *Imitatio de l'Anticlaudianus*: "Rupis in abrupto, suspensa minansque
 ruinam/ [...] Culmine sublimi, pars illa fatiscit hiatu" (Lb. VIII, cap. I, col. 559).

Paral·lelisme amb *Le Roman de la Rose*: "L'une partie de la sale/ [...] S'est
 toute couverte de chaume" (vv. 6079-6108). Aquests paral·lelismes ja han estat
 assenyalats per Riquer.

- 295 e crivelhats com a garbelh.
 Al mig havia un castell
 de cascuna part ben murat.
 A l'una part era daurat
 ez encastat de peyres fines
 300 ab veyrieras crastelinas
 istoriades subtilment;
 e puy, qu'era-l seu pahimén
 ten clar, ten lis com un miralh;
 e no semblave cop de malh
 305 en aycest loch hagués ferit
 car no pogr-ésser pus polit,
 qui n'hagués passat bronidor.
 De l'altra part, saul vostr-onor,
 no y pógrets vesser mays sutzura;
 310 ten horrible, que b scriptura
 no le us poria declarar,
 car no m pens fass-a comparar [87v]
 al plus sutze loch qu'ajats vist.
 Mon cor fon ladonchs pus trist
 315 e tenguí'm per dit que mort era,
 car viu denant mi la pus fera
 dompna que may ausíssets dir.
 E si no us anugats d'ausir
 com era gint afaysonada

295 crivelhats] crivellat *O* 296 Al mig] Enmig *O* 298 A l'una] Della una
O 299 ez encastat] e encercat *O* 301 istoriades] instoriades *H* 303 ten
 lis] e lis *O* 305 aycest] semblant *O* 309 no y pógrets] no poguerets
O 313 plus sutze] pus sutzen *O* 314 pus] molt *O* 316 Fortuna: *Al*
marge esquerre del manuscrit O

314. Ambdós testimonis contenen versos hipomètrics.

- 320 e de bells vestitz arresada,
jo us ho diré·b fort grossers mots:
primerament los cabells tots
tench scampats sobre la cara,
e la part de tras fon pus clara
325 e meys pelosa que cristalh;
l'un hulh semblava fos gra d'alh,
ben parat, e no se'n vesia,
del qual un riuelhet axia,
qui demostrave que ploràs;
330 l'altre movia gran solaç,
que sinó riure no fazia,
e movia tal alegria
que semblave fos ambriaga.
En la faç hac una tal plaga
335 que la maytat era mig morta;
e fon sinta d'una redorta
de vímens mesclats ab fill d'aur.
Los seus vestits trop gran tresaur
mostraven que davi·aver,
340 jatz c·om podia ben veser
que no eren tals prop la carn.

320 vestitz] vestirs *O* 321 diré·b] dire en *O* 324 de tras] dretas
H 326 l'un *corr. ego*] lunh *H* : lo un *O*; gra] gran *O* 327 ben]
be *O* 331 que] car *O* 332 alegria] agria *H* 338 vestits] vestirs
O 339 mostraven] mostrave *H*; davi·aver] devien aver *O* 340 ben veser]
be veure *O*

322-335. Imitació de l'*Anticlaudianus*: "Ambiguo vultu seducit forma videntem:/
[...] Exspirat, languet fascies, et forma liquescit" (Lb. VIII, cap. I, col. 559). Olivar,
a la seva edició, ja assenyala que aquests versos, en els que es descriu la figura
al·legòrica de Fortuna, tenen com a font probable l'*Anticlaudianus*. Posteriorment,
Riquer ratifica l'afirmació d'Olivar.

338. La forma *vestir* substantivada significa 'vestidures', 'peça o peces de
roba', 'vestit' (DCVB, X, 762).

En ma fe, no u dich per scarn [88r]
 ne com no m'altave molt d'elha:
 no-m pens que-n la sua gonelha
 345 cabessen dos diners de pebre.
 Crey qu-ella-m cuydave decebre
 metén-me guarssa per colom,
 car no dave pervén q-un plom
 presàs tot quant elha vesia,
 350 que dels continens que fasia
 no-n pogre far mays l'emperayre.
 Però no us penssets que fos gayre
 sencera ne forts de son cors,
 q-un geb portave sobre-l dors,
 355 e puys, qu-era lejamén rancha;
 car del taló se dave-n l'anca
 de l'una part, quant se movia,
 e com avant anar volia
 tornave dos passos atràs;

346 crey qu-ella-m cuydave] creent que lam cuydara O 350 que fasia] que
 ella fehia O 351 pogre far] poguera fer O 353 forts] fort O 354 dors]
 dos H

344. *gonelha*: peça de vestit que duïen homes i dones, composta de cos i falda més o menys llarga; ètim del llatí vulgar *gunnella*, diminutiu del gèl·lic, *gunna* 'túnica' (DCVB, VI, 336).

345. *diners*: moneda catalana de diferents valors, la més corrent (de coure) equivalia a la dotzava part del sou, aproximadament a un cèntim de pesseta; per tant, de molt escàs valor (DCVB, IV, 442).

347. *metén-me guarssa per colom*: locució que equival a *donar garses per coloms*: 'enganyar donant una cosa per una altra o fent veure allò que no és' (DCVB, IV, 212).

348. *plom*: moneda de plom. Genèricament monedes d'aquest metall i de poc valor. *No dave pervén q-un plom*: 'no apreciar gens'; 'no concedir el mínim valor' (DCVB, VIII, 669).

353. *forts*: adjectiu que representa un dels pocs exemples de conservació del cas recte (subjecte) en català antic, segurament per l'extraordinària freqüència amb què aquest adjectiu s'usa com a predicat (DECLC, IV, 139).

355-359. Reminiscències de l'*Anticlaudianus*: "Gressus inaequalis, varius retrogradus errans, [...] Procedens, pariter velox et lentus eundo" (Lb. VIII, cap. I, col. 559). Ja assenyalades per Olivari i Riquer.

- 360 e puyz havia la un bras
pus curt que l'altre la meytat.
E quant haguí un pauch mirat
aquest diable ten horrible,
que, ab moviment incompreussible,
365 una gran roda que manave
de l'una mà·n l'altre mudave
incessantment, ab gran brogit,
e volguí tornar un petit
atràs, e no·m poguí ges moure.
370 Ladonchs me pogre tot hom noure, [88v]
qui·m volgués mal, que no·m tornare;
e pausey en terra la cara

363 diable] dable *O* 364 que ab] ab *H* 368 e volguí tornar] volgui
retornar *O* 370 tot] *om. H* 372 pausey] meti *O*

364-367. La representació de Fortuna amb una roda movable s'incruï dins de la llarga tradició literària i iconogràfica de l'Edat Mitjana. Anteriorment, Boeci, en la seva *Consolatione*, ja es refereix a Fortuna en aquest termes: "Tu vero volvetis rotae impetum retinere conaris?" (Lb. I, pr.1). Aquesta roda que gira simbolitza la mutabilitat i inestabilitat de Fortuna.

Settimello, a la seva *Elegia*, descriu Fortuna movent la roda, i imaginant-la com si fos la d'un molí d'aigua que mol els pobres humans. L'*Anticlaudianus* descriu Fortuna movent sense parar la seva roda d'una mà a l'altra: "Praecipitem mouet illa rotam, motusque laborem/ nulla quies claudit nec sistunt ocia motum./ Laeua manus succedit ei, fessaque sorori/ succurrit, motumque rotae uelocius urget" (Lb. VIII, cap. I, col. 560). A *Le Roman de la Rose* també es troben passatges relacionats amb la roda de Fortuna: "Quant sur sa roe les fait estre,/ lors cuident estre si haut maistre,/ e leur estaz si fers voeir,/ qu'il n'en puissent jamais choeir" (vv. 4861-4864); "Mais la contraire e la parverse,/quant de leur granz estaz les verse,/ e les tombe, au tour de la roe, / dou somet envers en la boe" (vv. 4893-4896); "Laisse li sa roe tourner" (v. 5350); "Qu'el tourne adès senz sejourner" (v. 6856). De nou apareixen relacionats els textos de Lille, Settimello i Meun amb el *Llibre de Fortuna e Prudència*. Metge pretén fer-nos arribar la imatge tradicional de Fortuna que ha estat descrita des dels clàssics. *Vid.* també per aquest tema, Pierre Courcelle, *La Consolation de Philosophie dans la tradition littéraire (antécédents et postérité de Boèce)*, Études Augustiniennes, Paris, 1967, pp. 135-139.

372. *pausey*: forma conjugada del verb provenzal *pausar* 'posar', 'aturar-se', 'reposar'. Procedeix del verb llatí *pausare*; *pausavi* > *pausei* (DCVB, VIII, 341).

- mays per pasor que per vergonya.
 “Levats-vos, amich, de la ronya”,
 375 dix elha, “e no us esperdats
 per res que vegats ne hogats,
 car yeu suy celha que-n pauch temps
 pusch los mesquins levar dels fems
 e-ls grans senyors gitar en terra.”
 380 E, prenent-ma pel bras squerra,
 fféu-me levar encontinent.
 Ez yeu preguey-la humilmén,
 gitant-me tot en la carrera,
 que-m degué dir son nom qual era,
 385 car ja m’era cert, son poder.
 “Amich, pus que volets saber
 mon nom qual és, sabjatz de cert,
 (e prech-vos que u tingats cubert,
 que no u sabge person·alguna)
 390 lo meu propri nom és Fortuna,
 qui don bé e mal a qui-m vulh.
 Mas ges per ayçò no-m despulh
 de res que don, car bé u sé tolrre
 can yeu me vulh, e fas absolrre
 395 de tots crims molts hòmens malvats;
 e si-ls justs vesets condempnats
 a las vets, no us marevelhetz, [89r]
 car yeu ho fas. Ara sabetz

374 Respon la Fortuna: *Al marge esquerre del manuscrit O* 382 Respon
 ell: *Al marge esquerre del manuscrit O* 384 qual era] quin era *O* 385 ja
 m’era] gran era *O*; *gran escrit sobre jam O* 386 Amich pus que volets]
 Mon amich puy volets *O*; Respon la Fortuna: *Al marge esquerre del manuscrit*
O 387 qual és] quines *O* 388 e prech-vos que u tingats cubert] *aquest*
vers falta en O 391 bé e mal] mal e be *O* 394 yeu] *om. O* 397 a las
 vets] ara veus *O*

- qual és mon nom, ne per què-m plau
 400 sia secret; car l'om qui cau
 de son stat, podets pensar
 que fa son poder de tornar
 al primer punt, e si sabia
 qu-yeu ho fazés, no-m presaria
 405 un aylh, ni quant li pogués dar;
 e, cant no u sab, fas-lo rodar
 lo cap, e baralle's ab Déu
 com no li torna so del seu
 ho no li dóna breu la mort."
 410 "Dona", dix yeu, "a mi plau fort
 tot ço qua m'avets recitat,
 car vey que de l'atversitat
 que soffir, vós n'avets la colpa."
 "Ffols és", dix elha, "qui m'encolpa,
 415 ne qui de mos fayts parla mal.
 E si no us són ten liberal
 com desigats, ¿quin tort prenets?
 Perlats guellart, car bé saubets
 que gint perlar amichs gasanya."
 420 "Dona", dix eu, "fort sots stranya.
 E, pus fets mal, ¿no us ho diré? [89v]
 Per vostra dit vos provaré
 que nulha fermetat havets,
 car ço que dats despuys tolets
 425 e fetz richs cels qui no u merexen,

399 qual] quin O 404 ho] om. O 405 un aylh] Res O 406 lo] li
 O 407 baralle's] barallar O 409 dóna] donen O 410 Respon ell: *Al
 marge esquerre del manuscrit* O 413 que soffir] que yo sofrir O 414 Respon
 la Fortuna: *Al marge esquerre del manuscrit* O 415 ne] E O 420 eu] ell
 H; Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit* O 421 pus fets mal] puix mal
 fets O 425 cels qui] los que O

- e puys, cels qui ab Déu s'irexen
 ffets pugar pus alt que-lls humils,
 e fets dexendre los subtils,
 e pugar alt hòmens grossers;
 430 e fets de tacanys cavalhers,
 e papes d'òmens reprovats;
 e, finalment, axí n'usatz
 de femater fins al sant payre.
 Temps fo que us tenia per mayre,
 435 mas ara vey que-m sots madrastre;
 temps fo que-m seguien per rastre
 molts scuders, ara no-m volen;
 temps fo que celhs qui ara volen
 sobre les nus, eren jus mi;
 440 temps fon que tants plasers haguí
 com pogués haver hom del món;
 temps fon que tots aquells qui són
 grans mestres eren mos amichs,
 mas are-m giten grans pessichs,
 445 cant me vesen jaure al baix

426 cels qui] que sells que O; s'irexen] serixen O 428 dexendre] devalar O
 433 de] Del O 442 fon] om. H

434-435. Paral·lelismes amb l'*Elegia* de Settimello: "Numinis ambiguos vultus deprendo. Novercam/ Sentio fortunam, quae modo mater erat" (*Lb. I, vv. 41-42*). Els paral·lelismes entre l'obra de Metge i l'*Elegia* de Settimello han estat assenyalats per la doctora Badià i apareixen al seu article "De *La Faula al Tirant lo Blanc...*", *op. cit.*, pp. 34-37.

443-449. Paral·lelismes amb el *Llibre de Job*: "I ara es riuen de mi uns que són més joves que/ jo, els pares dels quals hauria desdenyat d'admetre/ entre els gossos del meu ramat./ [...] I, ara, sóc la seva cançó burlesca,/ m'he convertit per a ells en una sàtira./ Copresos d'horror, es mantenen a distància;/ davant meu no s'estan d'escopir". (30; 1-9-10). Les cites textuais pertanyen a l'edició de *La Bíblia de Montserrat*, versió dels textos originals i notes de Ramir Augé, Andorra, 1989.

e gitant-me cascú son laix
 m'estan, e cridan temps passat,
 e dien: "Veus qui ha guastat
 per sa gran colpa ço del seu", [90r]
 450 e sab bé Nostra Senyor Déu
 que d'açò vós n'avets lo tort.
 Al bon hom pits li és que mort
 quant se fama pert, majorment
 quant veu que no és malmirent
 455 d'açò d'on hom l'aurà blasmat.
 E lhas! Dolça prosperitat!
 Hon est? Ne per què-m vas fugent?
 Convertit has mon jausimén
 en greu dolor, d'on cuyt morir.
 460 Lo major dol qu-om pot soffrir
 és, a mon juy, haver usat
 d'onor e de felicitat,
 e qu-om se'n veja puy desert.

446 gitant *corr. ego*] gisten *H* : cascu dels gita *O* 447 m'estan, e cridan] bascant e cridant *O* 456 Elhas] Aylas *O* 457 ne] *om. O* 459 greu] *om. O*; d'on] de que *O* 461 és] ez *H*; haver usat] adversitat *H* 463 veja] vage *H*

446. *gitant-me cascú son laix*: pot ser la paraula *laix* una ultracatalanització fonètica de *ais* > *aix*, que solament apareix en Metge. Coromines interpreta la locució com 'llançar retrets', 'donar queixa contra algú' (DECLC, IV, 941).

447. *cridan temps passat*: cal entendre l'expressió com 'cridar al temps passat'; 'recordar el temps passat' (DCVB, II, 342).

448-451. Idea presa possiblement del *Llibre de Job*: "És a causa de la teva pietat que et castiga/ i que entra en judici amb tu?/ ¿No és per les teves múltiples maldats,/ per les teves culpes sense fi? (22; 4-5).

456-463. Paral·lelismes amb l'*Elegia*: "O bona prosperitas, ubi nunc es? Nunc mea versa est/ [...] Cui multum mellis, multum dedit ipsa veneni./ Mel vomuit primum felleus ipse sapor" (Lb. I, vv. 25-34).

460-463. Reminiscències del *De Consolatione de Boeci*: "Sed, hoc est, quod recolentem vehementius coquit; nam in omni adversitate fortunae infelicissimum est genus infortunii fuisse felicem" (Lb. II, pr. 4). Riquer assenyala a la seva edició pràcticament tots els paral·lelismes entre l'obra de Boeci i la de Metge.

- En l'una mà tenits cubert
 465 molt verí, e-n l'altre triaga;
 en l'una mà vey que s'amaga
 molt fel, e-n l'altre gran dolçor;
 en l'una mà placent odor
 tenits, e-n l'altre molt pudent.
 470 ¿Per què no dau primerament
 del mal, puys que donetz del bé?
 ¿No sabets ab quin plaser ve
 salut après l'anfermetat?
 Si-s fa, après l'adversitat
 475 lo bé, mas no pas lo contrari.
 Vós, cant fayt havets l'om clavari
 de molt aur, prenetz-li la clau.
 ¿E no sabets que pus laig cau [90v]
 un gran gigant q-un petit nan,
 480 e plom que palha, e fust gran
 no dóna major colp que-l poch?
 No us cuydets que u digua per joch,
 car no he desig de burlar.
 Tot açò pux testifficar,
 485 per tal com de tot he testat.
 Sapgats qu'ieu hay per spetxat
 que, despuys que la nostra mayre

466 que s'amaga] quez ama *H* 475 pas lo] pas per lo *O* 477 la] om. *H*

464-467. Aquest versos que palesen la naturalesa canviant de Fortuna es resumeixen en el vers de Settimello: "Et pro velle meo, mel tibi falque dabo" (Lb. II, v. 178).

478-481. Paral·lelisme molt exacte amb els versos de l'*Elegia* de Settimello: "Ut gravius cadit hic, quem format forma gigantis, / Quam nanus, cujus parvula forma sedet; / Ut plumbum gravius pluma, paleaque lapillus: / Sic gravius cadit hic qui bona multa tulit" (Lb. I, 35-38).

486-491. Paral·lelisme amb l'*Elegia*: "Ex quo prima parens vetito jejunia fregit / Nullus in hoc misero tam misero orbe fuit" (Lb. I, vv. 91-92).

ffech peccar nostre primer payre,
 no ha nascut hom en est món
 490 qui ten greus mals com en mi son
 haje soffert, Déus me'n ajud.
 Ay las! Pus així son perdut!
 ¿Per què sots ten descominal
 que no-m lexats soffrir mon mal
 495 en loch on no fos conagut?
 Més amari-ésser batut
 ab vergues de bou en Bolunya
 denant tuyt, que si-n Catalunya
 un pèl de mon cap arrencaven.
 500 Ay las! De tots celhs qui m'honrraven
 he gran desig ésser semblan,
 e cadescú ha pasor gran
 de veure's en lo meu pertit.
 Cant me vesien ben vestit
 505 sellis qui-s fazien mos amichs,
 disien qu-ells eren antichs
 servidors de tot mon linatge; [91r]
 mas are-m giten a carnatge
 cant vesen que no-ls pux res dar.

497 en] ha O 498 tuyt] tots O 502 e cadescú ha pasor] e cascu dels
 ha pahor O 504 ben] be O 506 antichs] antich O

496-499. Possible imitació de l'*Elegia*: "Bononiae claro plus milite clarus habetur/ Clarus et horrendus Marte furente pedes" (Lb. II, vv. 231-232). Paral·lelisme observat pel professor Fleming al seu treball "The major source of Bernat Metge's *Libre de Fortuna e Prudencia*", *Journal of Hispanic Philology*, VII (1982), p. 12.

500-515. Paral·lelismes amb l'*Elegia*: "Omnibus invideo, nullus mihi. Mens dolet hinc quod/ [...] Taliter unanimes loquitur scriptura sodales,/ Quos strinxit vero vimene verus amo" (Lb. I. vv. 121-150).

508. La locució *gitar, liurar o lançar a carnatge* significa 'matança o destrucció de persones o animals' (DCVB, II, 1043).

- 510 Ab res no pot hom tant provar
 cascun amich, com en mal temps;
 car lo vertader volrrà ensemps
 morir ab vós en tota part.
 L'altre us dirà: "De mal son fart,
 515 per què m'haurets a perdonar."
 ¿Sabetz què m fa desesperar?
 Mantes vetz, quant suy en mon lit,
 jo cuydare dormir, la nit,
 e no pux gens los hulhs tencar,
 520 e per forssa m cové girar
 de les veguades més de cent;
 e per pauch que stigua durment
 no somiu àls mas vanitats,
 e que soffir adversitats
 525 pigors que celhas qui m devoren,
 les quals tots celhs qui Déu adoren
 no porien imaginar
 ne scriure, posat que la mar
 ffof tinta e lo cel paper.

511 en] ab *O* 512 volrrà ensemps] volran semps *O* 513 ab vós] en vos *H* 515 perdonar] pordonar *H* 517 mantes vetz, quant suy en mon lit] mentres veig quans me git al lit *O* 519 los hulhs] mos vulls *O* 525 pigors que celhas qui m] pigor que cells quem *O* 526 les] los *H*; qui Déu] que deus *O*; adoren] odoren *H*

516-525. Paral·lelismes amb l'*Elegia* de Settimello: "Nocte gemo, gemino gemitus, cumulusque dolorum/ [...] Sic modo volvo pedes qua mihi parte caput./ [...] Tunc iterum jaceo. Dormire puto. Nihil est quod/ Um momento firmiter esse queam" (Lb. I, vv. 181-196 i 207-208).

518. *cuydare*: forma conjugada del verb *cuidar*. Aquí amb el significat de 'fer prop'; 'estar a punt de fer una cosa'; 'estar en ocasió imminent de fer-la' (DCVB, III, 818).

524-537. Paral·lelismes amb l'*Elegia*: "Pagina sit coelum, sint frondes scribe, sit unda/ [...] Mortua nam melius abscondere membra sepulcro./ Quam vivendo pati deteriora nece" (Lb. I, vv. 235-248).

- 530 Maleyt sia celh qui primer
 de terra·m levà quant fuy nat;
 maleyt sia·l vilà orat
 qui·m batejà, com no·m matà;
 maleyt sia qui m'enconà,
 535 com no m'i mesclà rialgar.
 Car més val dejús terra star [91v]
 que quant hom soffer pits de mort.
 Digats, dona: ¿de què us tinch tort?
 Digats, mala mort vos hich leu!
 540 ¿Ffiu-vos jamés causa ten greu
 que tal pena dega passar?"
 "Bèstia sots, segons que·m par",
 dix elha, "perquè·m desonrats
 e sens tota raysó us clamats.
 545 No y ha bon guardó al servey.

541 pena dega passar] penan deja portar O 542 segons que·m par] segons
 me par O; Respon la Fortuna: *Al marge esquerre del manuscrit O* 544 us] vos
 O 545 bon] be O

530-535. Paral·lelismes amb el *Llibre de Job*: "Que mori el dia que em va veure néixer,/ la nit que va dir: "Heus aquí un mascle!" ¿Per què no vaig morir en el si matern,/ no vaig sortir del ventre, i expirar?! ¿Per què havia d'haver-hi dos genolls per a acollir-me/ i dos pits per a alletar-me?" (3; 3-11-12).

530-532-534. *maleyt*: adjectiu. Amb l'accent sobre la *e* és la forma etimològica; la forma *maleit*, amb l'accent sobre la *i* és moderna i analògica de l'infinitiu (DCVB, VII, 153). Aquests versos són isosil·làbics si la paraula *maleyt* es considera bisil·laba.

534. *enconà*: forma del verb *enconar* 'posar mel o altre cosa suau al paladar d'un nou-nat per fer-li prendre el gust de mamar'; 'donar la primera llet a un infant de mamella' (DCVB, IV, 886).

538-542. Paral·lelismes amb el *Llibre de Job*: "Com són de grans la meua falta i el meu crim?! Feu-me saber quin ha estat el meu pecat! [...] Vull dir a Déu: No em condemneu,/ digucu-me per què em feu la guerra!" (13;23 i 10; 2).

- No us recorde, segons que vey,
que quant en aquest món vingués
res no y portàs, e puys hagués
mengar e beure e vestir,
550 e de res, e no podets dir
que per mi no u hagats hagut.
Tant vos n'è dat com m'à plagut;
ara no us en vulh pus donar.
¿Sabets quant vos pógrets clamar?
555 Si més que us he dat vos tolgués.
Recorde-us quants plasers hagués
en temps de la prosperitat.
Pagats-me ço que us he prestat,
e siam amichs com debans.
560 ¿E no sabets que·l·ls senyors grans
e·ls homes simples tinch al puny,
e fas·los reffredar al juny
e soffrir calor a Nadal?
Als uns don bé, e·ls altres mal, [92r]
565 e fas tornar los jóvens velhs.

548 no y] noy hic *O* 550 de res] diners *H* 551 no u] non *H* 553 en]
ne *O*; donar] dar *O* 561 e·ls] Los *O* 562 al] en *O*

546-551. Paral·lelismes amb el *Llibre de Job*: "Vaig sortir nu del ventre de la meua mare* i nu hi tornaré/ Jahvè havia donat, Jahvè ha tornat a prendre;/ que el nom de Jahvè sigui beneït. *(la terra mare, a la qual tornen els homes quan moren, és assimilada al si matern)" (1; 21).

546-553. Reminiscències del *De Consolatione* de Boeci: "Cum te matris utero natura produxit, nudum rebus omnibus inopemque suscepi, meis opibus fivi et, quod te nunc impatientem nostri facit, favore prona indulgentius educavi, [...] non habes ius querelae, tamquam prorsus tua perdideris" (Lb. II, pr. 2).

550. La lliçó del testimoni *H*, correctament puntuada, és acceptable. No obstant això, és millor la lliçó d'*O* per coherència semàntica. Quan un neix, aviat té menjar, beure i vestits; els diners triguen uns anys més en aconseguir-se i, sobretot, a valorar-los. Possible error per *lectio facillior* del copista del manuscrit *H*.

Digats: ¿què us par dels mogobelhs?
 ¿Han pres, a vostra juy, bell tom?
 L'aur han convertit en plom
 los cambiadors que sabets;
 570 e si-ls deys: "Senyors, ¿què-m devetz?",
 respondran-vos que bon-amor.
 No-ls fan ara ten gran honor
 les gens, com al bon temps fasien,
 quant lo mercuri convertien
 575 en aur de XXIII quirats.
 Tals se tendrien per pegatz
 que y perdessen, vuy, la meytat,
 pus no y ha fe ne veritat,
 que no-s tangueren per contens
 580 que de XX sols fessen cinch-cents
 en fort breu temps, quant jo-m volia.

568 l'aur han convertit] Lo aur e fet convertir O 570 què-m] quen H;
 senyors] senyer O 575 xxiii] xxiii H 576 per] vuy per H 580 sols] ss
 H 581 en fort] e fort O

566. *mogobelhs*: els mogobells eren interessos damunt d'un capital prestat o damunt una lletra de canvi negociada (DCVB, VII, 483).

568-581. A partir de la segona meitat del segle xiv, el món econòmic occidental entra en una fase de depressió, caracteritzada per la recessió demogràfica, l'atonía dels negocis i l'estancament financer. La disminució en la producció agrícola, la falta de mà d'obra i la poca mobilitat dels capitals coincideixen amb la pressió dels turcs otomans a Orient, i amb l'inici d'una sèrie de guerres als mars i als continents, que alteren greument les activitats comercials i industrials. A Catalunya, la crisi econòmica va provocar una guerra civil que devorà els darrers recursos del país. L'any 1381 -data en la que Metge escrivé el *Llibre de Fortuna e Prudència*-, fou l'any negre de l'economia internacional. Una sèrie de fallides bancàries posen de manifest que s'havia acabat l'època dels bons negocis. Entre 1381 i 1383 van fer fallida les principals banques privades de Barcelona (Pere Descaus, Andreu Olivella, Pere Pasqual, Arnau Esquerit), de Girona (Ramon Medir) i de Perpinyà (Bartomeu Garcia), degut a una política d'ampliació desmesurada de crèdits a la tesoreria reial sense la contrapartida d'un augment demogràfic, industrial, comercial i tributari. Per aprofundir en aquest tema *vid.* Jaume Vicens i Vives, *Els Trastàmars (segle xv)*, Vicens-Vives, Història de Catalunya. Biografies Catalanes, vol. 8, Barcelona, 1980 (2^a), pp. 15-16.

580. *sol*: forma antiga de 'sou'. Moneda que valia dotze diners de billó i era la vintena part de la *lliura* (DCVB, X, 39).

- Donchs, pus sabets que molt mal dia
vos pux dar, e molt bo, si-m vulh,
¿Per què-m guardau ab ten mal ulh
585 dient mal de ma deytat?
Per crim de lesa majestat,
si molt ma fets, vos puniré,
e de tal verí vos daré
que no y serà bestant triaga.”
590 “Na velha prudent, ambriaga,
ffets-me lo pigor que puschatz.
¿Cuydats-vos, si bé-m manassats,
que per axò reta la força? [92v]
Despilhada m'avets l'escorça;
595 no y resta sinó la rabassa.
Prech Déus que tal gracia me fasa

584 guardau] guardats O 590 Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit*
O 596 Prech Déus que tal gracia me fasa O; *falta aquest vers en H*

584. Edito la forma *guardau* per fidelitat al manuscrit *H* malgrat la reiterada utilització, al llarg del text, de les formes verbals acabades en *-is*: *cuydats*, *havets*, *sapjats*, *digats*... Aquí amb el significat de 'mirar' 'dirigir la vista a un lloc, persona, cosa' (DCVB, VI, 441). *Guardau* és una forma més evolucionada del verb *guardar*, avui dia en desús.

586-587. Possible paral·lelisme amb l'*Elegia* assenyalat per Fleming: "Quidve minas agitas? Reus es pro crimene laese/ Majestatis, et hoc tota propago luct./ Prospice quid facias, nondum perit omne venenum./ El mea vis nondum desinit esse mea" (Lb. II, vv. 73-76).

592. *cuydat-vos*: forma conjugada del verb *cuidar*. Aquí usat com a reflexiu i amb el significat antic de 'pensar' (DCVB, III, 818).

596. Si es considera el substantiu *gracia* paraula bisil·laba, el vers és isosil·làbic. A la parla moderna *-ia* postònica és comunment monosil·laba. Als textos medievals prevalen els exemples bisil·labs, però la regla no és seguida amb fidelitat. Segons Rubió i Balaguer, en el seu estudi mètric de l'obra de Llull, *La lògica del Gazzoli*, la combinació *-ia* sovint es presenta monosil·làbica degut a una tolerància que ja es deixava sentir a la lírica provençal. No obstant això, davant d'aquest monosil·labisme de la combinació vocàlica també presenta alguns casos de combinació *-ia* bisil·làbics, *vid.* Jordi Rubió i Balaguer, "La lògica del Gazzoli posada en rimes per en Ramon Llull", dins *Ramon Llull i el lul·lisme*, a *Obres de Jordi Rubió i Balaguer*, vol. II, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985, pp. 134-135.

que-n breu vos veja dejús terra
 e puy en tota vostra guerra,
 ne en vós, no daria un carlí.
 600 Pertitz-vos corrent denant mi
 e d'ací avant no-m parlets."
 "Mon car amich, gran tort havets",
 dix elha, "com deys tals peraules.
 Lexem anar burles e faules,
 605 car ja par que siatz irat.
 Digats: ¿lo sol dóna clardat
 tostemps al món, ne l'any claror?
 ¿Ne la mar ha ten gran amor
 als navegans, qu·aprés bonança
 610 no·ls fassa metra·l cap en dança
 portant·los a perill de mort?
 Dels hòmens me merevelh fort,
 qui·m cuydan mudar ma natura.
 ¿Volets fer bé? No hagats cura

597 vos veja] la vegats *H* 599 ne en vós no daria] no us daria *H* 602 mon car] Molt car *O*; Respon la Fortuna: *Al marge esquerre del manuscrit O*

599. *carlí*: nom donat a diferents monedes encunyades pels reis Carles. Aquí es tracta d'una moneda de plata de Carles II de Navarra. Era una imitació del *gros tornés* de França. Era una moneda de billó coneguda amb el nom de carlí negre que valia la meitat que el carlí blanc. Equivalia a un maravedí i mig. Cent carlins negres tenien un valor de cent cinquanta maravedís. *Cfr.* Felipe Mateu y Llopis, *Glosario hispánico de Numismática*, CSIC, Sección de Estudios Medievales de Barcelona, Barcelona, 1946, pàg. 26.

602. *car*: amb el significat de 'que inspira afecte o estimació' (DCVB, II, 994). Cal notar que en el decurs del debat solament en una ocasió Fortuna tracta amb aquest adjectiu d'afectivitat Metge, mentre que Prudència l'utilitza moltes més vegades: *mon car fill* (vv. 738, 814, 859, 1034, 1142), a més d'emprar altres expressions també de cortesia i afectivitat: *molt amat filh* (vv. 787, 892, 1112); *mon dolç fill* (v. 915); *mon filh* (v. 700, 728, 758, 823). S'observa també que Fortuna quan es dirigeix a Metge el considera un amic; Prudència, en canvi, no dubta en nombrar-lo repetidament fill.

- 615 d'incolpar qui fa ço que deu,
 car tot hom sap de cert, e veu,
 que dar e tol·rés mon offici.
 E, donchs, posats vostra desfici,
 car jo vulh siats mon amich;
- 620 e fer-vos he mil tants pus rich
 e més honrat que may no fos." [93r]
 "Na vella vil, no u veurets vós",
 dix yeu, "que d'aranant vos am;
 car més me plau morir de fam
- 625 que si us havi·a comportar.
 Car vós no us porfets star
 de tolre'm quant m'aguéssets dat."
 "N'arlot, pus axí sots horat",
 dix elha, "tenits-vos per dit
- 630 que jo us metré en tan gran brogit
 en hora que no us cuydarets,
 que tot ço que us é dat perdrets,
 jatz que pauch vos ha[ja] romàs."
 E tornant-me pendre pel bras,
- 635 gità'm gran tros luny del castelh,
 car no li semblà bo ni belh
 res que li hagués fayt ne dit.

618 posats] lexats O 622 vella] vessa H; u] om. O; Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit O* 628 N'arlot] Ara O; Respon la Fortuna: *Al marge esquerre del manuscrit O* 630 tan] om. H 632 que us é dat] del vostra H 633 pauch vos haja] no us naja O 634 Diu ell: *Al marge esquerre del manuscrit O*

628. *arlot*: antigament 'home vil, de mala vida'. La seva etimologia és avui desconeguda. Es troben formes paral·leles al provençal: *arlot*; al francès antic: *herlot*; al castellà: *arlote*; a l'italià: *arlotto*; i a l'anglès: *harlot*; però per explicar l'origen, solament podem suposar una arrel *arl-* o *harl-* probablement d'origen franc (DCVB, I, 864).

- E desparech-ma·b tal brogit
 que semblà lo cel ne vingués.
 640 Dich-vos que ladonchs, qui·m trasqués
 tots mos caxals res no·n sentira;
 car elha·m lexà·b tanta d'ira
 que·lls cinch senys corporals perdí.
 Aprés un pauch yeu recobrí
 645 mos senys, e viu vas mi venir
 la plus plasén, a mon albir, [93v]
 senyora que huy se despulh.
 Sepgats que ses beutatz no vulh
 recitar particularmén,
 650 car suy cert que nulh hom vivén
 les poria scriure ne dir;
 e jo no vulh tant presumir
 de mi, qui son hom ignoscent,
 que·m tìngua per sufficién
 655 de fer ço qu·altres no farien.
 Ab esta senyora venien
 set donzelles fort endressades
 e d'ornaments rich arreades,
 però segons l'estil entich,

639 semblà] semblava O 642 d'ira] yra O 643 cinch senys] V senys
 O 646 Prudència: *Al marge esquerre del manuscrit* O 647 huy] vulh H 648
 beutatz] bondats O 650 suy] son O 653 qui son] que so O 654 que·m]
 Que O 658 rich] richs O

643. Possible imitació de *La Faula*: "car tots mos cinch corporals sens" (v. 666).

656-667. Alguns d'aquests versos recorden el següent fragment del *De Consolatione*: "colore vivido atque inexhausti vigoris, quamvis ita aevi plena foret, ut nullo modo nostrae crederetur aetatis[...]. Vestes erant tenuissimis filis subtili artificio indissolubili materia perfectae, quas, uti post eadem prodente cognovi, suis manibus ipsa texuerat; quarum speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quaedam neglectae vetustatis obduxerat" (Lb. I, pr. 1). Assenyalat per Riquer.

- 660 lo qual vuy és gran enamich
de dones qui van per les simes.
E jatz que fossen assats primes
per lur cors, e ben compassades,
semblà'm que fossen avanssades,
665 segons lurs cares, en molts anys,
e que greus trebals ez affanys
haguessen soffert en lur temps.
E cant foren totes ensemps
prop mi, qui bocadens jasia,
670 l'alta senyora qui venia
ten reyalmén accompanyada,
testà'm lo pols una vegada
e dix: "Est hom és perilhós".
"Senyora", dix yeu, "¿qui sots vós,
675 qui ten mal novelh m'aportatz?
Prech-vos mantinent m'o digatz, [94r]

660 gran] molt O 662 E jatz que] E jatsia O 665 en] de O 666 e]
O O 670 l'alta] l'altra O 673 est] aquest O 674 qui] e qui O; Respon
ell: *Al marge esquerre del manuscrit O*

661. *simes*: grafia antiga de cimes. *Anar per les cimes*: locució antiga amb el significat de 'entretenir-se en les parts accidentals d'una qüestió, deixant de banda les principals' (DCVB, III, 146).

670. Al *Llibre I, prosa 1*, del *De Consolatione*, Boeci descriu Filosofia com una dona l'estatura de la qual era d'una ambigüitat incomprendible. Tan aviat empetitia com tocava el cel amb la coroneta, i aixecant el cap, una mica més amunt, s'introduïa inclús en el cel. Tot i així, també pot interpretar-se *alta* amb el significat de 'excel·leix o sobrepassa el grau ordinari de potència, noblesa o dignitat'. Antigament s'usava com a tractament aplicat a les persones reials (DCVB, I, 549). Podria ser que Metge intentés presentar una Prudència elevada a categoria reial, reflectint així la seva importància. Al vers següent emprà la paraula *reyalmén* i no crec que sigui fruit de la casualitat.

670-673. Paral·lelismes amb el *De Consolatione*: "Cumque me non modo tacitum, sed elinguem prorsus mutumque vidisset, ammovit pectori meo leniter manum et: Nihil, inquit, pericli est, lethargum patitur" (Lb. I, pr. 2). Ja assenyalats per Riquer.

ne si me'n podets ajudar."
 "Jo us en ajudaré, filh car",
 dix elha, "si molt vos voletz;
 680 car tal enfermetat havets
 que leu vos en poré curar.
 Tots celhs qui m'an volgut nompnar
 Prudència, díson vertat.
 E si us tenits per conselhat
 685 de mi, tentost serets garit.
 Mas vulh no gitets en oblit,
 d'aycí avant, estes donzelles;
 car si bé les vesets ten velles,
 les pus excelhens són del món,
 690 car les VII Arts Liberals són,
 qui de mi jamés se pertexen."
 "Senyora-n ma fe, bé marexen
 que per tot hom sien honrades;
 e jur-vos que seran amades
 695 per mi de bon cor, mentre visque.
 Sopley-vos, que abans que-s desisqua
 l'arma del cors, me vulhats dir

679 molt vos] vos vos O 681 en] ne O 683 Prudencia: *Al marge
 esquerre del manuscrit H* 686 en] per O 691 VII arts liberals: *Al marge
 esquerre del manuscrit H* 692 Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit
 O* 696 que abans] ans H

686-691. Imitació de l'*Elegia* de Settimello: "Hanc Fronesin dictam septena
 cohors comitatur;/ prebuit officium ciulibet illa suum/ Prima fovet pueros; alia
 silogizat, amoenat/ Tertia colloquiis; perticat illa solum;/ Hec abacum monstrat;
 alia philomenat; et altum/ Erigit ad superos septima virgo caput" (Lb. III, vv.
 7-12). Reminiscència assenyaldada per Fleming.

690. Les Set Arts Liberals eren la Gramàtica, la Retòrica i la Dialèctica, que
 constituïen el *trivium*, i l'Aritmètica, la Geometria, la Música i l'Astronomia, el
quadrivium. Conceptes de procedència clàssica, foren sistematitzades en el tractat
 de Martianus Capella, *De nuptiis Philologiae et Mercurii*. *Apud* Martín de Riquer,
Obras de Bernat Metge, op. cit., p. 65n.

- quin és mon mal; car deffelhir
 cuyt, si no m'aydats en breu.”
- 700 Mon filh, la malaltia greu
 qu'avets ignorància és. [94v]
 E si vós haguéssets après
 com n'aviets avinentesa,
 no hàgrets fayta la paguesa
- 705 en què vuy havets dat del colh.
 Ffort me par siats stat folh
 com a disputar vos sots pres,
 ab la bístia qui us ha mès
 cent vegades lo cap al sach.
- 710 Bé us dich, però, qu'assats me plach
 com l'avets bé desenganada,
 car elha-s té mal per pegada
 de vós e de vostra paria;
 e vey que de la malaltia
- 715 que soffrits, elha n'à lo tort,
 e ha-us portat a punt de mort
 ab falssa informació.
 Car vey que sots d'intenció
 qu-elhe us pot mal e bé donar.
- 720 Açò no-m podets vós negar;

699 aydats] ajudats *O* 700 malaltia *corr. ego*] malaltria *H* : mallaltia *O*;
 Respon Prudencia: *Al marge esquerre del manuscrit O* 701 qu'avets] dix ella que
 avets *O* 706 siats] sots *H* 707 sots] erets *O* 710 me plach] ma pach *O*

699. El manuscrit *O* ofereix una forma modernitzada del verb antic *aydar*.
 Malgrat l'isosil·labisme del vers d'*O* crec que per *usus scribendi* haig d'editar la
 forma *aydats*, més coherent amb la resta de formes lèxiques més antigues del
 manuscrit *H*.

708-709. *ha mès cent vegades lo cap al sach*: la locució antiga *metre lo cap
 al sac* significa 'dominar algú'; 'vèncer-lo' (DCVB, IX, 650).

- si volets atorguar vertat;
 car, jatz que us siats barelhat
 ab elha, jo-n sé vostra cor.”
 “Senyora”, dix yeu, “per nulh for
 725 açò que deyts contradiria;
 car, com ho faés, mantiria
 per mig del caix, sal vostr-onor.”
 “Mon filh, vós etz en gran error”, [95r]
 dix elha, “com açò cresetz.
 730 Obrits los ulls! ¿E no vesets
 lo cel, la terra e la mar?”
 Ladonchs volguí’m en peu levar,
 ez elha-m dix: “Prop mi siurets,
 car la malaltia qu-avets
 735 vey que us ha greument aclipsat.”
 E cant tot ço que m’ach manat
 haguí fayt, elha-m demanà:
 “Mon car fill, ¿sabets qui creà
 totes les coses que miratz?”
 740 “Senyora, vint anys ha passats
 que-n son ten cert, com de morir,
 que les féu Cell qui volch sofrir
 e per nós pres greu passió.”

724 Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit O* 727 per] Pel *O* 728 etz] sots *O*; Respon Prudencia: *Al marge esquerre del manuscrit O* 732 peu] peus *O* 735 greument] molt *H* 740 vint] xx *O*; Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit O* 742 que les féu Cell qui volch sofrir] Que celh feu cel qui volch morir *H* 743 e per nós pres greu passió] Per nos en la creu pasio *O*

738-743. Possible reminiscència del *De Consolatione*: “Verum operi suo conditorem praesidere deum scio nec umquam fuerit dies, qui me ab hac sententiae veritate depellat.[...] Atqui scis, unde cuncta processerint. Novi, inquam, deumque esse respondi” (Lb. I, pr. 6). Assenyalada per Riquer.

- 745 “E donchs, pus etz d’oppinió”,
 dix ella, “que Déu creà·l món,
 hajats per cert que celhs qui són
 per Ell creats fan ço qu·Elh vol;
 e no poden contra son vol
 ffer, ne contra ço qu·Elh permet.
- 750 E donchs, si Fortune us promet
 mal ho bé, ¿com la podets creure?
 Semblant m’és qu·assats puxats veure
 que no ha poder absolut.” [95v]
- 755 “Senyora, jo·m tench per venssut”,
 dix yeu, “d’esta gran qüestió,
 mas prey-vos que·m valha raysó,
 si la dich; e no us hirescats.”
 “Digats, mon filh, ço que us vulhats,
 que de mal e bé prou n’è vist.”
- 760 “Senyora, mon cor és pus trist,
 ab menys sper que may no fo;
 car ab ludent provació
 m’avets clarament demostrat
 que ço que per Déu és creat

744 etz] sots *O*; Respon Prudencia: *Al marge esquerre del manuscrit O* 748 vol] voller *O* 749 ne] a *O* 751 la] lan *O* 752 Semblant m’és] Semblantment *O* 753 que] qui *O* 754 Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit O* 757 hirescats] irastats *O* 758 Respon Prudencia: *Al marge esquerre del manuscrit O* 759 que] Car *O* 760 mon cor] dix eu mon cor *O*; Respon ell: *Al marge esquerre del manuscrit O* 762 ludent corr. ego] susent *H* : luent *O*

744-747. Paral·lelismes amb el *Llibre de Job*: “¿Qui no sap, per tots aquests éssers, / que és la mà de Jahvè que ha fet això, / que de la seva mà és l’ànima de tot ésser vivent / i l’esperit en tota carn és el seu do?” (12; 9-10).

744-749. Paral·lelismes amb obres de Sant Agustí: “Itaque vidi et manifestatum est mihi, quia omnia bona tu fecisti et prorsus nullae substantiae sunt, quas tu non fecisti” (*Confesiones*, VII, XII,18).

“Quoniam quidquid tale est, inquantum est, a summo Deo sit necesse est, quoniam inquantum est, utique bonum est” (*De moribus manichaeorum*, IX, 14).

- 765 no pot res fer sens son voler,
ho Elh permatent. Axí-s ver
e u cresech per lo sant baltisma.
Donchs, fas-vos un tal silogisme:
tot celh qui vol ho permet mal
770 és fet a l'hom injust equal;
mas Déu, segons qu'avets provat,
permet fer molta malvestat.
Donchs, segueix-se qu·Elh és injust!
La conclusió menys q-un fust
775 corcat val, car no-s verdadera;
segueix-se, donchs, que la primera
ho la derrera diguen fals.
A la major no digats àls,
car evident és, e fort clara;
780 donchs, pusch-vos dir ab bona cara
que té falssa oppinió
qui l'altra preposició [96r]
vol mantenir que vera sia,
car evidentment apparria
785 que de tot mal fos Déu la causa."
"En est argument és enclausa,
molt amat filh, una gran nuu,
car no-s deu entendre ten cruu",
dix elha, "com ho entenets;
790 car la menor, que vós disetz
qu·és falssa, dich altre veguada
qu·és vera e molt aprovada

767 e u cresech] You crech O 768 silogisme] sologisma H 770 equal]
e equal O 773 qu·Elh] aquell O 779 e fort] e e fort H 786 és] e H;
Respon Prudencia: *Al marge esquerre del manuscrit* O 787 filh, una] fill dix
ella una O 789 dix elha] om. O 790 disetz] veets O 792 vera] clara O

per clergues e per sants doctors;
 car, jatz que Déus moltes errors
 795 e malvestats permeta fer,
 e no-s cur sovén de reffer
 so que serà mal ordonat,
 sepgats que pura veritat
 és, e fundement de rahó,
 800 que no sofer qu·ab desrahó
 se fassa res en aquest món.”
 “Are us dich que pus torbat son,
 senyora, que jamés no fuy.
 Digats, ¿què-m direts d'aquest juy
 805 que li vesem fer cascun jorn?
 Que-n me fe, quaix heretge-n torn
 quant vey que-lls bons sofferen mal, [96v]
 e los malvats seen egual
 dels prínceps e dels grans senyors,
 810 ez han riqueses ez honors;
 e puy que-lls pobles los adoren;
 e jamés no han mal ni ploreu,
 ne saben qu·és adversitat.”

793 clergues] clergles H 796 cur]cove H 799 és e]ez H 800 que]
 E O; no sofer] consent H 802 Respon ell: Al marge esquerre del manuscrit
 O 803 senyora] senyora dix eu O 806 heretge] herenge H; en] om.
 O 808 seen] sehe H 810 ez han] Ells han O

794-801. Paral·lelismes amb obres de Sant Agustí: “Potestas autem qua nocere permittundur, non est nisi a Deo, qui et ipsis nescientibus novit quid illi pati debeant, quibus eos nocere permittit” (*De natura boni*, XI).

“Non sine ratione Omnipotentem facere, unde animus humanus infirmus rationem non potest reddere” (*De civitate Dei*, XXI, V, 2).

806-813. Paral·lelismes amb el *Llibre de Job*: “Jo mateix, quan hi penso, m'esfereixo, i la meua carn és presa d'escruiximent; ¿per què han de viure els impius, fan anys, creixen i tot en puixança? [...] Acaben els seus dies en el benestar i baixen de pressa al país dels morts” (21; 6-7-13).

“Mon car fill, vós etz enganat”,
 815 dix elha, “com ymaginats
 qu·aver grans honors e rictatz
 sie en lo món bé sobirà.”
 “Sert hoc, car l’om qui res no ha
 no ych és presat un falç pugès;
 820 mas bé vey que celh qui rich és”,
 dix yeu, “tot hom li fa gran festa.”
 “A l’hom rich, ¿sabets què li resta,
 mon filh?”, dix elha, “veure Déu;
 mas no y és bestant ço del seu.
 825 En açò no-m contradigats;
 car honors ne prosperitatz
 no fan peradís conseguir,
 mas confessar e penedir
 e complir los X manaments.
 830 E sabets que són més plasents
 a Déu, qui-s excelhent bonesa, [97r]
 les bones obres que riquesa,
 ffavor ne honor temporal,
 qui geten al foch infernal
 835 tots cells qu·y posen esperança;
 car fan decantar la balança,
 comunament, en greus peccats,
 e fan-los morir abseguats
 per ço que no troben mercè.

814 etz] sots *O* 816 rictatz] riqueses *O* 817 sie en *corr. ego*] sien en
H : si en *O* 820 és] sia *O* 828 penedir] penedir e restituir *O* 832 les]
om. H

819. *pugès*: moneda de poquíssim valor equivalent a un quart de diner;
 procedent del migdia de França i encunyada a Catalunya des del segle XIII fins
 al XVI. Vid. Felipe Mateu y Llopis, *Glosario...*, op. cit., p. 167.

- 840 E tots aquells que·b ferma fe
servexen Déu, e lo món no,
jats que prosperitats no·ls do
en est segle, podets pensar
qu·Elh ho sab bé guaserdonar
845 en peradís, car més los val
que·n aquest món descominal
qui fa dampnar celhs qui·l servexen.
Bé us dich qu·alguns són qui merexen
honors e ricors temporals,
850 e jes dels gaugs celestials
per ayçò no seran privats;
car Déu sap que no són pegats
cant vesen paupres famegar,
e no desigen mal usar
855 de les riqueses d'aquest món;
mas d'aquests tants, ten patits són ,
que no us en cal fer menció.
Pus ab clara provació [97v]
vos é mostrat, donchs, mon car filh,
860 que·n béns temporals ha perilh
a conseguir dampnació,

842 no·ls] nol *H* 843 en] e en *H* 844 qu·Elh] Quels *O*; guaserdonar] gosar dar *O* 846 aquest] est *O*; descominal] tan descominal *O* 849 ricors] riqueses *O* 856 d'aquests tants, ten] daquestes car fort *O* 857 que] *om.* *O*; menció] gran mencio *O* 859 mon] molt *O* 861 a] De *O*; dampnació] salvacio *O*

840-845. Paral·lelismes amb algunes obres de Sant Agustí: "Creaturis autem praestantissimis, hoc est, rationalibus spiritibus, hoc praestitit Deus, ut si nolint, corrumpi non possint; id est, si obedientiam conservaverint sub Domino Deo suo, ac sic incorruptibili pulchritudini eius adhaeserint" (*De natura boni*, VII).

"Ex quo conficitur ut quisquis recte honesteque vult vivere, si id se velle prae fugacibus bonis velit, assequatur tantam rem tanta facilitate, ut nihil aliud ei quam ipsum velle sit habere quod voluit" (*De libero arbitrio*, I, XIII, 29).

- ffalç·és vostra oppinió
 que·n ells sia bén sobirà.
 Vulhats ho no, vos covendrà
 865 dir que Déu és sobiran bé,
 car, segons que provat-vos he
 (e vós qui u havets atorgat),
 tot lo món fo per Elh creat.
 Donchs, si bé hich ha, Déu l'à fet;
 870 e sabets qu·és molt pus perfet
 qui crea, que la criatura.
 Aquesta raysó no és scura,
 que tot hom grosser l'antendria.
 Donchs, celh qui vol haver paria
 875 ab Déu, sos mandaments complín,
 no·l cal anar ab lo cap clin,
 si bé soffer adversitat,
 car la pacient paubretat

864 Vulhats] E vullats O; vos] us O 868 fo] fon O 869 Donchs]
 E donchs O

864-865. Paral·lelismes amb el *De Consolatione* assenyalats pel professor Nepaulsingh: "Summum bonum est ipse Deus" (Lb. III, pr. 10).

865-871. Paral·lelismes amb diverses obres de Sant Agustí: "Summum bonum quo superius non est, Deus est. [...] caetera omnia bona non nisi ab illo sunt, sed non de illo" (*De natura boni*, 1).

"Omnis itaque natura bona est, et omne bonum a Deo est: omnis ergo natura a Deo est" (*De natura boni*, XIX).

"Sed quid verius quam omne bonum ex Deo esse, et peccantibus poenam recteque facientibus proemium iustum esse?" (*De libero arbitrio*, II, I, 1).

"Spiritus ergo vitae, qui vivificat omnia, creatorque est omnis corporis et omnis creati spiritus, ipse est Deus, spiritus utique non creatus" (*De civitate Dei*, V, IX, 4).

"Ita et Deus summum bonum est, et ea quae fecit, bona sunt omnia" (*De moribus manichaeorum*, IV, 6).

"Nisi quidquid est, in quantum est, ex Deo sit: in quantum autem ab essentia deficit, non sit ex Deo" (*De moribus manichaeorum*, VII, 10).

"Summum bonum omnino, et quo esse aut cogitari melius nihil possit, aut intelligendus, aut credendus Deus est" (*De moribus manichaeorum*, XI, 24).

876. *clin*: adjectiu provençal que procedeix del grec *klino*; 'cot'; 'inclinat'. (*Dictionnaire Provençal-Français*, vol. I, p. 509).

- és a Nostre Senyor plasén,
 880 e celha li és despla-sén
 la qual hom soffer pel contrari.
 Donchs, ver és aquest correlari:
 que sobiran bé és amar Déu
 e que més val ésser tot seu
 885 que d'aquest món enganador,
 e qui l'ama de ver amor [98r]
 ab Ell per tostemps regnarà.
 Seguex-sa, donchs, que nulh bé ha
 lo malvat hom, si bé és rich;
 890 e que lh bon hom, car és amich
 de Déu, ha perdurable bé.
 Molt amat fill, més vos diré:
 posem que gran felicitat
 sie-n est món ésser honrat,
 895 e com haja molta moneda
 ab molts vestits d'aur e de seda,
 e res no-l vengua pel contrari,
 e que fassa son adverssari
 venir en celh punt que volrrà.
 900 Tot hom comunament dirà
 que ço gran prosperitat és,
 e qu-és dolent qui no ha res
 e que viu en adversitat.
 "Donchs, direts vós, mal ordonat
 905 és lo món, con axí-s pertit,

880 e celha li és despla-sén] *aquest vers falta en O* 884 ésser tot] tot
 ésser *O* 888 donchs] donch *O* 889 és] ses *O* 896 vestits] vestirs
O 905 és] ez *H*

904-909. Paral·lelismes amb el *Llibre de Job*: "Passen la nit nus, sense vestit/
 i sense abrigall contra el fred./ [...] Circulen nus, sense vestit/ i, afamats, s'enduen
 les garbes" (24; 7-10).

- car molt aul hom vey ben vestit,
 ez ha diners, e ço que vol;
 e molt bon hom s'escalfa·l sol
 per tal com no ha què s'abrich.”
- 910 “Senyora, certament vos dich
 que, si és axí com posats, [98v]
 quants hòmens jamés foren nats
 no me'n ferien alre dir.”
- “Ara vey que volets garir,
 915 mon dolç fill, de l'anfermetat;
 car havets-me clar demostrat
 l'antech qu'avets dins vostra cor.
 E d'uymay no hajats pahor,
 que, Déu volent, garit serets.
- 920 Vós, segons que jo vey, cresets
 qu·aycells qu·a vós dóna semblan
 que sien honests hòmens, han
 aquelles virtuts que penssats;
 e qu·aycells que vós mal jutgats
- 925 sien injusts hòmens e mals.
 E sabets que no són eguals
 los juys dels hòmens d'aquest món;

906 aul] avol *O*; ben] be *O* 909 com] que *O* 910 certament] dix eu
 sertament *O* 911 com] com ho *O* 916 car] Dix ella car *O* 917 l'antech]
 l'entench *O* 918 d'uymay] duymes *O* 921 qu·aycells] que celh
H 924 qu·aycells] que cell *H*; que vós] que avos *O* 925 injusts] justs *H*

918. *d'uymay*: era molt corrent a l'Edat Mitjana l'adverbi antic *huimés*, 'd'avui en avant' (DCVB, VI, 562). Al mateix temps s'usava també la forma occitana antiga *oi-mais* (DECLC, I, 524).

920-945. Paral·lelismes presos del *De Consolatione*: "Quae vero, iniquis potest ulla iniquior esse confusio, quam ut bonis tum adversa prospera, malis etiam tum optata tum odiosa contingant? [...] Sed concedamus, ut aliquis possit bonos malosque discernere; num igitur poterit intueri illam intimam temperiem, velut in corporibus dici solet, animorum?" (Lb. IV, pr. 6). Assenyalats per Riquer.

car celhs qui al vostra juy són
 bons, e honests e benfasens,
 930 seran mals al juy de les gens,
 e pel contrari semblanmén;
 e no sabrets, per consegüén,
 qual merexerà mal o bé.
 Pus larch vos ho declararé
 935 perquè'n vegats mils la vertat:
 posem que sots ten endressat [99r]
 que los bons e ls mals conaxetz.
 Ges per axò vós no saubrets

929 e honests] honests H 930 al] als O 932 sabrets] sabets
 O 933 merexerà] merexca O 936 sots] fos O

938-945. Paral·lelismes ambs diverses obres de Sant Agustí: "Et non noveram iustitiam veram interiorum non ex consuetudine iudicantem, sed ex lege lectissima Dei omnipotentis, [...] sed eos ab imperitis iudicari iniquos, iudicantibus "ex humano die" (1 Cor., 4,3) et universos mores humani generis ex parte moris sui metientibus" (*Confesiones*, III, VII; 13).

"Ideoque cum essemus infirmi ad inveniendam liquida ratione veritatem, et ob hoc nobis opus esset auctoritate sanctorum litterarum, iam credere coeperam nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi Scripturae per omnes iam terras auctoritatem, nisi et per ipsam tibi credi et per ipsam te quaeri voluisses" (*Confesiones*, VI, V, 8).

"Qualis autem et quanta poena cuique culpae debeatur, divini iudicii est, non humani: quae utique et cum conversis remittitur, magna est bonitas apud Deum; et cum debita redditur, nulla est iniquitas apud Deum: quia melius ordinatur natura, ut iuste doleat in supplicio, quam ut impune gaudeat in peccato" (*De natura boni*, IX).

"Item quia cuique culpae qualis et quanta debeatur poena, divini iudicii est, non humani, sic scriptum est:[...] *quam inscrutabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius!* (Rom. 11, 35)" (*De natura boni*, XXXI).

"Potest tamen et alia causa esse latentior, propter diversa merita generis humani, Deo magis nota quam nobis" (*De civitate Dei*, V, XIX, 1).

946-959. Es refereix el text a la lluita entre Pedro I *el Cruel* i Enrique II de Trastámara, fill bastard del rei Alfons XI, fruit de les seves relacions amoroses amb Leonor de Guzmán. La guerra civil va durar tres anys (1366-1369) i acabà amb l'assassinat de Pedro a mans del seu propi germanastre. Metge posa, com a exemple dels designis divins i de l'arbitrarietat de Fortuna, aquest fet de la història de Castella.

jutgar ço que marex cascú;
 940 car no-s en aquest món algú
 vertader jutge sinó Déu,
 qui ab l'inffinit saber seu
 so que falh a cascú conex
 e li fa segons que merex,
 945 tostemps pietat megensan.
 ¿E no fon maravilha gran,
 e juy de Déu fort amaguat,

Pedro I mantení entre 1356 i 1369 l'anomenada *Guerra dels dos Peres* contra Pere el Cerimoniós, pèr motius de prestigi i territorials (la reivindicació castellana d'Alacant i la catalanoaragonesa de Múrcia). La guerra finalitzà amb la mort de Pedro I i l'entronització d'Enrique II. Amb la signatura del tractat d'Almazán, el 1375, ambdós monarques posen fi definitivament al conflicte entre Catalunya i Castella, renunciant el rei català a qualsevol reivindicació territorial a canvi d'una compensació econòmica.

La forma de govern de Pedro I es concreta en un govern personalista i independent de grups de poder, com un govern absolutista on el monarca governa i regeix. Enrique encapçala un concepte de monarquia diferent de la que el seu germà havia construït, i que es basa més en la col·laboració amb els grans senyors. En Enrique es fonen la noblesa i el monarca. *Vid.* Joaquín Gimeno Casaldueiro, *La imagen del monarca en la castilla del siglo XIV (Pedro, el Cruel; Enrique II y Juan I)*, Selecta de Revista de Occidente, Madrid, 1972, pàg. 81.

Costa entendre que Metge es decanti per la causa de Pedro I, i més quan la política d'aquest es basa en una acumulació absoluta de poder en la pròpia persona, mentre que el seu germà Enrique centra el seu govern en una col·laboració rei-noblesa que implica la no acumulació de tot el poder en mans del sobirà.

Potser el nostre autor va considerar més la legitimitat de Pedro com a rei que no pas la del seu germà, considerant els fets un exemple dels inescrutables designis de la Providència divina.

Però, cal tenir present, de nou, el tarannà irònic de Metge, com també ho va veure Riquer, ja que no s'ha d'oblidar que el 1359, Pedro va bombardejar Barcelona des de trenta galeres situades a la platja davant de la ciutat. *Martín de Riquer, Obras de Bernat Metge, op. cit., p. 13.*

Any més tard, el 1386, Chaucer, en els seus *Contes de Canterbury*, i més concretament en el conte *The Monkes Tales*, fa referència a aquest mateix fet històric com exemple de les vel·leitats de Fortuna. El conte de Chaucer s'arranglera amb el *De casibus virorum illustrium* de Boccaccio, escrit entre el 1355 i el 1360, i que pretén justificar moralment com els personatges que es refiaren massa dels favors de Fortuna des del cim del poder es precipitaren a l'abís. Pel text original de Chaucer, *vid.* Pedro Guardia Bosch, *Los Cuentos de Canterbury*, col·lecció Erasmo, textos bilingües, Barcelona, 1978, pp. 462 i 484-486.

- de Don Pedro, quant fo gitat
de Castella pel rey Enrich?
- 950 E, jatz qu·elh fos potent e rich
e de son regne ver senyor,
però Déu ne donà honor
a celh qui mal dret hi havia
a juy de la gent, qui disia
- 955 que l'Enrich gran tort demandava;
e, finalment, molt hom jutgave
que·l rey Don Pedro era tal
que, si Déu no y fos percial,
son enamich del món gitare.
- 960 Los juys divinals, dich encara
que són tots fundats per rahó;
mas són contra l'oppinió
dels hòmens rudes, menyspresans
aquells, com no·ls veen semblants
- 965 d'ayçò qu·ells n'an imaginat. [99v]
Molt hom serà per bo jutgat
segons lo món, e no volrà
ffer males obres, e haurà
lo cor ten fflach, que, per ventura,
- 970 per alguna desventura

948 de Don Pedro, quant fo gitat] Quel rey en pere fon gitat O 949 rey]om.
H 950 E, jatz qu·elh fos potent e rich] *aquest vers falta en O* 952 honor]
la honor O 955 l'Enrich] rey enrich O: gran] om. O 957 Don Pedro] en
Pere O 961 per] en O 962 l'oppinió] la raho O 963 rudes] rustechs
O 964 aquells, com no·ls veen semblants] *falta aquest vers en H* 965 n'an
imaginat] van ymaginans H 966 bo] ben H 968 e haurà] mas aura O

960-965. Apareixen de nou conceptes plantejats per Sant Agustí. *Vid.* nota als versos 938-945.

966-1023. Paral·lelismes amb el *De Consolatione*: "Sed sit aliquis ita bene moratus, ut de eo divinum iudicium pariter humanumque consentiat; [...] Quorum quidem supplicia tum ceteros ab sceleribus deterrent, tum ipsos, quibus invehuntur, emedat". (Lb. IV, pr. 6). Assenyalats per Riquer.

- que li vengués, se lexaria
 del bé que comenssat hauria,
 e despuys faria tot mal.
 E l'axcelhença divinal,
 975 vesent lo cor d'aquest ten flach,
 no li vol metra-l cap al sach
 per ço que no-s lex de bé fer.
 Alscuns ne són qui lur sper
 en Déu ten solament han mès;
 980 ez Ell, qui veu que lur cor és
 ab ten gran ardor acostat
 a la sancta divinitat,
 no vol que sien agreugats
 d'algunes greus enfermetats
 985 qu·Elh donarà a qui li plau.
 Alscuns ne són a qui la clau
 del regiment del bén publich
 comana, per ço que-l inich
 sia punit del mal que fa.
 990 Alscuns ne són a qui tolrà
 gran part de lurs béns temporals,
 per ço que dels celestials
 no sien per argulh gitatz; [100r]
 e vol que-s tinguen per pagatz
 995 del mal ho bé que·l·ls vulha dar.
 Alscuns ne són que vol temptar,

978 sper] *esser H* 984 d'algunes] *De alguns O* 985 donarà] *sol donar O*
 987 bén] *om. H* 993 e vol que: *escrit sota d'aquest vers* 995 del mal
 ho bé]* *de mal e be O*

996-1001. Paral·lelismes amb *De natura boni* de Sant Agustí: "Item quia etiam nocentium potestas non est nisi a Deo, sic scriptum est loquente Sapientia: *Per me reges regnant, et tyrani per me tenent terram* (Prov. 8,15). [...] Iniustum enim non est ut improbis accipientibus nocendi potestatem, et bonorum patientia probetur, et malorum iniquitas puniatur" (*De natura boni*, XXXII).

- e done'ls grans adversitats,
 per ço que sien conffirmats
 per lur exercitació,
 1000 que no hajan presumpció
 de les virtuts que-n elhs seran.
 Alscuns ne són qui ganyat han
 lo regne de Déu per morir,
 car han volgut per Ell soffrir
 1005 pacientment molt vil scarn,
 e, no-res-menys, que la lur carn
 sia per infels destrouida;
 e volgren pessar aspra vida
 per bon eximpli a nós dar,
 1010 e que poguéssim veure clar
 que més poden virtuts que mals.
 Mas dels hòmens qui no fan als
 sinó entendre en malvestats,
 cant la gent veu que són plomats
 1015 e condampnats a crusel mort,
 no se'n maravella tan fort
 com fa d'aquels qui no u merexen.
 E puy, que dos béns se'n seguexen:
 lo primer és, car los malvatz
 1020 del mal que fan són castigats;
 e lo segon, que s'espordexen [100v]

1000 que] E O 1004 Ell *corr. ego*] ells HO 1006 e, no-res-menys
 que la lur carn] *aquest vers falta en O* 1009 eximpli] exemple O 1015 e
 condampnats] O condepnats O 1016 maravella] marvelhen H 1017 fa
 d'aquels qui no u] fan aquells qui non H 1018 se'n seguexen] se seguexen
 O 1021 e] *om. O*

1014. *plomats*: aquí amb el significat de 'desposseïts dels seus béns' (DCVB, VIII, 671).

- tots celhs que·n fer mal s'atravexen,
 quant vesen qu·als mals no pren bé.
 Mas vós direts: "Dona, bé sé
 1025 que si mals hòmens cerquen mal
 e·l troben, Déus és liberal
 si·ls ne complex lur voluntat;
 car si troben ço qu·an cerquat,
 per contens se deuen tenir.
 1030 Mas ¿què porets vós ací dir?
 "Molt hom injust mal sercarà,
 e Déu tant de bé li darà
 con li poria demanar."
 E jo us dich que·m penç, mon filh car,
 1035 que·l mal a qui Déus tan bé fa
 ten aul intenció haurà
 que, si Fortuna·l destrenyia,
 en tals peccats declinaria
 qui·l portarien a greu mort.
 1040 Alscuns ne són qui·s temen fort
 de perdre lurs felicitats,
 e guarden-se de malvestats
 per ço que Déu no·ls tolgue res;
 e si bé lo cor d'aquests és

1023 qu·als] quels *H* 1032 tant de bé] tant be *O* 1036 aul] avol
O 1037 fortuna·l] fretural *O*; destrenyia] destreya *O* 1039 greu] gran
H 1040 temen] tenen *O* 1044 d'aquests] daquest *H*

1031-1049. Reminiscències del *De Consolatione*: "In qua re illud etiam dispensari credo, quod est forsitan alicuius tam praeceptis atque importuna natura, ut eum in scelera potius exacerbare possit rei familiaris inopia; [...] mutabit igitur mores ac, dum fortunam metuit amittere, nequitiam derelinquit" (Lb. IV, pr. 6). Assenyalades per Riquer.

1038. *declinaria*: forma conjugada del verb *declinar*. Aquí amb el significat de 'inclinat-se', 'tenir tendència' (DCVB, IV, 58).

- 1045 humil ab mal entendimén,
 seguex-se'n un bé, car temén
 que no vinguessen a fretura,
 lexen lo mal e no han cura
 de fer los peccats que farien. [101r]
- 1050 Molts ne són qui degolarien
 per un florí tot son linatge,
 e donen a tot hom dampnatge
 ab qu-ells n'agen algun proffit;
 e cant elhs han lo sach fercit
- 1055 e Déus ha vist que són ten alt,
 gite'ls d'aquí; e fan tal salt
 que-s trenquen lo colh e la cama
 e perden quant han, e lur fama
 roman per tostemps denigrada.
- 1060 A molt hom malvat és donada
 potestat de la gent punir;
 e vós davets-ne presumir
 que-s fa pels bons exercitar
 e per los malvats condempnar;
- 1065 car los sants qui soffrir volgueren
 per Déu cruzel mort, no hagueren
 corona d'aur aconseguida
 si donchs hòmens de mala vida

1045 ab] a O 1046 un] algun O 1049 los] molts O; farien] porien
 O 1054 fercit] fasit O 1055 ten] ben O 1068 donchs] dons H

1051. *florí*: en el seu origen fou una moneda d'or de Florència. Imitada principalment a Aragó. Fou creada per Pere IV i d'ús exclusivament reial. Va ser encuyada per tots els seus successors, inclús Fernando *el Católico*, en el regnat del qual va finalitzar la fabricació. *Vid.* Felipe Mateu y Llopis, *Glosario hispánico...*, op. cit., pp. 80-81.

1060-1069. Reminiscències del *De Consolatione*: "Quibusdam permissum puniendi ius, ut exercitii bonis et malis esset causa supplicii" (Lb. IV, pr. 6). Assenyalades per Riquer.

- no·ls haguessen levats del món.
 1070 E quant los malvats punits són
 cascuns los pot gitar son laix,
 car justamén porten lo faix
 que lonch temps havien sercat.
 Per què, tenits per spatxat
 1075 que Déu és jutge subirà,
 e tot quant es fa ne farà,
 al seu voler, és subjugat, [101v]
 lo qual és tan bé ordonat
 que no fretura de millor;
 1080 e que tot hom té gran error
 qui·s met en cor de mantenir
 que Dieu a cascú fer ne dir
 permetrà, voler ni mirar
 res c·om puxa imaginar
 1085 que sia fayt ab desraysó.
 Mas humenal oppinió
 aquests grans juys no pot entendre;
 per què no us en vulhats contendre
 d'ací avant ab hom vivén.

1071 cascuns] casculs O; los] *om. O*; son] bon O 1076 es fa ne farà] es fet ne sera O 1081 en] al O 1082 Dieu a cascú] deus acostum O 1083 voler] fer voler O 1086 humenal] la humanal O 1087 grans] gran O. *El copista d'O escriu 'grans', pero ratlla la consonant final -s*

1074-1079. Aquests versos de Metge repeteixen plantejaments del pensament agustinianà sobre Déu com a suprem jutge, que atorga a cadascun allò que es mereix; i sobre el fet de què l'enteniment humà no pot comprendre la forma de procedir divina que actua amb raó. Per als possibles paral·lelismes amb Sant Agustí, *vid.*, nota als versos 938-945.

També les idees preses apareixen al *De Consolatione*: "Hoc tantum perspexisse sufficiat, quod naturarum omnium proditor deus idem ad bonum dirigens cuncta disponat" (Lb. IV, pr. 6). Assenyalat per Riquer.

1081. *metre en cor*: locució equivalent a *posar-se en cor*, que significa 'proposar-se fer una cosa', 'prendre el determini de fer-la' (DCVB, III, 508).

- 1090 E, si us plats, cresets fermament
que Déu, qui és bé sobirà,
lo món e ço que format ha
a bona fi ho volch crear.
E si volets considerar
- 1095 del mal la difinició,
conexerets que may no fo
mal en est món, sinó tot bé.
La difinició us diré:
Mal és de bé privació.
- 1100 Donchs, no y cal gran provació
que·l mal qu·om fa no sia res;
car privació res no és, [102r]
ne·l mal qu·om fa, per consegüén.
Per què, he provat claramén
- 1105 que tostemps és bona Fortuna.”
“Senyora, may person alguna”,
dix yeu, “no u creurà si lo y dich.
Quant és de mi, bé us sertiffich
que no y faria qüestió.

1090 fermament]fermenen H 1097 tot]om. H 1098 difinició]diffinacio H; us] om. O 1100 provació]privacio H 1102 car] Quant O 1104 he provat] us e provat O 1106 senyora, may] senyora dix eu mas O 1107 dix yeu] om. O; lo y dich] yo loy dich O

1099-1102. Paral·lelismes amb diverses obres de Sant Agustí: “Malum non esse nisi privationem boni usque ad quod omnino non est” (*Confesiones*, III, VII, 12). “Non potest igitur esse summum malum, quod perhibetur esse substantia” (*De moribus manichaeorum*, II, 3).

“At si nocere, bono privare est” (*De moribus manichaeorum*, III, 5).

“Ut mali causa non sit bonum, sed defectus a bono” (*De civitate Dei*, XII, IX, 2).

Aquest concepte del mal també apareix al *De Consolatione*: “Malum igitur, inquit, nihil est, cum id facere ille non possit, qui nihil non potest” (Lb. III, pr. 12).

1105. Paral·lelismes amb el *De Consolatione*: “Omnem, inquit, bonam prorsus esse fortunam” (Lb. IV, pr. 7). Assenyalats per Riquer.

- 1110 Donchs, major declaració
sopley a vós que me'n donets."
"Molt amat filh, vós los diretz
a tots celhs qui volran duptar
que Déu l'à volguda crear
1115 per exercitar o punir,
remunerar o corregir
los bons e-ls mals, segons lurs mèrits:
los mals punir per lurs demèrits
e-ls hòmens bons remunerar,
1120 e-ls hòmens justs exercitar
perquè de si no presumesquen
e per so que no s'atravesquen
a mal corregir los injusts.
E tendran-se tots per venssuts,
1125 celhs qui'l contrari mantenien;
e veuran que res no sabien [102v]
cells qui eren d'oppinió
c-om no-ls demostràs per raysó
bona, luzent e vertadera,
1130 que Fortuna jamés nò era
mala, jatz que fos desplasén.
E podets-los dir certamén,
que Fortuna tostemp stà

1113 qui volran] qui hich volran O 1119 e-1s] Los O 120 e-1s] Los
O 1122 e per so que] e per que H 1123 los injusts] lo injusts O 1128 per]
om. H 1131 jatz que fos] jatsia fos O

1114-1123. Paral·lelismes amb el *De Consolatione*: "Attende, inquit. Cum omnis fortuna vel iucunda vel aspera tum remunerandi exercendive bonos, tum puniendi corrigendive improbos causa deferatur, omnis bona, quam vel iustam constat esse vel utilem" (Lb. IV, pr. 7). Assenyalats per Riquer.

1132-1139. Paral·lelismes amb el *De Consolatione*: "In vestra enim situm manu, qualem vobis fortunam formare malitis; omnis enim, quae videtur aspera, nisi aut exercet aut corrigit, punit" (Lb. IV, pr. 7). Assenyalats per Riquer.

- 1135 en la mà de tot hom qui ha
 bon seny e raysó natural.
 Car celha que jutgerets mal,
 si la prenets en paciència,
 vos darà clara conexença
 de tots vostres deffelhiments;
 1140 e si-n est món soffrits turmens,
 peradís de lha conssegrets.
 Mon car filh, pus entès havets
 claramén tot ço que us he dit,
 de l'enfermetat sots garit;
 1145 per què, tornar-vos-en podets.
 E sopley-vos que-m perdonetz,
 car ocupada suy un poch.”
 E semblà'm que·b falhes de foch
 m'agués hom donat per la cara,
 1150 car no-m volgre pertir encara
 de la sua gran excelhença.
 Perhò ans de la departença [103r]
 acompanyà'm fins a la mar,
 e féu-me-n la barcha pujar
 1155 ab qui eu era vengut aquí,
 e dix: “Donzelles, donatz-li
 cascuna un playsén baysar.”
 Ez yeu volguí'm agonelhar
 ab cor que li besàs les mans;

1141 conssegrets] aconseguirets *O* 1146 vos que-m] vos me *O*
 1152 Perhò ans de la departença] Ez ab fina ben volença *H* 1153 acompanyà'm]
 ma companya *O* 1155 qui eu] queu *O*

1159. *ab cor*: l'expressió *tenir o haver en cor* o bé *a cor* significa 'tenir-ne intenció' (DCVB, III, 508).

- 1160 mas correch-me brassar abans,
 e besà'm fort honestamén.
 E les altres encontinén
 ab cara rient ma basaren,
 e, burlant, la barcha veraren,
 1165 pertint-se corrent denant mi.
 En tal punt, que despuys no vi
 elhas ne res que us hage dit;
 sinó que m trobé-n celh partit
 en què fuy al comenssamén,
 1170 cant la mar e-l contrari ven
 ma fesien lo cap rodar.
 Ez après pauch vau arribar
 al loch on m'era reculhit,
 cant lo vilanàs mal vestit
 1175 ma tresí cautelosamén.
 E la barcha soptosamén,
 a penes d'elha fuy exit,
 gità denant me tal cruxit
 que fo'm semblant tota rompés; [103v]
 1180 e regiré'm, e no viu res,
 ne sabí si tench bona via.
 Mas, ans que s'esclarís lo dia,
 per ço que no fos mal jutgat
 que tan gran maytí-m fos levat
 1185 e que m'anàs deportar sol
 (car no-s presat un caragol

1162 altres] altre *O* 1163 ma basaren] mabrassaren *H* 1170 cant] E
 quant *O* 1174 cant lo vilanàs mal vestit] E quant me vi ladonch mal vestit
O 1177 a penes] Anvides *O* 1179 fo'm] fon *O* 1180 regiré'm *corr. ego*]
 girem *H* : regiren *O* 1185 c] *om. O*

qui no ych fa stat mo[ll]t gran),
 torné-me'n yvàs passeguan
 a mon hostel, dins la ciutat
 1190 de Barchinona, on fuy nat
 e morray, si'n suy cresegut.
 Ez ab aytan, Déus vos agut
 e us don peradís après mort,
 car yeu no say pus rich deport.
 Ffinit [104r]

1187 fa stat mo[ll]t gran] ha ventositat gran O 1188 torné] torni
 O 1190 Barchinona] barsellona O; fuy] soy O 1192 vos agut] vos do sallut
 O 1193 e us don peradís] En parradis O; mort] la mort O 1194 car yeu
 no say pus rich deport] falta aquest vers en O Post 1194 Ffinit] Amen O. Al
 final del manuscrit O apareix escrita de nou la paraula Amen.

1187. El manuscrit O transcriu *qui no ych ha ventositat gran*. És una lectura molt de l'estil de Metge, no obstant això, no hi ha motiu per no seguir la *lectio* del manuscrit H.

1190-1191. Possible reminiscència de l'*Elegia* de Settimello: "Tuque nec immerito, cui nomen floris adhaeret,/ Florentine, statum mente resume tuum. Parco tibi quia parco tuis, flos inclyte, culpis/ Ni tua vivifices tisibus acta tuis./ Suscipe millenis citharam, quam dirigo, nervis/ Orpheus ignota carminis arte rudis./ Inclyte, cui vivo, si vivo, provide praesul/ Florentine, statum scito benigne meum" (Lb. IV, 241-248). Badia veu, en aquests versos finals d'ambdues obres, una referència a les respectives ciutats nadiues dels autors: Florència i Barcelona.

GLOSSARI

Consten en aquest glossari la majoria de paraules i expressions que, pel seu significat o forma, no s'ajusten al català actual i poden oferir certa dificultat de comprensió al lector.

Els números darrere de la paraula indiquen el vers o versos en que aquesta apareix.

- ab cor*, 1159, amb la intenció.
- a mi plau fort*, 410, a mi molt m'agrada.
- abís*, 203, abisme.
- abseguats*, 838, obcecats, encegats.
- acort*, 82, acord.
- adonós*, 191, agradable.
- afaysonada*, 319, arreglada, pulida.
- agonelhar*, 1158, agenollar.
- albir*, 646, parer.
- alre*, 913, altra cosa.
- àls*, 85, 523, 778, 1012, altra cosa.
- altave*, 343, agradava.
- am*, 623, estimi.
- anap*, 52, copa, vas.
- antech*, 917, malaltia.
- anugats*, 318, enujats.
- apparria*, 784, apareixeria.
- aranant*, 623, d'ara endavant.
- arlot*, 628, rufià, bergant.
- arma*, 39, 115, 697, ànima.
- arreades*, 658, guarnides, ornades..

- arresada*, 320, guarnida, ornada.
arribey, 72, vaig arribar.
asemprat, 80, pregat, sol·licitat, demanat.
assats, 662, 752, prou, molt.
atrestal, 212, igualment, una cosa igual.
aul, 906, 1036, malvat, pervers.
ausir, 318, escoltar.
ausiretz, 5, escoltareu, oireu.
ausíssets, 317, oíssiú.
aycelh, 194, aquell.
aycest, 73, 214, 240, 305, aquest.
aytan, 1192, tant.
aytant, 166, tant.
axia, 328, sortia.
- batut*, 496, assotat, fuetejat.
baysar, 1157, besada, bes.
bell, 567, bon.
benfasens, 929, generosos.
blava, 96, (*jo la li faré*), extraordinària, grossa.
blasits, 207, marcits, cremats.
bocadens, 669, boca-terrosa.
Bolunya, 497, Bolonya.
brassar, 1160, abraçar.
brulhes, 208, brulls, herbatge.
burlant, 1164, fent riota, rient-se d'alguna cosa.
- caix*, 727, dentadura.
cambiadors, 569, banquers.
cantell, 53, llesca, crostó de pa.
carlí, 599, nom de moneda menuda.
carnatge, 508, (*giten a*), em maltracten.
carrera, 44, 383, camí.
celh, 204, 252, 530, i *passim*, aquell.

- celha*, 377, 880, 1136, aquella.
celhas, 525, aquelles.
celhs, 229, 438, 500, 526, i *passim*, aquells.
cells, 835, 1127, aquells.
cels, 425, 426, aquells.
clavari, 476, clauer, oficial o comissari d'una institució que guarda la clau.
clin, 876, inclinat, cot.
comportar, 625, suportar, sofrir.
convench, 273, convingué.
continens, 350, aspecte, posat.
continent, 280, tot seguit, tot d'una.
contra-xant, 245, contra-cant. Cant secundari d'acompanyament d'una melodia principal.
correch (me), 1160, correren, m'avançaren.
correlari, 882, corol·lari.
corrompera (me), 43, indignar-se, fastiguejar-se.
cor (ab), 1159, amb intenció, amb voluntat.
cors, 39, 115, 256, 353, 663, 697, cos.
coscolh, 233, coscoll, alzina.
cové, 520, ésser convenient, convé.
cresegut, 1191, cregut.
crivelhats, 295, crivellats, esquerdat.
crusel, 1015, cruel.
cruzel, 1066, cruel.
cubert, 92, 388, 464, cobert, ocult, amagat.
cuyt, 3, crec, penso.
ço del seu, 449, 824, les seves coses.
- dampnar*, 847, condemnar.
dan, 193, dany.
deffelhiments, 1139, faltes.
dega, 541, degui.
dejús, 536, 597, davall, sota.

- denant*, 316, 498, 600, 1165, 1178, davant.
deport, 1194, diversió, divertiment, solaç.
descominal, 10, 493, 846, injust, cruel, arbitrari.
desebre, 346, enganyar.
desigar, 67, desitjar.
desigats, 417, desitjats.
desisqua, 696, es separi, es desentengui.
despendre, 63, gastar.
desparech, 638, desaparegué.
despulh, 392, 647, desprendre's, existir.
dessebimens, 15, desenganys.
destranyia, 277, estrenyia, turmentava.
destrenyia, 47, 1037, estrenyia, turmentava.
deuriets, 67, deuries.
dexendia, 270, descendia, baixava.
dexendre, 64, 428, descendir, baixar.
díson, 683, diuen.
do, 149, 842, doni, concedeixi.
dompna, 317, dona.
don, 391, 393, dono.
- emperayre*, 351, emperador.
enclausa, 786, enclòs, tancat.
enconà, 534, donà la primera llet a la criatura.
encontinén, 1162, tot seguit, de seguida.
encontinent, 46, 381, tot seguit, de seguida.
endressades, 657, curoses, disposades.
engir, 132, (*en*) al voltant.
entech, 238, malura, dany.
environava, 186, voltava, envoltava.
esmay, 178, defalliment.
esperdats, 375, perdre el bon seny, pertorbar-se.
esporDEXEN, 1021, espanten.
exie, 121, sortia.
exir, 38, 102, sortir.

faés, 726, fes.
faix, 1072, feix.
falh, 943, mancat, faltat
falhes, 1148, torxes, palla per cremar, atxes.
famegar, 853, tenir fam.
femater, 433, femer;
festa, 821, afalac, falagueria.
festig, 170, fastiguejar.
ffiu, 540, vaig fer.
figurar, 269, imaginar.
florí, 1051, moneda.
flum, 273, riu.
folh, 12, foll, boig.
fornit, 61, abastat, proveït.
fort, 321, molt.
fretura, 1047, 1079, necessitat, mancança.

garbelh, 295, garbell.
garir, 914, guarir.
garís, 277, guarís.
garit, 685, 919, guarit.
gasardó, 99, guardó.
gasanya, 419, guanya.
gaug, 171, goig.
gaugs, 850, goigs.
gauig, 137, goig.
geb, 354, gep.
ges, 4, 182, 369, 392, 938, gens.
geten, 834, llancen.
gint, 319, 419, gentilment, delicadament.
gità, 635, 1178, llançà.
gitant, 383, llançant.
gitar, 379, 1071, llançar, tirar.
gitara, 291, llançaria,

gitare, 959, llançara.
gitat, 948, llançat.
gitatz, 993, llançats.
gite (1s), 1056, els llança.
giten, 444, 508, llancen.
gitets, 686, llanceu
govern, 91, governall, timó.
grosser, 873, rude, groller.
guarssa, 347, garsa.
guastat, 448, fet malbé, deteriorat.
guaserdonar, 844, premiar, guardonar.
guellart, 418, gentilment.
hac, 36, 88, 91, 220, 256, 334, hagué.
hajam, 100, hàgim.
hirescats, 757, enutjat.
hoc, 818 (*sert*), certament sí.
hostal, 1189, casa, domicili.

imaginats, 60, imagineu.
istoriades, 301, historiades.
itropicat, 256, hidropicat.

jaquir, 4, deixar.
jats, 1, 842, per més que, encara que.
jatz, 340, 633, 662, 722, i *passim*, encara que, per més que.
jausimén, 458, delit, gaudiment.
jes, 236, 850, gens.
juliu, 262, bonic.
jus, 439, sota.

laig, 478, malament, lletjament.
laix, 446, 1071 (*giten-me*) (*gitar son*), llancen retrets, donen queixa (contra algú).
las, 492, 500, infeliç, desgraciat.

lays, 243, planys, classe de composició lírica dels trobadors medievals. En occità antic significa especialment "*chant des oiseaux*" 'cant dels ocells'.

leigs, 107, lletjos.

lejamén, 355, lletjament.

leu, 539, 681, us llevi, fàcilment.

lexà, 642, deixà.

lexar, 42, deixar.

lexaria, 971, deixaria.

lexat, 70, deixat.

lexats, 494, deixats.

lexem, 604, deixem.

lexen, 1048, deixen.

lis, 150, 303, llisament.

lha, 1141, allà.

lhas, 456, infeliç, desgraciat.

ludent, 762, lluent.

luzent, 1129, lluent.

malh, 304, martell gros.

malmirent, 454, mereixedor.

malvestat, 772, maldat.

malvestats, 795, 1013, 1042, maldats.

manassats, 592, amenaçats.

mantes, 172, 517, nombrosos, bastants.

mantinent, 83, 676, tot seguit, de seguida.

marrimén, 145, tristesa.

master, 58, (*haver*), tenir necessitat.

mayre, 434, 487, mare.

megensan, 945, mitjançant, per mitjà de.

mengar, 549, menjar.

metra-l cap al sach, 976, posi el cap al sac.

mils, 935, millor

mogobelhs, 566, usures.

morda, 182, difama, detracta, malfama.

morray, 1191, moriré.

murat, 297, murallat, emmurallat.

murter, 232, murtra, murtre.

naguna, 103, cap.

nompnar, 682, anomenar.

noure, 370, fer mal, danyar, perjudicar.

novelh, 675, novel·les.

noyridura, 227, nodriment.

nus, 439, núvols.

nuu, 787, núvol.

nuus, 266, núvols.

obligat, 69, agraït.

paguesa, 704, niciesa, ximpleta.

pahimén, 302, paviment.

pahor, 918, por.

par, 78, 125, 542, 706, semblava.

paria, 713, 874, companyia.

partit, 1168, situació en què cal prendre un determini.

pasor, 182, 373, 502, por.

pauca, 8, poca.

pauch, 41, 48, 79, 116, 130, 152, 202, i *passim*, poc.

paupres, 853, pobres.

pausat, 176, posat

pausey, 372, vaig posar.

payre, 433, 488, pare.

pegats, 852, satisfets.

pelosa, 325, peluda.

pens, 312, penso, crec.

pensey, 40, vaig pensar.

per nulh for, 724, de cap manera.

peradís, 827, 845, 1141, 1193, paradís.
peratge, 230, llinatge, noblesa.
perilhós, 673, en perill.
perlar, 419, parlar.
perlats, 418, parlats.
pertexen, 691, separen.
pertir, 1150, partir.
pertit, 503, 905, situació en què cal prendre un determini, dividit.
pervén, 348, aparença, aspecte.
peyres, 299, pedres.
pigor, 591, pitjor.
pigors, 525, pitjors.
pinestre, 118, panera, cistell.
pits, 452, 537, pitjor.
plaga, 334, nafra.
plus, 29, 66, 313, 646, més.
pocesesch, 75, poseeixo.
pogre, 42, 133, 268, 351, 370, podria, pogués.
pógrêts, 126, 309, 554, poguí, pugui, podríeu.
poncemer, 231, arbre que fa els poncems.
poray, 177, podré.
poré, 146, podré.
porets, 61, podeu.
poria, 37, podria.
poyrit, 162, podrit.
preposició, 782, proposició.
presant, 12, preant, estimant, valorant.
presaria, 404, valoraria, estimaria.
presàs, 349, estimés.
presat, 819, estimat, valorat.
pro, 100, prou, suficient.
prom, 56, 78, prohom, bon home.
pugamén, 269, pujament, elevació, ascensió.
pugar, 429, pujar.

- pugé*, 84, (*me'n*), vaig pujar.
pugès, 819, nom de moneda de poc valor encunyada a Catalunya des del segle XIII fins al segle XVI.
pugí, 289, (*me'n*), vaig pujar.
pus, 33, 65, 129, 177, 214, i *passim*, més, puix, doncs.
puschatz, 591, pugueu.
puxats, 752, podeu.
- quaix*, 806, gairebé.
quo, 198, per com.
- rabassa*, 595, tronc.
rancha, 355, coixa.
raquesta, 154, requeriment, requesta.
recobrí, 644, recobrà, adquirir de nou.
referm, 156, no em refio.
reffrèn, 106, posar fre.
reffrescar, 116, esdevenir més fort el vent.
redorta, 336, espiral, caragol per fer pujar/devallar certs mobles.
regardey, 132, vaig mirar.
revania, 210, tornava.
rialgar, 535, realgar, arsènic.
ricors, 849, riqueses.
rictatz, 816, riqueses.
robat, 76, (*ten son*), vaig malament de roba.
romàs, 633, restà, quedà.
ronya, 374, brutícia.
ros, 142, rosada.
- sabge*, 389, sàpiga,
sabjats, 186, sapigueu.
sabjatz, 387, sapigueu.
sapgats, 486, sapigueu,
sapjats, 26, sapigueu.

saul, 308, llevat de.
scach, 92, escac.
scient, 13, savi.
scura, 872, fosca.
sebollit, 161, soterrat, enterrat.
secada, 142, sequera.
sech, 14, segueix.
seen, 808, seuen.
sells, 505, aquells.
sens, 544, sense.
senys, 643, 645, sentits corporals.
sepgats, 648, 798, sapigueu.
sercats, 59, buscats.
sert, 818, (*hoc*), d'acord.
sertiffich, 1108, certifico.
ses, 85, 154, sense.
sesia, 48, seia.
sigala, 244, cigala. Insecte hemípter de la família dels cicàlids.
simes, 661, encimades.
siurets, 733, seureu.
smena, 147, esmena.
so del seu, 408, les seves coses.
solaç, 330, alegria, esplai.
sopley, 696, 1111, 1146, suplico.
sovén, 796, sovint, freqüent.
sovench, 139, està present a la memòria, recorda.
spatxat, 1074, resolt, despatxat.
sper, 761, 978, esperança.
sperarets, 171, espereu.
spetxat, 486, resolt, despatxat.
squinssat, 119, esquinçat, esqueixat.
stigua, 522, estigui.
stoch, 114, estoc.
surts, 39, salt, moviment brusc cap a munt, ensurt, esglai.

- susany*, 22, escarn, mofa, burla.
susau, 150, 198, suau.
sutze, 313, brut.
sutzura, 309, brutícia.
suy, 104, 377, 1191, sóc.
- tabà*, 70, peça d'abric, vesta d'abric.
tants, 620, vegades.
tentost, 33, 88, 154, 685, tot seguit, immediatament.
tench, 35, 52, 323, tingué.
tepat, 13, ignorant, neci.
tolets, 424, preneu.
tolgue, 1043, prengui.
tolgués, 555, prengués.
tolh, 11, pren.
tolrà, 990, prendrà.
tolre, 279, 617, 627, llevar, prendre.
tolrre, 393, llevar, prendre.
tom, 567, caire.
tort, 417, 451, 538, 602, 715, 955, injustícia, cosa mal feta, dany.
torts, 147, coses mal fetes, mals.
tostemps, 69, 607, 945, 1059, 1105, 1133, sempre.
trasqués, 640, tragués.
tresí, 1175, va trair.
trestotes, 208, totes.
triaga, 465, 589, antídot, contraverí.
trop, 145, 338, massa.
tuyt, 498, tots, tothom.
- ultra (mesura)*, 293, desmesuradament, massa.
uymay, 918, d'avui endavant.
- vas*, 645, vers, cap a.
vasérets, 200, veuríeu.

vau, 1172, vaig.
veen, 964, veuen.
veja, 463, vegi.
vengron, 32, vingueren.
vengua, 897, vingui.
ventura, 7, aventura, cas ple de peripècies.
veraren, 1164, vararen.
vesem, 805, veiem.
vesen, 445, 509, 853, 1023, veuen.
vesent, 975, veient.
veser, 133,340, veure.
vesés, 136, veiés.
vesser, 309, veure.
vesets, 23, 396, veieu.
vesia, 327, 349, veia.
vets, 172, 397, (*a les*), de vegades, vegades.
vetz, 517, vegades.
veu, 181, vegada.
veyrieres, 300, vidrieres.
vímens, 337, vímets.
vira 128, sageta, fletxa.
vol, 748, voluntat.
volàs, 123, volés.
yvàs, 124,1188, aviat, ràpidament.

BIBLIOGRAFIA

- ACOSTA GÓMEZ, Luis A., *El lector y la obra. Teoría de la recepción literaria*, Gredos, Biblioteca Románica Hispánica, Estudios y Ensayos, n° 368, Madrid, 1989.
- ALAN OF LILLE, *Anticlaudianus or The Good and Perfect Man*, traducción inglesa y comentario de James J. Sheridan, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 1973.
- ALANI DE INSULIS, *Anticlaudiani, Patrologiae latinae*, edición de J. P. Migne, Tomus CCX, Seu Petit-Montrouge, 1855, pp. 487-576.
- ALAGHERII, Dantis, *Opera Omnia II: Vita Nuova, Il Convivio, Eclogae, de Monarchia, de Vulgari Eloquentia, Quaestio de aqua et terra, Epistolae*, Insel-Verlag, Leipzig, 1921.
- ALBERNI, Anna, "El Cançoner Vega-Aguiló: una proposta de reconstrucció codicològica", dins *Literatura i Cultura a la Corona d'Aragó (s. XIII-XV)*, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002, pp. 151-171.
- ALCOVER, Antoni Maria i MOLL, Francesc de Borja, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Moll, X Toms, Palma de Mallorca, 1968 (2ª).
- ALIGHIERI, Dant, *Divina Comèdia*, vols. I i V: *l'Infern* 1ª part, i *Paradís* 1a part, versió catalana d'Andreu Febrer, edició d'Annamaria Gallina, Barcino, Els Nostres Clàssics, col·lecció A, n° 106, Barcelona, 1974.
- *El Convivio*, Espasa-Calpe, colección Austral, n° 875, Buenos Aires-México, 1949 (2ª).
- ALMERICH, Luis, *Tradiciones, fiestas y costumbres populares de Barcelona*, Librería Millá, colección Monografías históricas de Barcelona, n° 1, Barcelona, 1944.
- ALONSO SCHÖKEL, L. y SICRE DÍAZ, J. L., *Job, Comentario teológico y literario*, Cristiandad, Nueva Biblia Española, Madrid, 1983.
- AMADES, Joan, *Les diades populars catalanes*, vol. II, Barcino, Barcelona, 1935.
- AYUSO MARAZUELA, Teófilo, *Vetus latina hispana*, vol. I (*Introducción general, Estudio y Análisis de las fuentes*), CSIC, Madrid, 1953.

- BADIA, Lola, "Siats de natura d'anguila en quant farets: la literatura segons Bernat Metge", *El Crotalón. Anuario de Filología Española*, I (1984), pp. 25-65.
- "L'Humanisme català: formació i crisi d'un concepte historiogràfic" i "Sobre l'Edat Mitjana, el Renaixement, l'Humanisme i la fascinació ideològica de les etiquetes historiogràfiques", dins *De Bernat Metge a Joan Roís de Corella*, Quaderns Crema, Assaig, 6, Barcelona 1988, pp. 13-38 i 39-49, respectivament.
- "De *La Faula* al *Tirant lo Blanc*, passant, sobretot, pel *Llibre de Fortuna e Prudència*", dins *Deu Anys Miscel·lània*, Quaderns Crema, Barcelona, 1989, pp. 17-57.
- "Bernat Metge i els 'auctores': del material de construcció al producte elaborat", *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, XLIII (1991-1992), pp. 25-40.
- BADIA, Lola, i LAMUELA, Xavier, *Obra Completa de Bernat Metge*, Selecta, col·lecció Antílop 7, Barcelona 1983 (3^a).
- BADIA i MARGARIT, Antoni Maria, *Gramàtica Històrica Catalana*, Tres i Quatre, Biblioteca d'estudis i investigacions, València, 1984 (2^a).
- BARGALLÓ VALLS, Josep, *Manual de mètrica i versificació catalanes*, Empúries, Barcelona, 1991.
- BATLLORI, Miquel, "El pensamiento renacentista en España y Portugal", dins *Humanismo y Renacimiento. Estudios hispano-europeos*, Círculo de Lectores, Barcelona, 1995, pp. 13-37.
- BAUCELLS i REIG, Josep, "Gèncsi de la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona" dins *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. I, CSIC, Departamento de Estudios Medievales, Barcelona, 1980, pp. 17-75.
- BEDEL, P. Y., *Le Roman de la Rose au xive. siècle. Étude de la réception de l'oeuvre*, Droz, Genève, 1980.
- BEER, Rudolf, *Handschriftenschatze Spaniens*, von Adolf Holzhausen, Wien, 1894.
- BERGER, Samuel, *Histoire de la Vulgata pendant les premiers siècles du Moyen Âge*, Paris, 1893.
- Blandín de Cornualla i altres narracions en vers dels segles xiv i xv*, edició d'Arseni Pacheco, Edicions 62 i "la Caixa", col·lecció MOLC, n° 96, Barcelona, 1983.
- BLECUA, Alberto, *Manual de crítica textual*, Castalia, colección Literatura y Sociedad, n° 33, Madrid, 1983.
- BOECI, A. M. Severí, *Consolació de la Filosofia*, traducció i edició de Valentí Fàbrega, Laia, Textos Filosòfics, n° 53, Barcelona, 1989.
- BOEZIO, A. M. Severino, *La Consolazione della Filosofia*, traducció i notes de Ovidio Dallera, Rizzoli, Milano, 1981 (2^a).

- BOETII, A. M. Sev., *De Consolatione Philosophiae, Patrologiae latinae*, edició de J. P. Migne, Tomus LXIII, París, 1882, pp. 579-872.
- BOHIGAS, Pere, "El Cançoner Català Vega-Aguiló", dins *Aportacions a l'Estudi de la Literatura Catalana*, Abadia de Montserrat, "Biblioteca Abat Oliba" n° 23, Barcelona, 1982, pp. 219-246.
- BONNER, Anthony i BADIA, Lola, *Ramon Llull vida, pensament i obra literària*, Les Naus d'Empúries, Barcelona, 1991 (2ª).
- BUTIÑA, Julia, "Un nou nom per al vell del *Llibre de Fortuna e Prudència*", *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, XLII (1989-1990), pp. 221-226.
- "De Metge a Petrarca pasando por Boccaccio", *EPOS*, IX (1993), pp. 217-231.
- "Una volta per les obres de Metge de la mà de Fortuna e Prudència", en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXVI, Miscel·lània Jordi Carbonell, 5, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, pp. 45-70.
- "Bernat Metge y su terrorífica amante (una relectura de *Lo Somni*)", *Journal of Hispanic Studies (Catalan Literature)*, V (1993), pp. 129-141.
- "El paso de *Fortuna* por la Península durante la baja Edad Media", *Medievalismo. Boletín de la Sociedad Española de Estudios Medievales*, III (1993), pp. 209-232.
- "Cicerón, Ovidio, Agustín y Petrarca en *Lo Somni* de Bernat Metge", *EPOS*, X (1994), pp. 173-201.
- "Jo comens allà hon deig, car Job no fou jueu, ans fou ben gentil", *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXXI, Miscel·lània Germà Colon, 4, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, pp. 37-54.
- "Metge, bon lul·lista i admirador de sant Agustí", *Revista de Filologia Romànica*, XI (1994-1995), pp. 149-170.
- *En los Orígenes del Humanismo: Bernat Metge*, UNED, Filología Hispánica, Madrid, 2002.
- "Un nou *Llibre de Fortuna e Prudència*", *Revista de Lengüas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, VIII (2002), pp. 27-62.
- *Del "Griselda" català al castellà*, RABLB y UNED, series Minor n° 7, Barcelona, 2002.
- "Unes notes sobre Metge, Llull i Juvenal", *Randa*, n° 51, Homenatge a Miquel Batllori/4, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 2003, pp. 7-29.
- CABRÉ, Lluís, "Comentaris sobre Bernat Metge i la seva primera consolació: *El Llibre de Fortuna e Prudència*", dins *Intel·lectuals i escriptors a la Baixa Edat Mitjana*, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994, pp. 95-107.
- CARRERAS I CANDI, Francesc, "Primera Traducció Catalana de la Bíblia (segle XIII)", *Revista de Bibliografia Catalana*, 7, Any IV (1904), pp. 48-58.

- CHAUCER, Godofredo, *Los cuentos de Canterbury*, introducción, cronología, bibliografía, notas y traducción inédita de Pedro Guardia, Bosch, colección Erasmo textos bilingües, Barcelona, 1978.
- COLOM MATEU, Miquel, *Glossari General Lul·lià*, V toms, Moll, Mallorca, 1982.
- COLON, Germà, "Un passatge obscur del *Llibre de Fortuna e Prudència* de Bernat Metge", dins *La llengua catalana en els seus textos*, vol. I, Curial, Biblioteca de Cultura Catalana, Barcelona, 1978, pp. 187-196.
- COMAS, Ramon, "L'arbre de maig", *La Veu de Catalunya*, 16 de maig de 1897, p. 29.
- COMPAGNI, Dino, *Crónica de los blancos y los negros*, traducción y estudio preliminar de José Luis Romero, Nova, Biblioteca histórica, Buenos Aires, 1948.
- COROMINES, Joan, *Diccionari Etimològic i complementari de la Llengua Catalana*, Curial Edicions Catalanes, Caixa de Pensions "la Caixa", X vols., Barcelona, 1980-2001.
- *Lleures i converses d'un filòleg*. «Vides de sants rosselleses», El Pi de les Tres Branques, Barcelona, 1974 (2^a).
- COURCELLE, Pierre, *La Consolation de Philosophiae dans la tradition littéraire (antécédents et postérité de Boèce)*, Études Augustiniennes, París, 1967.
- Crónicas de los Reyes de Castilla, I*, Biblioteca de Autores Españoles, tomo LXVI, edición de don Cayetano Rosell, M. Rivadeneyra, Madrid, 1875.
- CURTIUS, Ernst Robert, *Literatura europea y Edad Media Latina*, I y II, Fondo de Cultura Económica, Madrid, 1995 (5^a).
- ESPADALER, Antoni, "El meravellós com a luxe i pedagogia", dins *El món imaginari i el món meravellós a l'Edat Mitjana*, Fundació Caixa de Pensions, Barcelona, 1986, pp. 137-149.
- FEBRER, Andreu, *Poesies*, edició de Martí de Riquer, Els Nostres Clàssics, 68, Barcelona, 1951.
- FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, José Ramón, *Gramática Histórica Provenzal*, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Oviedo, Oviedo, 1985.
- FLEMING, John, "The major source of Bernat Metge's *Llibre de Fortuna e Prudència*", *Journal of Hispanic Philology*, VII (1982), pp. 5-13.
- GIMENO CASALDUERO, Joaquín, *La imagen del monarca en la Castilla del siglo XIV (Pedro el Cruel, Enrique II y Juan I)*, Selecta de Revista de Occidente, Madrid, 1972.
- GONZÁLEZ ROLÁN, Tomás i altres, *La tradición clásica en España (siglos XIII-XV)*, Ediciones Clásicas, Madrid, 2002.
- GRIMAL, Pierre, *Diccionario de Mitología griega y romana*, traducción de Francisco Payarols, Paidós, 1997 (8^a).
- HAUF, Albert, "Turmeda vis à vis Bernat Metge. El Sermó de Bernat Metge, possible paròdia del LBA turmedià?", dins *L'Home que riu: entorn a la paròdia medieval*, *Papers de Sa Torre*, 54, 2000, pp. 36-39.

- HONORAT, S-J, *Dictionnaire Provençal-Français*, 3 vols., Laffitte Reprints, Marseille, 1971.
- JUVENAL, *Sàtires*, vols. I i II, text revisat i traduït al català per Manuel Balasch, Fundació Bernat Metge (escriptors llatins), Barcelona, 1961.
- LERATE, Luis, *Beowulf y otros poemas épicos antiguos germánicos*, texto original, traducció, prólogo y notas de Luis Lerate, Seix Barral, colecció Serie Mayor, nº 23, Barcelona, 1974.
- Lexicon Iconographycum Mythologiae Classicae*, vol. VIII, Artemis Verlag, Zurich y Düsseldorf, 1997.
- Libro de Job*, en *La Biblia de Jerusalén*, traducció de Manuel Revuelta, Desclée de Brouwer, Bilbao, 1975.
- Libro de Job*, edició de Casiodoro de Reina, prólogo de Benjamín Prado, Munchnik editores, Barcelona, 1998.
- Libro de Job*, en *La Santa Biblia*, edició y traducció dirigidas por Evaristo Martín Nieto, Paulinas, Madrid, 1992, (2ª).
- LÓPEZ I PIZCUETA, Tomàs, "La presència de la Pia Almoïna de la Seu, segles XIII-XIV", dins *Expansió urbana i planejament a Barcelona*, Proa i Institut Municipal de Barcelona, Barcelona, 1997, pp. 19-27.
- LORRIS, Guillaume y Jean de Meun, *Le Roman de la Rose*, edició de Ernest Langlois, Société des Anciens Textes Français, 5 vols., París, 1914-1921.
- *Le Roman de la Rose*, edició y traducció de Juan Victorio, Cátedra, Letras Universales, Madrid, 1987.
- LORRIS, Guillaume, *Le Roman de la Rose (I parte)*, edició de Carlos Alvar, Quaderns Crema, El Festí de Esopo, Barcelona, 1985.
- Llibre dels fets del Rei en Jaume*, estudi filològic i lingüístic, i vocabulari integral de Jordi Bruguera, Barcino, Els Nostres Clàssics, col·lecció B, vol. I i II, Barcelona 1991.
- LLULL, Ramon, *Libre de meravelles*, vol. I, Barcino, Els Nostres Clàssics, Col·lecció A, nº 24, Barcelona, 1934.
- LUCANO, Marco Anneo, *La Farsalia*, Alianza Editorial, Madrid, 1996,
- MANITIUS, Max von, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, vol. III, Munich, 1931.
- MARCO ARTIGAS, Miquel, "La data de l'1 de maig de 1381 en el *Libre de Fortuna e Prudència* de Bernat Metge: realitat, folklore popular, reminiscències de Dant o mer tòpic literari", *Revista de Lenguas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, XI, 2005, UNED, pp. 13-16.
- "Bernat Metge i Job: dos rebels amb causa però amb resolucions diferents", *Revista de Lenguas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, XI, UNED, Madrid, 2005, pp. 17-27.
- "La pastoreta, Fèlix, el llop i Bernat Metge: a propòsit de l'episodi inicial del *Llibre de Meravelles* de Ramon Llull", *Revista de Lenguas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, XIII, UNED, Madrid, 2007-2008, pp. 219-226.

- MARCO ARTIGAS, Miquel, "Una Prudència agustiniana en el *Llibre de Fortuna i Prudència* de Bernat Metge" *Estudis de Llengua i Literatura catalanes*, LVIII, Miscel·lània Joaquim Molas, 3, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2009, pp. 21-32.
- MARCH, Pere i Jaume, *Cobles i Noves rimades*, edició i estudi introductori de Jaume Vidal Alcover, L'Estel, Tres i Quatre, València, 1987.
- MARÍA DE FRANCIA, *Lais*, edició y prólogo de Luis Alberto de Cuenca, Editora Nacional, colección Poesía, nº 7, Madrid, 1975.
- MARIA DE FRANÇA, *Lais*, traducció de Joan Juvany, Quaderns Crema, col·lecció Biblioteca mínima, nº 27, Barcelona, 1995 (2ª).
- MARTINES, Vicent, *L'edició filològica de textos*, Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana, Universitat de València, 1999.
- MASSÓ I TORRENTS, Jaume, "Bibliografia dels antics poetes catalans", *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-1914, Barcelona, pp. 3-276.
- "Inventari dels bens mobles del rey Martí d'Aragó", *Revue Hispanique*, XII (1905), pp. 413-590.
- i RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, "Catàleg dels Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya", *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, I (1914), pp. 49-70.
- MATEU Y LLOPIS, Felipe, *Glosario hispánico de Numismática*, CSIC, Sección de Estudios Medievales de Barcelona, Barcelona, 1946.
- MEDINA, Jaume, "Sobre la presència de sant Agustí als Països Catalans", Miscel·lània d'Homenatge a Modest Prat, I, *Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, Universitat de Girona, Girona, 2001, pp. 443-445.
- MIGUEL, Jerónimo, "Bernat Metge y *Lo Somni*: Luces y sombras entre los bastidores del Humanismo", *Revista de Lenguas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, IV (1996), pp. 11-31.
- MILÀ Y FONTANALS, Manuel, "Les noves rimades-La codolada" i "Poètes líriques catalans", en *Obras Completas*, vol. III (Estudios sobre historia, lengua y literatura de Cataluña), Barcelona, 1890, pp. 359-440 y 441-473, respectivament.
- MILLARES CARLO, Agustín, *Tratado de paleografía española*, 3 vols. Espasa-Calpe, Madrid, 1983, (3ª).
- MIQUEL Y PLANAS, Ramon, *Les obres d'en Bernat Metge: Lo Llibre de Mals Amonestaments; Lo Llibre de Fortuna e Prudencia; La Historia de Valter y Griselda; y Lo Somni, hont se tracta de la immortalitat de l'ànima, de la sobtosa mort el Rey en Johan, de coses infernals y de costumes de homens y de fembres. Textes autèntichs, publicats en vista de tots els manuscrits coneguts per R. Miquel y Planas*, Nova Biblioteca Catalana, Barcelona, MCMX.
- MIRET Y SANS, Joaquim, "Venda de llibres del Rey Martí en 1421", *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, V (1909), pp. 199-201.

- MIRET Y SANS, Joaquim, "Llibres y joyes del Rey Martí no inventariats en 1410 per la Reyna Margarida", *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, VI (1910), pp. 215-228.
- MORREALE, Margherita, "Apuntes bibliográficos para la iniciación al estudio de las traducciones bíblicas medievales en catalán", *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXXI (1958), pp. 271-290.
- NEPAULSINGH, Colbert, "Bernat Metge's *Libre de Fortuna e Prudència* and the literary tradition of the goddess Fortuna", *Catalan Studies. Volume in memory of J. de Boer*, Barcelona, 1977, pp. 203-207.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís, *Literatura catalana. Perspectiva general*. Publicacions de "la Revista", n° 11, Barcelona, 1917.
- OLIVAR, Marçal, "Un nou manuscrit d'obres de Bernat Metge", *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, VI (1920-1922), Institut d'Estudis Catalans, pp. 366-377.
- *Obres menors de Bernat Metge i Anselm Turmeda*, Barcino, El Nostres Clàssics, 10, Barcelona, 1927.
- ORS, Joan, "De l'encaç del cérvol blanc al creuer de la balena sollèrica: la funció narrativa del motiu de l'animal guia", *Studia in honorem Martí de Riquer*, I, Quaderns Crema, Barcelona, 1986, pp. 565-577.
- PACHECO, Arseni, *Viatges a l'altre món*, Edicions 62, Antologia catalana, n° 69, Barcelona, 1973.
- "Notes per a l'estudi de la narrativa catalana en vers dels segles xiv i xv", *Actes del Segon Col·loqui d'estudis Catalans a Nord-Amèrica (Yale, 1979)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1982, pp. 151-161.
- "La narració en primera persona en els segles xiv i xv: Notes per a una reavaluació crítica", a *Actes del Cinquè Col·loqui d'estudis Catalans a Nord-Amèrica (Tampa-St. Augustine, 1987)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988, pp. 99-110.
- PARRAMÓN I BLASCO, Jordi, *Diccionari de poètica*, Edicions 62, Barcelona, 1998.
- PATCH, Howard R., *El otro mundo en la literatura medieval*, Fondo de Cultura Económica, Madrid, 1983 (2ª).
- PEGUEROLES, Juan, *San Agustín, un platonismo cristiano*, Biblioteca Universitaria de Filosofía, PPU, Barcelona, 1985.
- PUIG I OLIVER, Jaume de, "Humanisme català?", *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 10 (1991), pp. 293-297.
- RAYNAUD DE LAGE, G., *Alain de Lille. Poète du xiiè siècle*, Publicacions de l'Institut d'Études Médiévales, XII, Montreal-Paris, 1951.
- RENEDO, Xavier, «La fe en els pares i la fe en la immortalitat de l'ànima de sant Agustí a Bernat Metge», dins *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó (s. XIII-XIV)*, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002, pp. 87-97.
- RIERA I SANS, Jaume, «Sobre la difusió hispànica de la *Consolació* de Boeci», *El Crotalón. Anuario de Filología Española*, I (1984), pp. 297-327.

- RIQUER, Martí de, *Història de la Literatura Catalana*, vols. I, II, III, Ariel, Barcelona, 1964.
- “La lengua de los poetas catalanes medievales”, *Boletín de Dialectología Española*, XXXIII (1955), pp. 171-179.
 - *Obres completes i selecció de lletres reials per ell redactades*, Selecta, vol. 69, Barcelona, 1950.
- RIQUER, Martín de, *Obras de Bernat Metge*, Universidad de Barcelona, Barcelona, 1959.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, “La lògica del Gazzoli posada en rimes per en Ramon Llull”, dins *Ramon Llull i el lul·lisme*, a *Obras de Jordi Rubió i Balaguer*, vol. II, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Documents per L'història de la cultura catalana migeval*, vol. I, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1908.
- “Joan I humanista i el primer període de l'humanisme català”, *Estudis Universitaris Catalans*, X (1917-1918), pp. 1-117.
- SAN AGUSTÍN, *Obras Completas*, tomo II (*Las Confesiones*), tomo III (*De libero arbitrio; De natura boni*), tomo IV (*De las costumbres de los maniqueos*), tomo XVI-XVII (*La ciudad de Dios*), Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1946, 1947 1948 i 1958, respectivament.
- SÁNCHEZ-PRieto BORJA, Pedro, *Cómo editar los textos medievales* (Criterios para su presentación gráfica), colección Bibliotheca Philologica, Arco Libros, Madrid, 1998.
- SEPTIMELLENSIS, Henrici, *Elegia*, recensuit, praefactus est, glossarium atque indices adiecit Aristides Marigo, ed. Patavii-Draghi, Scriptores latini medii aevi italici, 1926.
- *Elegia de Diversitate Fortunae et Philosophie Consolatione*, en *Patrologiae latinae*, edició de J. P. Migne, Tomus CCIV, Seu Petit-Montrouge, 1855, pp. 843-868.
- SETTIMELLO, Enrico da, *Elegia*, edició de Giovanni Cremaschi, Istituto italiano, edizioni Atlas, Bergamo, 1949.
- SICILIANO, Italo, *François Villon et les thèmes poétiques du Moyen Âge*, París, 1934.
- TORROELLA, Guillem de, *La Faula*, edició de Pere Bohigas i Jaume Vidal, Tarraco, Biblioteca Universitària Tarraco, Alcover, Tarragona, 1984.
- VALLS I SUBIRÀ, Oriol, *Paper & watermarks in Catalonia*, vol. I y II. Edició bilingüe. *El papel y sus filigranas en Catalunya*. Tomo I: textos. Tomo II: filigranas, Paper Publications Society Labarre Foundation, Amsterdam, 1970.
- VICENS I VIVES, Jaume, *Els Trastàmars (segle xv)*, Vicens-Vives, col·lecció Història de Catalunya. Biografies catalanes, vol. 8, Barcelona, 1980 (2^a).
- VIRGILI, Publi, *La Eneida*, vol. II, edició de Miquel Dolç, Fundació Bernat Metge, n° 193, Barcelona, 1975.

SERIES MAIOR

- DARDER LISSÓN, Marta, *De nominibus equorum circensium. Pars occidentis*, 1996, 402 pàgs., XVI làms.
- RIPOLL LÓPEZ, Gisela, *Toréutica de la Bética (siglos VI y VII dC.)*, 1998, 397 pàgs., 51 figs., XLIII làms.
- RIPOLL, G.; i J. M. GURT (eds.), *Sedes regiae (ann. 400-800)*, 2000, 620 pàgs., 119 figs.
- DURAN, Martí; i Eulàlia DURAN (curadors), *Joan Baptista Anyés. Obra profana. Apologies, València 1545*, coedició amb la UNED, 2001, 448 pàgs., 3 figs.
- ROQUÉ, Lluís; i Joan VERNET (curadors), *Alcorán. Traducción castellana de un morisco anónimo del año 1606*, coedició amb la UNED, 2001, 413 pàgs.
- RIPOLL PERELLÓ, Eduard, *Abate H. Breuil, antología de textos*, coedició amb la UNED, 2002, 402 pàgs., 74 figs.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep, *De Salvador Espriu a joves poetes. Crítica i lectures de poemes*, 2003, 192 pàgs.
- ILLA MUNNÉ, M. Carme, *Catàleg raonat dels ex-libris catalans de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 2007, II vols., 1.022 pàgs.
- AMAT FUSTÉ, Jordi; Blanca BRAVO CELA i Ana DÍAZ-PLAJA TABOADA (eds.), *Querido amigo, estimado maestro. Cartas a Guillermo Díaz-Plaja (1929-1984)*, coedició amb la Universitat de Barcelona, 2009, 237 pàgs.
- FERRERO HERNÁNDEZ, Cándida, *Liber contra venena et animalia venenosa, de Juan Gil de Zamora*, 2009, 415 pàgs.
- CASANOVAS I MIRÓ, Jordi, *El Museu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 2009, 211 pàgs.

SERIES MINOR

- OLIVAR, ALEXANDRE, *Homilies de les misses d'inauguració dels cursos acadèmics (1987-2000)*, 2001, 97 pàgs.
- RIU, Manuel, *Mosén Joan Melet i Serra (1879-1958), un misionero catalán en Chile*, 2002, 82 pàgs.
- BUTINYÀ JIMÉNEZ, Júlia, *Del «Griselda» català al castellà*, 2002, 100 pàgs.
- RIQUER, Isabel de; i Maricarmen GÓMEZ MUNTANÉ, *Las canciones de Sant Joan de les Abadesses. Estudio y edición filológica y musical*, 2003, 94 pàgs.
- RIQUER I MORERA, Martí de, *La leyenda de Galcerán de Pinós y el rescate de las cien doncellas*, 2004, 63 pàgs.
- MAS I SOLENCH, Josep M., *Bibliografía del Dr. Josep M. Font i Riús*, 2005, 62 pàgs.
- TORALLAS TOVAR, Sofía, *Identidad lingüística e identidad religiosa en el Egipto grecorromano*, 2005, 116 pàgs.
- DÍAZ-PLAJA, Ana; Elvira ROCA-SASTRE DÍAZ-PLAJA i Nora VELA (eds.), *Bibliografía del Dr. Guillem Díaz-Plaja*, 2007, 99 pàgs.
- RIU RIU, Manuel, *Història de la confraria laical de la Mare de Déu dels Colls, de Sant Llorenç de Morunys (segles XIII al XX)*, 2009, 158 pàgs.

Reial Acadèmia
de Bones Lletres

